

PARTIUMI FÜZETEK 34.

EZÜSTÖS GÉPMADARAK SZÁRNYÁN ÉRKEZETT A HALÁL

Nagyvárad bombázása 1944-ben

Jósa Piroska

**EZÜSTÖS
GÉPMADARAK SZÁRNYÁN
ÉRKEZETT A HALÁL**

**Az 1944. évi nagyváradai bombázások
a korabeli dokumentumok
és a későbbi visszaemlékezések tükrében**

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség

2004

A sorozatot szerkeszti:
Dukrét Géza

Szövegkorrektúra:
Mihálka Magdolna

Tördelőszerkesztő:
Kraftsikné Petrikó Ildikó

Köszönet

**Péter I. Zoltánnak a korabeli fényképekért és az utcanévtáblázatért,
valamint
Tuduka Oszkárnak az 1941-es nagyvárad térképért**

**Címlapon: A bombázáskor beomlott légoltalmi pince falán szinte
épen megmaradt a kifüggesztett színes Krisztus-kép
Hátlapon: A Munkácsy Mihály utca az 1944. június 2-i bombázás után**

EZÜSTÖS GÉPMADARAK SZÁRNYÁN ÉRKEZETT A HALÁL

A modern híradástechnika naponta eláraszt bennünket a természeti és háborús katasztrófák képeivel. A világ különböző tájain megtörtént borzalmakat látva, békés, bár anyagi nehézségekkel terhelt napjainkat élve reménykedünk, hogy elkerülnek bennünket a rémségek. Néha arra gondolok, vajon a tatárjárás után milyen riportfilmet készített volna Rogerius kanonok a Carmen miserabile krónikása? Mennyit szenvedtek városunk egykori lakói, amikor török vagy rác martalócok pusztították Váradot? Kinek jutnak eszébe az ártatlan áldozatok, amikor a hatvan évvel ezelőtti két bombatámadás után pillanatok alatt váltak rommá családi házak és költöztek másvilágra egész családok? Azóta a bombatölcserék helyén már épületek magasodnak és a tömegsírba temetett áldozatok hantját is hiába keressük, mivel új sírok, kripták foglalták el azok helyét. Sajnos Európa keleti tájain nem szokásos a kegyeleti emlékezet... A kerek évforduló kapcsán éppen ezért, késői főhajtással emlékezve azokra, akik két derűs napon hirtelen eltávoztak a földi világból, igyekszem számbavenni az eseményeket.

Életem tizedik évében jártam, amikor 1944 áprilisának elején váratlanul kiadták a nagyvakációt. Váradszőlősről gyalog jártam be a falusinál színvonalasabb csillagvárosi elemi iskola negyedik osztályába. Az igazgató bácsi arról beszélt, háborús idők járnak, intett, hogy legyünk szófogadók és ajánlotta, unalomból is vegyük kezünkbe a tankönyveket, olvassassunk, ily módon pótolva a rövidebb iskolai évet. Így kezdődött életem leghosszabb, közel egyeztetendő vakációja.

A hirtelen jött szabadságot beárnyékolta a háborús események. A telespes rádió naponta zavaró repüléseket és légiveszélyt jelentett az akkori Magyarország területén, majd Nagyvárad is lehetséges célponttá vált. Kertünkben négy család számára épült a földalatti óvóhely, amely kitűnő játszótér volt az éppen féltucat négy és tíz év közötti gyermeknek. Mint a legnagyobb, elég hamar rájöttem, hogy a játék halálosan komoly,

mivel az újságok képekkel is illusztrálták a háború borzalmait. Így következett be 1944. június másodika, egy derült nyári nap. A rádió a közeli városokban légiveszélyt jelzett, mire az én javaslatomra virágzó bodzaágakkal díszítettük az óvóhelyet. A kisebbek lelkesen tépdesték a Pece-parti bokrokról az illatos virágokat, mikor azt mondtam, díszítsük fel a sivár bunkert, mert lehet, hogy az lesz a sírunk, ha egy bomba eltalál! Aztán felvisított a légiveszélyt jelző sziréna és a gyermekeket, asszonyokat beterelték a félhomályos óvóhelyre. A férfiak a futóároknál levő ajtónál figyeltek, majd mikor a vezérgép jelzést dobott le, mindnyájan behúzódtak. Szerencsénk volt, mert egy eltévedt, kisebb bomba leesett a közelbe, a Pece melletti rétre. Egy jókora repeszdarab letört egy ágat az öreg diófánkról, majd becsapódott az óvóhely bejárata mellett a földre. A távoli bombák robbanása, a föld dübörgése, máig élő emlék, akár a repülőgépek morajlása. Mikor kimerészkedtünk, úgy tűnt, hogy a ragyogó kék ég fátyolozott, Várad felé szürke homály látszott. A szobában az ágyon pihent a hegedű, elpattant húrokkal, a küszöbön felpúpozott háttal, tágranyílt szemekkel, dermedten állt a cica. Nehezen lehetett belé lelket verni, olyan ijedt volt...

A férfiak azonnal lapáttal, csákánnyal indultak a romok alól menteni. Sötét volt, mire édesapám porosan, fáradtan hazakerült. Enni sem kívánt, csak suttogva beszélt édesanyámmal és nagynénémmel, akik halkán sírni kezdtek. Gyorsan lefektettek a hűgommal együtt, ám a szokásos esti imához nagynéném még egy mondatban úgy fohászzkodott: „Adj, Uram, örök nyugalmat a bombázás áldozatainak!”

* * *

A korabeli dokumentumokat dr. Lestyán Endre teológiai tanár és plébános a Székesegyház irattárában őrzött Historia domusban megörökített jegyzeteivel kezdem:

„Május 26. A papneveldeben volt két zsidó származású klerikus, ezeknek is be kellett vonulni a gettóba. Az időjárás pár nap óta igen esős, bő csapadék esett, 21-én hatalmas vihar volt kevés jéggel, a hőmérséklet lehűlt. A növényzetre nagy áldás a bő csapadék, de emellett meleg is kellene.

Május 27. Megtartottuk ma Pütkösöd vigíliáján a Keresztkút-szentelést, én végeztem a szertartást és utána a misét. A gettót kezdik kiüríteni, naponként 30–40 tehervagonban szállítják el a zsidókat ismeretlen helyre. Egy-egy német vagonba 70 személyt is bezsúfolnak. A két zsidó származású klerikust hathatós közbenjárásra szabadon bocsátották.

Május 28. Pütkösödvasárnap. Szeles, hűvös idő. A nagymiséét Lindenberger nagyprépost celebrálta, Molnár János prel. kanonok prédikált...

Május 31. Utolsó májusi ájtatosság. Én prédikáltam. Elég számosan voltak a templomban. A csengős perselyekben az esti gyűjtéseknél 250 p. gyűlt be, a Mária-szobor perselyében ápr. 10-től május végéig 260 p.

Június 1. Ma este – az első csütörtök is lévén – egy órai szentség-imádással kezdtük meg a Jézus Szíve ájtatosságot.

Június 2. Városunk fekete péntekje. Ma délelőtt iszonyú bombatámadás érte a várost. Első péntek lévén, igen sok gyónó és áldozó volt a miséken, én 8 óra után egy beteghez siettem, onnan hazatérve vérfagyasztóan megszólaltak a szirénák, sietett mindenki az óvóhelyekre. Csakhamar megtelt a mi óvóhelyünk is a házban sóhajtozó, remegő lakosokkal. A 9 órás káptalani mise elmaradt, a székesegyházat is kiürítették. Csakhamar hallottuk a rémes dörrenéseket, az iszonyú detonáció, a hatalmas légnyomás még a kb. 6–7 méter vastagságú földréteggel fedett pincénkben is repedéseket okozott. Fél 11-kor lefújtak, de alig jöttünk fel az óvóhelyről és mentünk a templomba, hogy az elmaradt szentmisét a karkáplán elmondja, amikor újabb légiveszélyt jelentett a rádió, 11 óra körül újra le kellett menni az óvóhelyre és ott voltunk fél 2-ig délután. Újabb bombázás ezalatt nem történt, no de az előbbi tökéletesen elég volt. 70–80 gép tört reánk, fő céljuk a vasúti állomás, fűtőház, vasúti hidak bombázása volt. Csodálatosképp a vasúti állomási épület, a fűtőház teljesen ép maradt, de annál többet szenvedett a tőle északra fekvő ún. Nilgesz-telep, itt alig maradt ép ház; vagy a bomba, vagy a rettenetes légnyomás utca hosszát döntötte romba a házakat, tette tönkre a tetőzetet. A veszedelem tovább vonult kelet felé, az állomástól a kórházig a hegyoldal házai és a pályatest jobb oldalán fekvő házak a Horthy Miklós úton mind megsérültek. A csendőrlaktanya

udvarán és előtte a Horthy Miklós úton az úttestre esett bomba, úgyhogy az épület teljesen megsérült, lakhatatlanná vált. Bomba esett a közkörház belgyógyászati pavilonjára is, ahol 18 fekvő beteg pusztult el és egy kórházi alkalmazott. A bábaképző szélső kis épületét is érte egy bomba, a környező házak is nagyon megsérültek, még a Rákóczi úti üzletek kirakatait is apróra törte a légnyomás.

A váradoszai plébánia ablakain van tetemes kár, a váradoszai római katolikus fiúiskola tetőzetét is megbontotta a légnyomás és sok ablak betört. Szerencsére a Székesegyházban, a káptalani házakban nagyobb kár nem esett; van ugyan mindenütt ablakbetörés, így a rezidenciában is, de aránylag csekély a kár, a másutt bekövetkezett pusztuláshoz képest. Az bizonyos, több száz halott is van, a számadatokat még hirtelen nem tudják. Este fél 11-kor megint volt légiriadó, szerencsére nem bombáztak. Valószínűleg orosz gépek repültek át az országon északról Szerbiába. Éjjel 2-kor jöttek vissza, de ekkor nem kellett lemenni az óvóhelyre.

Június 3. Mindnyájan a tegnapi kegyetlen terrortámadás hatása alatt vagyunk. Még mindig folyik a mentési munka az összeomlott házak alól. Este megint átrepültek az orosz gépek az ország felett, de újabb bombázás nem történt, azonban a lakosság idegeit rettenetesen megviseli az állandó izgalom. Pénteken, ugyanakkor amikor Váradot, még iszonyúbb eredménnyel bombázták Szolnokot (itt 2000 német katona pusztult el), Debrecent, Püspökladányt, Kolozsvárt a vasúttól a Marianumig mindent romba döntöttek; az újságok szerint ezekben a városokban legalább kétszer annyi az áldozatok száma a lakosság köréből, mint nálunk.

Június 4. Körülbelül 100–120 halott áldozata van a váradi bombázásnak. Ma délután temettük el azokat, akiket a családjuk külön akart eltemettetni. A Haller-kápolnából egy tíztagú családot temettünk, gyenge óvóhelyük összeomlott és mindnyájan meghaltak. Három katolikus és hét református volt köztük. Ezeken kívül még három bombatámadási áldozatot temettem el ma. Este – papok napja – Szentháromság vasárnapján nem volt prédikáció, hanem egy órai szentségimádást tartottunk. Az első félórában a Kis Walserből olvastam fel részleteket, közben énekkel, a másik félórában Jézus Szíve litániát és a rendes ájtatosságot tartottuk meg. Este 10 órakor ismét megszólalt a

sziréna, egy jó félórát töltöttünk a pincében. Éjjel 2 óraker újra le kellett menni az óvóhelyre, csak negyed négykor térhettünk nyugovóra.

Június 5. Ma délután ment végbe a bombatámadás áldozatainak együttes temetése a Rulikovszki temetőbe; 69 halottat temettünk. A katolikus szertartást Fiedler püspök végezte, ezen kívül a református, evangélikus, görögkeleti és görög katolikus lelkészek szerepeltek, ezek után a főispán beszélt. Jó másfél órát állottunk ott az erősen tűző napsütésben, a szertartásoknak fél hatkor lett vége, ezután helyezték el a koporsókat a megásott sírhelyekbe.

Június 6. Nagy szenzáció! Ma reggel megkezdődött a régen készülődő invázió Németország ellen. Normandiában, Le Havre kikötőnél, a Szajna torkolatánál szállottak partra az angolszászok. Rendkívül heves és elkeseredett küzdelmekről számol be a rádió. Az első partraszállók mind elpusztultak. Este felé kiadós, zivataros eső esett.

Június 7. Tegnap este első alkalommal nem szólalt meg a sziréna, zavaró repülés se volt, úgyhogy péntek óta először pihenhattunk nyugodtan egész éjszakán át.

Június 8. Úrnapja. Az úrnapi körmenetet megtartottuk, 10 óraker kezdődött a szentmise, Fiedler püspök végezte, én prédikáltam, röviden negyed óráig, a sátrak a székesegyház udvarán voltak felállítva. 12 órára vége is volt az ünnepségnek, a közönség érthetően kevesebb volt, mint máskor. Tegnap éjjel sem volt riasztás, pihenhattunk zavarás nélkül. Délután egész estig csendes eső esett, Medárd napja lévén, 40 napos esőt jósolnak. Az angolszász invázió Normandiában nem igen halad előre, a németek keményen ellenállnak.”

* * *

A korabeli sajtótermékek szemléje sajnos nehézkes. A helyi könyvtár dokumentációs részlegén éppen hiányoznak az 1944. évi lapok, a várban található Nemzeti Levéltárban is kevés újság hozzáférhető. Marad az Országos Széchenyi Könyvtár, ám a folyóirat-gyűjtemények ott is hiányosak.

A NAGYVÁRAD napilap IV. évfolyam 124. száma, 1944. június 3–4. szombat-vasárnapi kiadása az első oldalon ad hírt a heves harcokról Kolomea térségében és a német ellenállásról az Albani hegyekben.

„Az egység útja.

Az utcán munkába, hivatalba siető emberek. Az egyiknek ilyen jelvény, a másiknak olyan díszíti kabátja hajtókáját. Ahány ember, annyi világnézet, annyiféleképpen képzelik el az utat, amelyen keresztül felépíthetik a népi, nemzeti és szociális Magyarországot. Végére is valamennyien jót, nemeset, szépet és hasznosat óhajtanak, csak a kivitelben vannak bizonyos különféleségek. Egyikük úgy érzi, hogy a másik ember-társa a múltban nem azon az úton haladt, amelyen ma kell haladni, s amelyen ő haladt már akkor is. Ő tehát bűnös és most végig kell járni a vezeklés útját, hogy bejusson a választottak seregébe. A másik úgy érzi, hogy ő akkor is, ma is csak egyet akart, azt, hogy ennek az országnak minden egyes lakója boldog, megelégedett legyen, hogy a magyarok valóban testvérei legyenek egymásnak és az áldott föld, melynek minden egyes rögét annyi drága szeretünk vére szentelt meg, minden magyarnak kenyeret, otthont, békés életet biztosítson. Ne legyen magyar és magyar között különbség, csak magyar legyen minden itt lakó, akinek szeme egy célra tekint, s ez a cél: a Haza mindenek előtt...

De mert emberek vagyunk, nem azokat az összekapcsoló értékeket látjuk, amelyek minden magyarban egyformán megvannak, nem a közös munkára kész kezeket látjuk, hanem az elválasztó jelek, jelvények, felfogások dzsungelében botladozunk. S hiába hangzik el legértékesebbjeink ajkáról a vészkiáltás, hiába a kérő szó, milyen messzire vagyunk a magyarok egységétől, amely nélkül pedig nem lehet többé magyar élet a Kárpátok medencéjében, és nem maradhat fenn Magyarország Európában...

Pénteken, a korareggeli napsütésben fürdő utcán ilyen gondolatok között figyeltem az embereket. Néztem, amint siettek munkahelyeikre üzemekbe, irodákba, üzletekbe. Láttam az ifjúság sugárzó szépségét leventéink arcán, a magyar és német bajtársak egyforma hősi elszánását feszülni a mundér alatt és láttam, hogy az idegenektől megtisztított Várad él, élni akar és élni is fog, szebb, hatalmasabb és értékesebb lesz, mint volt... És ekkor megszólalt a sziréna.

Belevisített az utca hétköznapi zajába, az irodák asztala mellett görnyedő tisztviselők, a gépek mellett feszülő izommal dolgozó munká-

sok, a kenyér után loholó emberek közé és egyszerre minden megváltozott, elhomályosultak a szemek, mintha eltűntek volna a kabáthajtókáról a jelvények, megszűnt volna az emberek közti választófal, a társadalmi különbségek feloldódtak és minden emberen egy gondolat lett úrrá: Isten óvjon mindnyájunkat, legyen irgalmas ehhez a városhoz!

S bent az óvóhelyen is egymás mellé kerültek a legkülönbözőbb fel fogású, jelvényű, társadalmi állású emberek, asszonyok. Akik pár pillanattal ezelőtt talán még a legnagyobb ellenséget látták a másik embertársukban, békésen ültek a kis padon s egyformán arra gondoltak, vajon mi történik most távol lévő hitvesükkel, a gyermekekkel, az apával, az anyával, vajon a terroristák bombái nem-e azt a kicsiny hajlékot fogja porral egyenlővé tenni, amelyhez egy élet minden emléke, munkája, remény-sége fűzi a szívet? Elnémultak a vádaskodó, kérdőre vonó ajkak s csendesen imát mormoltak, mikor az első bombák robbantak a város felett.

Mert nekünk Mohács, Muhi, Trianon kell, hogy egy legyünk! És hogy valóban egyek lettünk, ezt megmutatta az az önzetlen segíteni akará s, az igazi emberi együttérzés, a testvéri felelősségérzet, amely megmutatkozott a légiveszély elmúltá után. Az óvóhelyek pillanatok alatt kiürültek, az első út az otthon felé vezetett, aztán segíteni a bajbajuttottakon. Előkerültek a csákányok, lapátok s folyt a mentés szaka-datlanul.

De vajon valóban Mohács, Muhi, Trianon és ilyen borzalmas figyelmeztetés kell nekünk, hogy meglássuk egyek kell legyünk? Vajon csak ilyen gyilkos, embertelen támadások ébresztenek fel kábultságunkból? Csak a halálos veszedelemben érezzük meg az isteni figyelmeztetést, hogy mint a tékozló fiúnak, nekünk is vissza kell térnünk mindnyájunknak az atyai hajlékba, és egyformán magyarok kell legyünk pártjelvények, felekezeti és társadalmi különbségek választó falainak lebontásával. Mint ahogy a terrorlegények bombái sem kutatták, hogy ki melyik párthoz, melyik világnézeti és társadalmi csoporthoz tartozik, hanem egyformán hullatták gyilkos lövegeiket a belváros jómódújainak otthonaira, épp úgy, mint a külvárosok vályogviskóira s a szőlőhegyeken dolgozó napszámosok izzadó csoportjára.

Szomorú, gyászos események, vértlázító gyilkos merényletek írták be a tegnapi napot fekete betűkkel Nagyvárad történetébe, de talán meg

tudjuk látni ebben is az intést, a figyelmeztetést és lesz erőnk, bátorságunk levonni a tanulságokat. Azt, hogy ma mi magyarok nem járhatunk külön utakon, nem osztályozhatjuk népközösségünk tagjait pártok és felekezeti árnyalati különbségek szerint, hanem valamennyien csak magyarok, de ízig-vérig magyarok kell legyünk, akik dacosan, halált megvető bátorsággal szembeszállunk minden ellenséges támadással, kint a harctéren és idebent az otthon kapujában egymás kezét megfogva eltakarítjuk a romokat, újjáépítjük az elpusztult otthonokat, hogy így épüljön fel minden magyarok közös vállvetett munkájával az a Magyarország, amelynek alapjait a magyar nép, a nemzet szociális szükségleteit figyelembe véve rakja le és erősíti meg.

Ha így lesz, akkor az utánunk következő nemzedék már valóban nem szenved a turáni átok lidércnyomása alatt, nem érzi életére ránehezedni a Mohácsi, Muhi és Trianoni vétkek súlyát.”

Hatvan év után, ha az egész írással nem érthetünk egyet, ám számos sora ma is időszerű, ami az egységet illeti.

* * *

A Nagyvárad második oldalán Hősiesen állta ki a próbát Nagyvárad közönsége főcím alatt több kisebb írás foglalkozik a bombázással.

* * *

„A város a bombatámadás után.

Huszonnégy órája már a Nagyvárad ellen intézett angolszász légi terrortámadásnak, de a város közönsége még mindig ennek az alávaló gatzettnek a hatása alatt áll. Emberek, ha találkoznak, az első kérdésük:

– Veled nem történt semmi?...

S Istennek hála, igen sokan mondhatják el a megnyugtató választ, mert a támadók céljaikat nem érhették el. És ebben nagy része van annak a higgadt nyugalomnak, a kiadott rendelkezésekhez való alkalmazkodni tudásnak, amellyel a város lakossága fogadta a támadást.”

A következő beszámoló arról szól, hogy mindenki a helyén volt és teljesítette a kötelességét.

„Alig fújták le a riadót, már mindenki a helyén volt és teljesítette kötelességét. Magyar és német osztagok, tűzoltók, romelhárítók, mentők gépkocsikon, más fuvarszközökkel és gyalogosan siettek teljesíteni kötelességüket, segíteni bajbajutott embertársaikon, menteni életet és vagyont.

És ebből a munkából dicséretesen vették ki részüket a mi bátor leventéink is. A nagyvárad leventecsapatok elsőnek vették ki részüket a pénteki bombatámadás romeltakarítási munkálatainál. Alig hangzott el a légiveszély elmúlt szirénajel – az alaposan és jól megszervezett leventecsapatok csákányokkal és lapátokkal felszerelve, rögtön kimentek a rombolt területre, nagy és lelkes lendülettel fogtak a mentési munkálatokhoz. A leventecsapatok utasításuk szerint 8–10 órai munkával járultak hozzá a kibombázottak bútorainak és ingóságainak elszállításához. A szombati nap folyamán újabb rendelkezés szerint a leventecsapatok ismét be lettek vetve a romeltakarítási munkálatokba.

Nagyvárad lakosságára igen jó hatással volt a légitámadás után közvetlenül a veszélyeztetett helyekre igyekvő, feszes fellépésű, katonás leventecsapatok megjelenése. Ahogy most végigtekintünk a tegnapi terrortámadások helyszínein szerzett emlékeinken, van pár eset, amit meg kell örökösnünk a jövő számára.”

Íme néhány említésre méltó esemény:

„A bátor rendőr sebesülten is példát mutat.

Ott teljesített az egyik egészségügyi intézmény környékén szolgálatot Sinka József rendőrtörzsőr-mester, amikor a bombatámadás történt. Az egyik repeszdarab a rendőrt fején sebesítette meg. A sérült rendőrt Gedeon József, a telefonközpont tolmácsa részesítette első segélyben, majd az egyik óvóhelyre ment le Sinka is. Az óvóhelyen tartózkodók között – mint már ilyenkor szokásos – a sebesült rendőrőrmester megjelenése különböző aggodalmakra adott okot. Sinka

azonban megnyugtatta az óvóhelyen tartózkodókat, hogy odakint nem történt semmi nagyobb baj, aggodalomra nincs ok. Bátor fellépése igen megnyugtatta az aggodalmaskodókat. Később aztán úgy-őt, mint a szintén megsebesült dr. Gyulai László postatitkárt a német tábori kórházban vették kezelés alá.”

A következő írás az egészségügyiek bátorságát dicséri.

„Új élet születik a bombázás alatt.

Az élet nem ismer légiriadót, veszélyt, az életnek megvannak a maga parancsai s aszerint folyik tovább. Tegnap délelőtt, amikor a légiveszélyt jelezték, az egyik egészségügyi intézet összes betegeit azonnal leszállították az óvóhelyre. Csak egyetlen beteget nem lehetett óvóhelyre szállítani. Az ifjú asszonynál az újszülött megjelenését várták az orvosok s a szülés alatt álló nőt nagyobb veszély nélkül nem lehetett óvóhelyre szállítani. Az orvos és az ápolónők nem tétováztak, hanem helyükön maradtak, az épületben már csak ők tartózkodtak, várván, hogy míg fenn a levegőben néger banditák a haláltosztó bombákat oldják ki, ők egy új élet érkezését segítik elő. A kis jövevény nem is késett sokáig. Az orvosok sikeresen levezették a szülést, s azután az anyát és újszülöttet leszállították az óvóhelyre. S mintha a Gondviselés is tekintetét az újszülöttre függesztette volna, hiába akarták elpusztítani ezt az egészségügyi intézményt a bombázók, a ledobott bombák nem az épületre, hanem távolabb, egy üres telekre estek, úgyhogy itt senkinek semmi baja nem esett.”

A következő rövid beszámoló arról tudósít, hogy az egyik találatot kapott épületnél meglepő látvány tárult a lakók szeme elé. A lakás romhalmazzá vált, ám egy épen maradt falrészleten ott függött az ország kormányzójának hatalmas képe, sértetlenül.

Egy rövid írás pedig szigorú figyelmeztetés, mivel az előző napi támadás idején a szőlőhegyen dolgozó munkások ahelyett, hogy óvóhelyre vonultak volna, csoportokba verődve nézték a bombázást. Ezt

jól látták a repülőket is, így több löveget dobtak a területre. Szerencsére csak kisebb sebesülések történtek. Éppen ezért a jövőben elővigyázatosságra intik a szabadban munkálkodókat.

* * *

„A város temeti el a bombatámadás áldozatait.

Szombaton d. e. fél 11 órakor a rendőrség illetékes ügyosztályától a következő értesülést szereztük:

A bombatámadás áldozatait Nagyvárad városa a város halottainak tekinti és számukra dísztemetésről gondoskodik. Az ünnepélyes temetés időpontját a hatóságok később közölni fogják. Felhívják a lakosság figyelmét arra, hogy mindenki, akinek elhalt hozzátartozója van, jelentkezzen a rendőrség bűnügyi osztályán (I. em.). A hozzátartozók jelentsék azt is, hogy az elhalt személyazonossága valóban megállapított.”

* * *

„Hivatalos jelentés a tegnapi bombázásokról.

A Magyar Távirati Iroda jelenti. Június 2-án, a koradélelőtti órákban erős ellenséges bombázókötelékek vadaskísérettel, több útvonalon, az ország déli határát átlépve, több városunk ellen terrortámadást intézett, majd déli irányban elhagyta az ország légtérét. Több helyről bombázásról érkezett jelentés. A lakoságnak veszteségei voltak és anyagi károk keletkeztek.”

Egy kisebb írás ismételten felhívja a lakosság figyelmét, hogy a lezuhant ellenséges repülőgépek roncsaihoz és a légitámadásból származó bármilyen tárgyhoz tilos hozzányúlni, mert a rendelkezés megszegőit büntetik.

* * *

MAGYAR LAPOK – Keresztény politikai napilap, XIII. évf. 122. szám, 1944. június 3., szombat.

**„Nagyvárad hősie lélekkal viselte el az angolszász terrortámadást.”
„Nagyvárad a légitámadás után.**

Még nem lehet teljes képet nyújtani a károkról, amelyeket a délelőtti légitámadás okozott. Amint a légiriadó véget ért, végigjártuk a bombázott területeket s a következő megfigyeléseket tettük:

– egy keskeny utcában pontosan az utca közepére hullott a bomba. A környék lakossága szerencsére az óvóhelyre menekült és kisebb sérüléseken kívül nem történt baja. A szomszédok gyorsan számba vették egymást s megnyugvással állapították meg, hogy nem maradt áldozat a rom alatt. Ez másik utcában telitalálat ért egy épületet, s ez természetesen romokban hevert. A vele szomszédos épületek is súlyosan rongálódtak. Rövid idő alatt mentőosztagok érkeztek ide és nagy erővel láttak hozzá a romok eltakarításának. Ahogy tovább haladunk, kis karavánok tűnnek fel az utcákon, hajléktalanná vált családok viszik holmijaikat ideiglenes szállásuk felé.”

„Minduntalan légóltalmi osztagokkal megrakott teherautók jelennek meg az utcán, gyors iramban robognak a bombázott helyek felé. A déli órákban már valamennyi romhalmaznál erélyesen megindult a munka. Az illetékes tényezők megkezdték a kár és az áldozatok számbavételét s még a mai napon intézkedések történtek a kibombázottak elhelyezésére.

Általában lakónegyedeket, polgári lakásokat, kisemberek hajlékait érte bombatámadás s egészségügyi intézmények szenvedtek súlyos károkat. Megállapítható, hogy a sebesültek túlnyomó része azok soraiból került ki, akik nem tartózkodtak óvóhelyeken.”

* * *

MAGYAR LAPOK 123. szám, 1944. június 4., vasárnap.

„A romeltakarítás után megkezdődött a helyreállítás munkája.

Hajléktalanná vált Kemény Gizi, a Szigligeti Színház művésznője is. Szülei házával szemben telitalálat ért egy magánházat s az irtózatos lég-

nyomás és szertecsapódó repeszdarabok lakhatatlanná tették az ő házat is. A fiatal színész az érte ment Gulácsi Alberttel együtt éppen próbára akart indulni, mikor a sziréna riasztó jelzése felhangzott. Búvóhely hiányában a lakásba akarta megvárni a veszély elmúltát. A közvetlen közelben lecsapó bomba romboló hatása azonban kiűzte a házból s a kertben keresett menedéket, ott azonban az angolszász támadók gépfegyvertüzébe került, amely ezt a városrészt sűrűn elárasztotta. Szerencsére nem sérült meg és este az omladékok alól nagy fáradtsággal kimentett ruháiban olyan lelkierővel játszott a „Gyurkovics lányokban”, mint ha semmi sem történt volna.”

„Hétfő délután temetik a bombatámadás áldozatait.

A terrortámadás áldozatait, a hősi halottakat megillető díszpompával ravatalozták fel. Díszszázad vonul ki a temetőbe, megjelennek az egyházak, a katonai és polgári hatóságok képviselői, valamint egyesületek, testületek.”

„Több magyar város ellen intéztek terrortámadást az angolszászok.

A Magyar Távirati Iroda jelenti: Jún. 2-án a koradélelőtti órákban erős bombázókötelékek vadászkísérettel több útvonalon az ország déli határát átlépve, több városunk ellen terrortámadást intézett, majd elhagyta az ország légterét.”

Egy rövid cikk arról tudósít, hogy a jelenlegi helyzetben a Magyar Könyvnapokat június 5–6 és 7-én tartják meg a könyvüzletekben, sátrakat nem állítanak.

* * *

NAGYVÁRAD, 1944. június 5., hétfő. 125. szám.

Az első oldalon gyászkeretes cikk.

„Óriási részvét mellett eltemették a város hősi halottait.

Ma délután újabb csapat indult el a Hősök Útján Nagyváradról, hogy fenn a kék égbolton találkozzanak mindazokkal a hősökkel, akiket ez a

város adott a magyar nemzetnek. Ezek a hősök nem kint a harctéren haltak hősi halált, nem az ellenséggel szemben vívott küzdelemben vesztették életüket, hanem gaz terrorlegények alattomos támadásai során pusztultak el. És mégis hősök ők, mindannyian ennek a most folyó gigászi élet-halál harcnak hősi halottai. Úgy hullt porba életük, mintha honvédmundér feszült volna testükön, s úgy némult el ajkuk, mintha az ellenségre indultak volna rohamra hangos csatakiáltással. Nem különbség az, hogy ma ennek a városnak minden egyes házán gyászbaborított nemzeti lobogót lenget a szellő. Ezeket a hősöket is az egész magyar nemzet gyászolja őszinte, igaz részvéttel. És amikor tetemeiket átadjuk az édes anyaföldnek, úgy érezzük, hogy az a sok ezer hősi halott, akik ott porladnak a Rulikovszki temető külön parcellájában, tisztelegve fogadják az új hősi halottakat; peregnek a dobok, megharsannak a kürtök és elhangzik a mennyei parancsnok vezényszava is:

– Vigyázz! Tisztelegj!...

S vonulnak ők, az új halottak, mellükön a bátorság érmével, a hősiesség babérkoszorújával s ajkuk a győzelmi himnuszt zengi. Mert nem hiába omlik ki annyi drága vér, győzni fogunk, mert győznünk kell igazságos harcunkban. A „Tebenned bízunk” és a „Circum dederunt me” gyászos akkordjai olvadnak össze s mintha hallanánk a másik két megrázó éneket is: Magyarországról, édes hazánkról ... s az örök parancsot: Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar! ...

Így temetünk, siratjuk őket, de lelkünk úgy érzi, hogy az ő áldozatuk szerzi meg fegyvereink és igazságos harcunk békéjét. Mert különben nem is lehetne temetői álmuk nyugodt és örök s ama napon nem állhatnánk meg az Úr ítélőszéke előtt!”

„Büszke gyászban a város.

A bombatámadás áldozatainak temetésével kapcsolatosan dr. Gyapay László helyettes polgármester az alábbi felhívást intézte Nagyvárad közönségéhez:

A f. hó 2-án városunkat ért légitámadás alkalmával többen életüket áldozták a magyar földért. E halottak földi maradványait f. hó 5-én, d. u. fél 4 órakor temetjük a Rulikovszki temetőben. Felkérem Nagyvárad vá-

ros hazafias közönségét, hogy a temetés napján mélységes részvéte kifejezésül, a nemzeti lobogót gyászfátyollal feldíszítve, házaira tűzze ki.”

„A város koszorúja a hősi sírokon.

Általános részvét mellett kísérik útjukra a terrortámadás áldozatait. Anyák siratják gyermekeiket, árván maradt gyermekek szüleiket. Az egész város közönsége mélyen együtt érez a gyászolókkal. A magánosok és közületek által küldött virágok halmaza próbálja kifejezésre juttatni azt a nagy részvéte, amit így is csak kis részben lehet kifejezni. A terrortámadás válogatás nélkül szedte áldozatait. A magánosok és hivatalnokok vesztesége egyformán nagy – mint a különböző koszorúfeliratokból is kiténik.

Koszorút küld Nagyvárad városa a következő felírással: „A város hősi halottaknak kegyelettel Nagyvárad thj város közönsége.”

De ott találjuk a többi koszorút is:

„A Bihar megyei Közjóléti Szövetkezet tisztviselőkara mély gyászában őszinte részvétellel osztozik”

„Az Erdélyi Párt együtt érző szívvel a magyar sorsközösség hősi halottainak”

„Mély részvétellel az állami kórház orvosi kara – Szauder Béla főorvos”

„A hősi halált halt Mariskának kegyelettel a kórház orvosi kara és alkalmazottai”

„Hőseinktől fájdalmasan búcsúzik a Nemzeti Munkaközpont”

„A M. Kir. Rendőrség nagyvárad kapitánysága”

„A város hősi halottainak Nagyvárad thj város főispánja”

„Bihar vármegye alispáni hivatala”

„A M. Kir. Csendőrség”

„A Cassier fűrészlemezgyár és munkásai”

„Hűséges bajtársnőnknek kegyelettel a Carmen kikészítő munkatársaidtól”

Ott találjuk még a Szigligeti színház, az Ipartestület, a Nyilas-keresztes párt koszorúját is. A német bajtársiasság részvéte is meghatározható módon nyilvánul meg. Koszorút küldött a helybeli német konzulátus, a magyarországi németek helyi csoportja: „Megpróbáltatásban az erő” és

„Deutsche Wermacht” felírással az itt állomásozó német csapatok parancsnoksága.

Délután fél 4 órakor a Rulikovszki temetőben, ahol a pénteki terrortámadás áldozatait felravatalozták, óriási közönség jelent meg. Nagyvárad város képviselőjében vitéz Rajnay Károly főispán, dr. Gyapay László h. polgármester és vitéz Nadányi János alispán kíséretében jelent meg. De megjelentek a magyar és német katonai alakulatok, az egyházak, polgári hatóságok, valamint a különböző társadalmi egyesületek küldöttségei is. A gyászszertartást a különböző egyházak lelkészei végezték, majd vitéz Rajnay Károly főispán mondott búcsúbeszédet a koporsók fölött.

A temetés lapunk zártakor folyik s így annak részleteiről holnap számolunk be.”

„Buócz Béla vidéki főkapitány elismerő nyilatkozata a nagyváradai rendőrség működéséről.

Szombaton a késő délutáni órákban megérkezett Nagyváradra dr. Buócz Béla, a vidéki kerületi főkapitány, Nagyselmeczy László vidéki főfelügyelő társaságában. A vidéki főkapitányt és kíséretét dr. Krasznay Pál rendőrfőtanácsos, a kapitányság vezetője és vitéz Sarkady Ferenc főfelügyelő, nagyváradai osztályparancsnok fogadták. A kapitányság épületében tett látogatás után autóba szálltak és a város bombasújtotta részeibe szállottak ki. Velük volt Csecsy Nagy Imre, az államépítészeti hivatal főnöke is, aki a szemle során a műszaki kérdéseket világította meg. A főkapitány végigszemlélte a károkat és a bombák pusztítását. Dr. Buócz Béla a szemle során fogadta a „Nagyvárad” munkatársát és számára a következő nyilatkozatot tette:

Hivatalos utam során a terrortámadások alkalmával megtámadott városokat keresem most fel és megszemlélem, hogy ezekben a városokban, hogy működnek a rendőrségi szervek. Szolnokról egyenesen Nagyváradra jöttem, és itt megdöbbenve látom most, hogy ezt a virágzó szép várost sem kímélték a terrortámadás banditái. Mert nem katonához méltóan cselekedtek ezek, amikor bombáikat lakónegyedekre és kórházakra zúdítva, védtelen emberéleteket oltottak ki... Nagy meglepéssel vettem, hogy a nagyváradai kapitányság egész

személyzete hívatása magaslatán áll. A város légo parancsnoksága pedig helyes és higgadt intézkedésével tényleg sok ember életét mentette meg. Ezt, mint a rendőri testület részéről történt helyes intézkedést jelenteni fogom illetékes helyen és ezúton is arra kérem a rendőri testület nagyváradi tagjait, hogy továbbra is ilyen becsülettel szolgálják a közönség és a magyar rend biztonságát, a magyar értékek őrzését.

* * *

NAGYVÁRAD, 1944. június 6., kedd, 126 szám.

**„Atyánkfiai vére kiált a földről.
Eltemettük hősi halottainkat.**

A temetési előkészületek egész hétfőn délelőtt tartottak. Koszorúk tömegét szállították ki a Rulikovszki temetőbe. A nagy természet minden ajándéka, minden virág ezen a napon az övék volt, az ő koporsójukat fedte. Délután fél 4 órára ezer és ezer ember vette körül a temetés színhelyét. A ravatalozóból kihozták a koporsókat s az egyesített énekkar tagjainak ajkáról felcsendült a gyászének...

A koporsóktól nem messze helyezkedtek el vitéz Rajnay Károly Bihar vármegye és Nagyvárad főispánja, vitéz dr. Náday János alispán, dr. Gyapay László helyettes polgármester, a vármegye és a város tisztviselői kara, dr. Paletta Géza ezredes, a nagyváradi honvéd helyőrség küldöttsége, a Nagyváradon tartózkodó német katonai alakulatok parancsnoka, a rendőrség küldöttsége Krasznay Pál főtanácsos vezetésével. Megjelent a temetésen Lurtz Eduard német konzul s a német népcsoport helyi vezetősége. S ott sorakoztak fel a múlt világháború vitézei, a tűzharcosok, a hadirokkantak, a leventék, a Kereskedelmi Csarnok, a Baross Szövetség, a Kereskedelmi és Iparkamara, az Ipartestület, a MÁV, a posta küldöttsége, az egyházi alakulatok tagjai, valamint a Magyar Élet Pártja, az Erdélyi Párt, a Magyar Megújulás, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt és a Nyilaskeresztes Párt küldöttségei.

Míg a temetés tartott, a városban minden üzletet, nyilvános helyet bezártak, este sem a mozikban, sem a színházban előadás nem volt, s az éttermekben is elhallgatott a zene.”

„Megkezdődik a temetés.

A hősi halottak koporsóját előbb dr. Fiedler István római katolikus püspök szentelte be. Míg az egyházi szertartás tartott, a kispapok ének-kara szolgált.

Ezután Csernák Béla nagyváradi református lelkipásztor, tb. esperes hirdette a feltámadás igéjét és mondotta el a következő temetési beszédet:

– Az utolsó 30 éven át olyan iszonyatosságokat éltünk át – mondotta –, amelyekhez foghatókat nem ismert a régi világ. Barbároknál, vandáloknál szörnyűsegebb pogányságokat követnek el rajtunk olyanok, akik a nyugati keresztyénség hordozóinak mondják magukat. Nem Krisztus hívei ők, hanem az Antikrisztus zsoldosai. A pusztítás és rombolás ördögei. Egyikük képét tegnap láttam egy újságban. Repülőgépen ült a levegőnek ez a banditája, egyik kezében biblia, a másikban bomba. S míg a bibliát olvasgatta, bombáit vaktában eregette megaggott öregekre, ártatlan gyermekekre, gyenge asszonyokra, kórházak betegeire. Gépmadaraikon, halálmadaraikon meglátogatták városunkat is. Ezekben a koporsókban áldozataik földi maradványai pihennek.

– Nemzeti létünkért, ezeresztendő hazánk fennmaradásáért vívott élet-halál harcunk hősi halottja ők valamennyien, éppúgy, mint azok, akik ott esnek el a harc mezején, kezükben fegyverrel. Ezeknek az ártatlanoknak a legyilkolása kimondhatatlan gyásszal tölti meg lelkünket, de felkavarja bennünk az emberi indulatokat is. Szinte hallani véljük az Urat, amint lemennydörgi szava a gyilkosokra: Mit cselekedtél? A te atyádfiának vére kiált énhozzám a földről.

– De bármennyire is fáj a szívünk, s bármennyire háborognak is bennünk az indulatok, nem a bosszúállás igéjét hirdetni állottam ide. Az Úr azt mondja: „Enyém a bosszúállás.” Azért állottam ide, mint az én Uramnak méltatlan, de hivatalos szolgálója, hogy bizonyosságot tegyek a koporsók felett is a Jézus Krisztusról. Ha egy pogány indus, aki az európai keresztyének gonoszságát látva, megutálta az európai keresztyénséget és azt mondotta, hogy ez a keresztyénség nem kell neki, de kell a Krisztus, a kegyelem és a békesség Istene; ha egy pogány ilyen bizonyosságot tehetett Krisztusról, hogyne tennék bizonyosságot róla, a kegyelem

és békesség Istenéről még itt e koporsók felett is. Hogyne hirdetném a Krisztust, aki szeret minket még a mi bűneinkben is, aki megmos minket a mi bűneinktől az ő vére által, akit az Atya éppen azért küldött ebbe a világba, hogy valaki csak hiszen őbenne el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

A református egyház szertartása után Thurmezey Sándor evangélikus esperes, a görög katolikus egyház részéről Ilutza esperes, míg a görögkeleti egyház részéről Popoviciu Vazul esperes mondottak búcsúbeszédet és végezték el a temetési szertartást.

Az egyes felekezetek lelkészeinek szolgálata közben az egyesített énekkarok énekeltek gyászdalokat és egyházi énekeket. Ezzel az egyházi szertartás be is fejeződött.”

„Vitéz Rajnay Károly főispán beszéde a hősi halottak felett.

A főispán határozott, katonás szavakkal beszélt. Azzal kezdte beszédét, hogy alig három héttel ezelőtt, amikor őt főispáni székbe iktatták, ígéretet tett, hogy ebben a városban, amelyet annyi szenvedés ért az elmúlt két évtized alatt, építeni fog. Terveinek alapjait nem rakhatta még le, máris temetésre kellett összegyülekeznünk – mondotta –, temetni azokat az ártatlan gyermekeket, asszonyokat és férfiakat, akiket ellenségeink galád terrortámadása pusztított el. Itt a sírnál, a gyász fájdalmas perceiben ígéretet kell tennünk – folytatta ezután a főispán, hogy építeni fogunk, építeni a romokat, és mindazt pótolni, amit ellenségeink elpusztítottak. A kiontott életeteket nem adhatjuk vissza szeretteiknek, a kicsorduló könnyeket nem tudjuk felszárítani, a lesújtottakat felemelni, de éppen ez a fájdalom, ez a csapás kell megacélozza mindnyájunk erejét és szeretetét ez iránt az ország iránt. Ezután a görögkeleti és a görög katolikus lelkészek felé fordulva arra kérte őket, hogy szavait a templomokban tolmácsolják híveik előtt, s őket is haza iránti szeretetre, hűségre, áldozatos munkára buzdítsák. Végül német nyelven a német nemzetiségű hősi halottakról szólt, kihangsúlyozva itt is, hogy ezeket a halottakat épp úgy hősi halottaknak kell tekintenünk, mint azokat, akik kint a csatatéren fegyverrel a kezükben ért az ellenség gyilkos golyója.”

„A gyászbeszéd elhangzása után, az egyforma, barna fából készült virágokkal elborított 69 koporsót, amelyben 84 hősi halott alussza örök álmát, leengedték a közös sírba. A több ezer főnyi gyászoló közönségből felszakadt a sírás, még azok is könnyeztek, akiket a Gondviselés megkímélt és nem volt hozzátartozójuk a halottak között.

Lassan emelkedtek ki a földből a friss sírok, koszorúk erdeje borította a sírhantokat, a kora nyár minden virága ott virított a sírok felett, s fenn a levegőben egy vadászgép keringett, megadván ezzel is az utolsó istenhozzádot azoknak, akiknek álma felett most már a város minden igaz magyarjának őszinte gyásza vigyáz...”

* * *

A sors fintora, hogy még egy fél évszázad sem telt el, s az áldozatok tömegsírjának már híre-hamva sem volt. Nem a politikai internálótábor, sem a távoli csataterék elesett katonáinak jeltelen sírjai, hanem polgári áldozatok „örök nyughelyének” számító sírhalmi egy nagy városban hihetetlen módon eltűntek az emberi közöny, a múlt minden emlékének tudatos eltörlése nyomán.

* * *

MAGYAR LAPOK, 1944. június 7., szerda, 125. szám.

„Fájdalmas együttérzéssel hatalmas tömegekben vonult fel Nagyvárád a hősi halottak temetésére.

Hétfőn délután temette el Nagyvárád város a bombatámadás áldozatait... Ezekre menő gyászoló közösség megrendülten állott a koporsók sorai és a közös sírok előtt, hogy utolsó istenhozzádot mondjon a város halottainak... Kint a temetőben, a nyilvános ravatalozó közelében gyülekezett a gyászoló közönség. A nagy négyszögben, melyet a rendben felálló tömegek alkottak, magas földhányások tövében három hosszú közös sír húzódtott, s odébb három sorban hatvankilenc koporsó. Két koporsón ezt a felírást olvashattuk – egy ismeretlen férfi. Minden koporsón felírták a benne pihenő áldozat nevét, életkorát és vallását, s

egyszerű keresztet helyeztek rá. Az egy hitfelekezethez tartozókat egy csoportban helyezték el, a fekete szőnyeggel bevont pázsiton álló római katolikus, református, evangélikus, görög katolikus és görögkeleti lelkészek előtt.

Temetési szertartást végző lelkészek Fiedler István r. kat. püspök nagy papi segédlettel, Csernák Béla református esperes, Thurmezey Sándor evangélikus lelkész, dr. Ilucz Péter görög katolikus és Popovics Vazul görögkeleti lelkész. A két utóbbi román nyelven végezte a szertartást.

Vitéz Rajnay Károly főispán titkára kíséretében minden esetben azok mögött a lelkészek mögött állt, amelyek a gyászszertartást végezték; végül is a megye és a város nevében ő búcsúztatta az áldozatokat.

A szomorú gyászünnepelel után külön szertartás keretében helyezték nyugalomra a német lektorátus vezetőjének az édesanyját, aki szintén áldozatul esett a bombatámadásnak.”

* * *

„Vasárnap délután egyébként már a bombatámadás több áldozatát az olasz temetőben helyezték örök nyugalomra. Itt pihennek a Czirják, Szabó és Móra család tagjai, akik egy légoárokban egy telitalálat következtében veszítették életüket. A temetési szertartást dr. Lestyán Endre prelátus kanonok és Nagy Lajos református lelkész végezték, majd Szabó János országgyűlési képviselő mondott gyászbeszédet.”

* * *

NAGYVÁRAD, június 6.

„A nagyváradi bombatámadás eltemetett áldozatai.

Hivatalos helyről nyert értesülésünk szerint a terrortámadás áldozatainak megállapított névsora:

Kovács Kálmán 67 év, Szabó Kálmán 34, Szabó Kálmánné Móra Ilona 23, ifj. Szabó Kálmán 3, Szabó István 5 hónap, Móra Lajos 68, ifj. Czirják Ferenc 4, Czirják András 2, Czirják Erzsébet 10, Czirják Andrásné Móra

Erzsébet 38, Czirják András 34, Puskás Mihály 40, Máthé Lajos 42, Köblös I-né Mucsi Mária 52, Rozs Mária 24, Erdei Gyula 19, Fehérvári Imréné Karger Rozália 72, Kriszta Márk 58, Hant Ida 19, Hant Béláné Bálint Ilona 48, Barba Gyula 64, Lupucz József 41, Kirika György 43, Dvorzszik Margit 35, Halász Imréné Szabó Erzsébet 53, Tarsoly Sándorné Kelle Rozália 29, Pénez Gyula 34, Bartha Sándor 67, Barbath István 26, Hojcska János 45, Boncza Irén 16, Varga Mária 21, özv. Oláh Imréné Haraszi Ágnes 60, Borcsik László 18, Kalmár András 30, Novák Viktor 52, Onyucza Lászlóné Groza Mária 55, Bodnár Sándorné Kovács Margit 36, Mácsai Ferencné Bujdosó Margit 32, Orbán Balázsné Kozák Piroska 31, Rugán Lőrincné Vincze Erzsébet 56, Murguly Erzsébet 23, Pintye Péter 43, Kosztelny János 49, Venczel Károly 4, Venczel Gyula 5, Venczel Béla 8, Venczel Julianna 9, Kocsis Ödön 9, Lukács Károly 8, Patkás János 36, Gergely Margit 11, Szabó Sándor 62, Szabó Etelka 16, Tóth Eszter 14, Urzika György 41, Pelle Józsefné Dagonya Erzsébet 35, Pelle István 4 hónap, Pelle Éva 23 hónap, özv. Kiss Istvánné Gugolya Erzsébet 53, Szabó Erzsébet 55.

Sajnos ez a névsor még nem végleges, mert az áldozatok pontos számát és személyazonosságát kedd délig megnyugtató bizonyossággal nem sikerült megállapítani.“

* * *

MAGYAR LAPOK, 1944. június 10., szombat.

„Nagy erővel indult meg a megrongált házak kijavítása. Hivatalos megállapítás szerint 260 bomba hullott városunkra. Amint illetékes helyen közlik, most már pontos adatok állnak rendelkezésre a Nagyváradot ért bombatámadással kapcsolatban. A város területére 260 bomba esett, amely közül 45 a Nilgesz-telepre, tehát a kisemberek lakónegyedére hullott. Az agnoszkált halottak száma 103, ezenkívül van 5 halott, akiknek személyazonosságát nem sikerült megállapítani. A német haderőnek és ápolónői csoportnak 8 halottja van.“

* * *

„A csendőrlaktanya előtt új nyilvános óvóhelyet épít a város.”

* * *

„Minthogy a közkórház súlyosan megsérült és egyébként is veszélyeztetett helyen van, a polgármester az Ullmann palotát, a mellette lévő épületet és a zsidó polgári iskolát jelölte ki kórház céljaira... Ugyanebben az épületkomplexumban helyezik el a csendőrlaktanyát és a hadkiegészítő parancsnokságot is. A kórház személyzetének az a része, amelynek szolgálatánál fogva az intézmény közelében kell lagnia, a gettóban felszabadult házakban kap lakást.”

* * *

„Visszaköltözhetnek a gettó területére a keresztények. A gettó felszabadult. Ezt a területet a város vette kezelésbe.”

* * *

„Egy kibombázott 100.000 pengő értékű aranyat talált a falban.

Zsarnay Gyula abban a lakásban, melyet számára kiutaltak, egy cukorkaüzletben használatos kerek pléhdobozba nagy mennyiségű ékszert talált. A lelet bejelentésekor magával vitte a rendőrségre. A dobozban 2 kg 88 dekagramm arany volt, többek között 9 darab arany cigaret-tatárca, több széles női arany karperec, számtalan gyűrű és aranylánc.”

* * *

BIHARI HÍRLAP, 1944. június 10., szombat, IV. évf. 24. szám.

Politikai hetilap, Nagyvárad, szerk. Nagy Gusztáv.

„Nagyvárad város tűzkeresztége. Légi terrortámadás a város ellen.

Az elmúlt hét péntekén a délelőtti órákban ellenséges repülőgépek több hullámban terrortámadást hajtottak végre Nagyvárad város lakónegyedei ellen. A terrortámadásnak, amely újra bizonyosságot adott az angolszászok „humanitásáról”, több emberélet esett áldozatul és épületkárok keletkeztek. A légi terroristák az első hullám berepülése után cselet alkalmaztak, s látszólag kirepültek a város légtéréből, de rövi-

desen visszatértek és ekkor dobták le bombáikat. A rádió hírszolgálat a le is fújta az ellenséges gépek első távozása alkalmából a légiriadót, de szerencsére a város légoltalmi parancsnoksága élt a gyanúval, s így sok emberéletet mentett meg a haláltól.

A város lakossága a légítámadás alatt a legfegyvelmezettebben viselkedett, de kivette részét a bombatámadás után megindult mentési munkálatokból is. A magyar és német katonai osztagok, tűzoltók, légőromeltakarítók, leventecsapatok azonnal a riadó lefúvása után a bombázott helyekre siettek, s a legnagyobb igyekezettel teljesítették emberbaráti kötelességüket. A lakosságra nagyon jó hatást tett az együttérzés, szeretet és önfeláldozó gondoskodás, amit a mentés során tapasztalt.

A légiriadó lefúvása után Gyapay László h. polgármester azonnal felkereste azokat a helyeket, amelyeket a terrorbombázók meglátogattak és nyomban intézkedett a szükséges tennivalókról. Hivatalos megállapítás szerint 45 ellenséges repülőgép szállt el a város felett és robbanó babákon kívül játékszereket dobáltak le a gépekről.

A terrortámadás hősi halottjait temették el óriási részvét mellett. A temetésen ott láttuk vitéz Rajnay Károly főispánt, vitéz Nadányi János alispánt, Gyapay László dr. helyettes polgármestert, a magyar és német katonai alakulatok, a polgári hatóságok, valamint a különböző társadalmi egyesületek küldöttségeit is. A gyászszertartást a különböző egyházak lelkészei végezték és a hősi halottakat vitéz Rajnay Károly főispán búcsúztatta el.”

* * *

REFORMÁTUS HÍRADÓ, XXIV. évf. 23. szám, 1944. június 10., Nagyvárad

„Megmaradt az Isten – Bittó Zoltán cikke.

Szép napsütéses reggelre ébredtünk. Még senki sem gondolta közülünk, hogy ezt a szép júniusi napot galád kezek vérrel hintik be. Csendes munkálkodó, békés, védtelen emberszázak piros vérével. A kora

délelőtti szirénabugás, mint megannyi hasonló riasztó jelzés egyelőre annyit jelentett, hogy gyorsan le kell mennünk az óvóhelyre. Közülünk még a legmerészebb sem gondolt arra, hogy percek leforgása alatt eget-földet megremegtető terrortámadást élünk át.

Az óvóhelyen vagyunk. Vidáman társalgunk. Emitt kisgyermekek kenyeret majszolnak. Amott mások az öltözködés utolsó aktusát intézik. Vannak, akik hallgatnak. Sokan az udvarra rohannak ki, nézni a repülőgépeket, látni a napfűrésztötte ezüst csodákat. A halállal csokolózó bűgő madarakat. A nézők, szemlélők valami borzalmast láthattak, mert békés nyugalmat egyszerre csak sikoltásuk, ordításuk, jajveszékelésük szokatlan hangja töri meg. Egészséges nők, deli legények pillanatok ezredrésze alatt elvesztik fejüket. Előbb még ők voltak a legmagabizóbbak, most ők a legvigasztalanabbak. Ideges zavartságuk áthat a bentülőkre, néhány másodperc és kitör a pánik. Milyen csodálatos hallani ekkor két embernek megnyugtató szavát, látni bátorságát, érezni határozottságát. Kik azonnal tudják, hogy itt most a hité a döntő szó, elérkezett a hit megvallásának ideje. Látjuk emberek arcán a kétségbeesést kiülni, halljuk az emberek ajkáról a vigasztalás szavát elhangzani, mintha az Isten költözött volna mindenki szívébe. Ilyen rövid idő alatt, ilyen rövid prédikáció Istenről és Krisztusról, a Lélek diadalmas erejének szólásáról csak a filippi börtönajtóban hangzott el: Pál, Silás és a börtönőr társaságában, ahol a hitetlen börtönőr újjászületése fogan meg. Egy másodperc igehallgató gyülekezete egy másodperc alatt megérti az Ige szavát. Az óvóhely prédikációja csodálatos misszió volt.

Halljuk a légvesélyt feloldó jelzést. Kirohanunk az utcára. Megyünk a siető tömeg után, a kitört ablaküvegek útján. Járjuk és felkeressük a bombázott helyeket. Nem is tudjuk, van-e valami célunk? A segíteni akarás ösztöne él bennünk? Romokat akarunk eltakarítani, véres emberhullákat a romok alól kihúzni? Látni és érdeklődni megyünk? Hirtelen csak annyit érzünk, menni kell. A rombadólt hajlékhoz, a síró gyermekhez, a mindenét elvesztett apához és anyához. Ott majd Isten választ ad a kérdésre: miért jöttél? Ott majd láttat veled borzalmat, csődbe jutott embert, hitelét-vesztett emberiséget. Ad feladatot, amelyet teljesíts. Látogatásunkat a város szélén kezdjük, ahol az első bomba

becsapódott. Siralmas kép tárul elénk. Mindenki a rettenetes, az elfelejthetetlen élményt mondja. Egy őszes hajú nénikével állunk szóba, akitől 15 méterre csapódott le a bomba. Érdeklődünk. Izgatottan adja elő, hogy ijedtében negyedmagával a konyhában húzódott meg. Ösztönösen imára kulcsolódik keze és a Miatyánkot mondja. Vele együtt a többi három is. Szívből-lélekből. Az ima szavának súlyosságát ennyire mélységesen még sohasem érezte. Alighogy elhangzott az ima, a veszélyen már túl is voltak, érezték a szabadulást. Kedvünk volna e vallomáshoz valamit hozzátenni, de mégsem. Hallgatunk, itt az Isten hatalmas dolgot cselekedett.

Továbbmegyünk: újabb kép, újabb eset. Összedőlt házak. A távolban a romok fölött egy magas kémény ékeskedik. Azt mondják, hogy a kéményseprőt munkája közben érte a légítámadás. Nem volt mit tenni, óvóhelyül a kémény szolgált. Telitalálatot kapott a ház, de a kémény és benne a kéményseprő megmaradt. Amott azt halljuk, hogy a békés családi hajlékban édesanya csecsemőjét ringatta. Ő maga a pusztító bombának esett áldozatul, de gyermeke bölcsőtől a romok fölé került. Ismét bánatos emberek, szenvedő emberarcok, kiket aligha lehet megvigasztalni. Mindenük elpusztult, csak pusztá életük maradt meg. Próbálunk szólni: mindannyionkat utolérhet ez a veszedelem. Ez semmit sem használ. Óh, mit is tehetnénk itt? Fejezzük ki részvétünket? Pengővel enyhítsük a fájdalmukat? Most érezzük, hogy itt az óvóhely prédikációját kell szólnunk. Minden elpusztult, igen, minden emberi érték oda, de megmaradt az Isten.”

* * *

A hetilap hírei közül első, hogy minden lelkészi hivatal elfogadja és továbbítja a bombakárosultak számára szolgáló adományokat.

A légítámadásokra való tekintettel az olasz templomban vasárnaponként háromnegyed 9 és 10 órakor tartanak istentiszteletet, hogy légítámadás esetén ne legyen zsúfoltság.

Közlük, hogy a június 2-i légítámadás az egyházi épületekben nem okozott nagyobb kárt, csak az ablakok törtek ki. Egyedül a református szegényház épületének falain lesz javítani való.

A bombakárosultak javára a református és evangélikus nőszövetség június 13-án estélyt rendez a színházban. A gazdag műsorban szerepelnek Kemény Gizi, Tanay K. Emil és a kórus, Jurik Julcsi, Benkő és a tánckar, Horváth Jenő, Barsay Béla, Lendvay Lajos, Lovassy Klára, Antal Erzszi, Szögi Arany, Szabó Ernő, Lányi Emmi, Hamza Jancsi, Bakay Lajos, Balogh Júlia, Hamvay Luci, Céh Gitta és Halasy Gyula. A műsort Nosz Andor állította össze, rendezői Horváth Jenő.

* * *

MAGYAR LAPOK, 1944. június 12., hétfő.

A bombatámadás később agnoszkált áldozatainak névsorát közli a lap. Szabó Erzsébet 55 év, Kide Etelka 20, Boncza Irén 16, özv. Orbán Károlyné Tóth Eszter 68, Kalmár Károly 56, Kiss Péter 47, Kiss Péter 13, Magyar István 57, Tóth Irén 55, Trombitás Béla 6, Farkasné Lukács Julianna 46, Márkus László 48.

* * *

NAGYVÁRADI KATOLIKUS TUDÓSÍTÓ, 1944. június 15., 6. szám.

A római katolikus egyházközség értesítője. Szerk. dr. Lestyán Endre

„Június 2 évtizedek múlva is szomorúan emlékezetes lesz városunk történetében. A szörnyű légitámadás és az azóta megújuló riasztások próbára teszik a lakosság lelkierejét, Istenben és a végső győzelemben vetett hitét és bár mindez nem töri meg a város lakóinak élet- és munkakedvét, hanem acélozza a tűzpróba a gerinces kitartásra és törhetetlen bizakodásra. Mégis borongós hangulat üli meg sokak lelkét és fájdalmas emlékezéssel szólnak a légitámadás sajnálatos részleteiről, a szegény áldozatokról és egyes csodálatos eseményekről. Katolikus híveink közül sokan lettek a bombatámadás áldozatai. A váradoszai temetőben családi sírkertbe temették el a következőket: Dvorzszik Margit 35 éves, Szabó Kálmán 34, ifj. Szabó Kálmán 3, Szabó István 5 hónapos,

Fehérvári Imréné Varga Rozália 72, Kosztelenczi Erzsébet. A Rulikovszki temetőben külön sírban Bodnár Sándorné Kovács Margit 36, Hant Béláné Bálint Ilona 48, Hant Ida 20. A Rulikovszki temetőben tömegsírba Kocsis Károly 8, Köcsis Ödön 9, Venczel Károly 5, Venczel Gyula 7, Venczel Béla 9, Radován Károly felnőtt, Rozs Mária 24, Lukács Károly 8, özv. Kiss Istvánné 53, ismeretlen férfi és nő, Urbán Károlyné, Cseh Ferenc, L. Patkás János 36, Komlóssy Julianna Pelle Józsefné 35 és gyermekei Pelle István és Pelle Évike, Magyar István és Varga Mária gyermek. 19 felnőtt és 11 gyermek. Ezeknek sikerült a személyazonosságát megállapítani. Két ismeretlen, valószínűleg vidéki.”

* * *

„A vasúti nagyállomáson Hámori Vince főpályamester irodáját a bomba ízzé-porrá törte, a falak ledőltek, a felszerelés teljesen tönkrement. Csodálatosan csupán egy kis falrész maradt épen és ezen teljesen sértetlenül, el nem tört keretben, ép üveg alatt ott függött az ismert szent falragasz Krisztus keresztyével „Miért bántasz engem” felírással a káromkodás ellen. Könny szökött az ember szemébe, amikor szomorú rombolás között látta, hogyan tiltakozik a falragasz most is a magyar nép csúf bűne, a káromkodás ellen.”

* * *

„Számos bámulatos menekülés történt a biztos halál elől, amikor igazán csak egy-egy pillanaton múlt, hogy az egyik életben maradt, a másik a támadás áldozata lett. Hányszor lehetett tapasztalni, mily csodálatosak az Isten Útjai.”

* * *

BIHARI HÍRLAP, 1944. június 17., 25. szám.

„A múlt heti terrorbombázásnak egyik megrendítő tragédiája a Czirják család esete. A család 11 tagja együtt lakott a kis családi házban, az egyik lakótelepen. A házat telitalálat érte, a család tíz tagja elpusztult, csak a 92 éves nagyapa, Czirják Antal maradt életben.”

* * *

BIHARI HÍRLAP, 1944. június 24., 26. szám.

A hetilap érdekes számadatokat közöl, jó három héttel a bombatámadás után. Eszerint 105 halálos áldozata van a nagyváradai terrortámadásnak. Nyolcmázsás bomba is esett a városra. A város közigazgatási bizottságának legutóbbi ülésén Gyapay László dr. h. polgármester beszámolt a Nagyváradot ért bombatámadás ismertté vált adatairól.

A terrortámadásnak a megállapítások szerint 105 halálos áldozata van, köztük több német katona és ápolónő. 159 ház teljesen lakhatatlanná vált, 840 megrongálódott. A városra 260 bomba esett, köztük több 800 kg súlyú. Az egy lakónegyedre 50 bombát az ott lakók – főleg munkáscsaládok – hajléktalanná váltak. Eddig 751 lakást utaltak ki a bombakárosultaknak. A városi népkonyha már a bombatámadás napján megkezdte működését, és meleg ételhez juttatta a jelentkezőket.

A város 124.000 pengő kártérítési előleget utalt ki és 2.200 pengő gyorssegélyt.

A romok eltakarításán 240 személy összesen 763 munkanapot kitevő katonai munkaerő öt napon át dolgozott. A megrongálódott épületek rendbe hozása végett megfelelő építési anyagot szabadítottak fel.

A támadás alkalmával egy 800 kilós bomba, mely a kórház udvarára esett, nem robbant fel. A hét és fél méter mélyen fúródott a talajba és többnapos munkával sikerült csak kiemelni.

A közkórház az Ullmann palotában, a Gittyé házban és a Zsidó gimnáziumban nyert végleges elhelyezést.

* * *

REFORMÁTUS HÍRADÓ, 1944. június 17., 24. szám.

A lap a hírek között beszámol arról, hogy június 2-án a debreceni bombatámadás során életét vesztesette ifj. Pázmán Ferenc 22 éves MÁV-tiszt testvérünk, akit óriási részvét mellett temettek el Váradon június 10-én. Édesatyja katonai szolgálatot teljesít és csak a temetése után érkezett

haza. A család mélységes gyászában osztozik az egész város. Az anyakönyvi adatokat Olaszi, Újváros, Velence és Rét gyülekezeteire lebontva közli a lap, köztük a természetes halált szenvedettek mellett szerepelnek a bombázás áldozatai. Néhány keresztelés és esketés mellett hosszú a temetések listája. Áldozatkészség címszó alatt a bombakárosultak megsegítésére, szegényeknek, árváknak, sebesülteknek, legátusoknak adományoznak a névvel vagy ismeretlenül adományozó személyek.

* * *

REFORMÁTUS HÍRADÓ, 1944. június 24., 25. szám.

A hírek között olvassuk, hogy a mezőszakadati határvadászok a június 18-án tartott istentisztelet perselypénzét, 22,78 pengőt a nagyvárad bombakárosultaknak küldötték.

Egygel kevesebb harang szól az újvárosi templom tornyaiban, mert leszerelték és elvitték a háborúba a román világ idején öntött Sulyok István püspökről elnevezett 13 mázsás harangot.

Horváth Sándorék tizenegyedik gyermekének a kormányzóhelyettes volt a keresztapja, a tizenkettediket most az újvárosi nőszövetség fogja keresztvíz alá tartani.

Az angolszászok debreceni repülőtámadásának volt áldozata az ispotályi templom. Évszázados kincse volt ez a templom a magyar reformátusságnak, kórház és szegényház volt mellette, amelyek az evangéliumi élő keresztyénséget bizonyították már a reformáció századában.

Az országos bombakárosultak segélyezésére a nagyvárad egyház 3.000 pengőt küldött. A nagyvárad bombakárosultak segélyezésére a nőszövetségek június 13-i színházi estjének tiszta jövedelmeként 1.120 pengőt fizettek be a város pénztárába.

A Lorántffy Zsuzsanna Jótékony Egylet az általa fenntartott Református Árvaházban 35 árva eltartási és nevelési költségeire utcai gyűjtést rendez július első vasárnapján.

Baja Mihály Debrecen, Kossuth utcai lelkész verse kifejezi a pusztulást és a jövőbe vetett reményt.

ISPO TÁLYI ÖREG TEMPLOM SIRATÁSA

Hát rommá lett a drága hajlék,
Galamblelkeknek otthona?
Ledőlt a múlt emléke véle
S többé nem épül meg soha?

Építhet új kor új hajlékot,
Különbet, mint a régi volt,
De nem hajlik ránk oly szelíden
Többé a kedves régi bolt.

Ó, hányszor álltam az időktől
Megszentelt oszlopok tövén!
Mintha a drága magyar égbolt
Hajolt volna féltőn felém.

Törzsökös volta valamennyit
Örök időkre szánta, lám:
Jött ránk a romlás szörnyű napja,
A végítélet napja tán.

Istentelen Titánok ökle
Csapott a szent falakra rá,
S tornyuk beszédes kis harangja
Bukott angyalként hullt alá.

Jaj, hova lett a csend, a béke,
Mely annyi századokon át
Kötözte s a sebzett szívekre
Hullatta áldott balzsamát.

Mikor zendül újból a zsoltár
A szétdúlt padsorok felett?
S mikor hull esdeklő szavunkra
Égi harmatként felelet?

Oly szép volt elbájolódni
Kertjének virágaival,
S költők lugasán andalogni
Könyves Tóth Kálmán bácsival.

Öreg papunk, ott fenn az égben
Látod-é ezt a bús romot?
Tudom, hogy együtt sírsz ma velünk,
Mivé lett kedves templomod!

Nem volt márvány, művész ecsetje
Nem szépítette falait,
De szőszékén a Pelikánnak
Vére táplálta fiait.

Most is, míg az égő pokollal
A bátrak karja egyre vív:
Krisztus hú nyája, vérzik érted
A fölsebzett Atyai szív.

De félre bú és félre bánat:
E templom kőből volt csupán,
Kézzelel csinált s majd újra épül
Szorgos kezekkel ezután.

Mert él a lélek, mely emelte,
S a Hit, mely meg nem dől soha!
Hiába tombol itt a Sátán:
Örök az Isten temploma!

Nem sírok hát, orcám letörlöm,
Ti könnyeim, ne hulljatok,
Csak míg egy-csókkal egy utolsót
A szent küszöbre hullatok.

* * *

Vigasztalásul szólnak a következő sorok:

„Viszontláthatjuk és megismerhetjük majdan szeretteinket az örökkévalóságban, akik annyi áldott órát szereztek nekünk szeretetükkel a földön. Ha nem volna meg a viszontlátás és felismerés reménysége, boldogító tudata, akkor rettenetes lenne az elmúlt időkre gondolni, csak a lélek halhatatlanságába való ködfátyolos hittel élni. Isten az egész embert megváltotta és az egész embert ébreszti új életre kegyelméből a Jézus Krisztus által. Ezért hisszük testünknek a feltámadását.”

* * *

Visszatérve a régi, 1944 esztendő nyári emlékeire, először saját élményeimet idézem. Szinte naponta, hol délelőtt, hol az éjszakai órákban megszólaltak a szirénák. Az élet folyt tovább, mert szerencsére a repülőek csak elzúgtak felettünk, majd később a rádióból értesültünk, hol dobták le bombaterhüket. Éjszaka félálomban botorkáltunk végig az udvaron a kertben lévő óvóhelyig, ahol talpraesett szüleink állandó fekhelyet rendeztek be a gyermekcsapatnak. Mivel elnyomott bennünket azonnal az álom, megtörtént, hogy nem volt szívük felkelteni a légiriadó elmúltával, így másnap ott ébredtünk és önfeledt játékba kezdtünk.

Aztán következett 1944. szeptember hatodika, mikor a város hozánk közeli része, Velence volt a pusztító szőnyegbombázás egyik színtere. Ijesztő volt a bombákkal megterhelt gépek zúgása, majd édesapám kiáltása – a vezérgép valamilyen fényes csíkot lökött ki, majd pillanatok múlva az újabb szavak – Istenem, hullnak a bombák! A helyzet-jelentés azért volt ilyen pontos, mert kertünkben jól látszott a várad-velencei állomás és a város jó része. Aztán apám is behúzódott a szomszéd-bábcával együtt, majd nagynéném mondani kezdte a Miatyánkot, s mi gyermekek sírással küszködve csatlakoztunk hozzá, miközben remegett a föld és addig soha nem hallott sívítás és dübörgés hallatszott.

A légítámadás után ijesztő kép tárult elénk, mivel a velencei állomás egyik szárnya eltűnt s a megszokott városkép is megváltozott a lassan leszálló porfelhőben. Édesapám este szomorú hírral érkezett a mentési

munkálatokból, mivel egyik nagynéném – apám unokatestvére – a Hajó-
térén életét vesztette az egyik pincében. Hihetetlennek tűnt, hogy a
szép, kedves fiatalasszony nincs többé...

* * *

Részlet nagynéném, Kuglis Mária (1890–1985) feljegyzéseiből.

„1944. augusztus. Háború, berepülések, bombázások, riadó nagyon
sokszor még éjszaka is. Szegény gyermekek, álmukból riadnak fel, szó
nélkül kapják magukra ruhájukat, kabátot, cipőt. Ha nagy a veszély,
rohannak előre akármilyen sötét éjszaka van, a kertbe, a földbe ásott
fedett gödörbe. A nagyok viszik az állandóan készen lévő légó csomagot
– iratok, meleg ruha, fehérnemű – , ha idő van kenyeret és szalonnát is.
Az ablakokat nem ki, csak kicsit megnyitjuk, az ajtókat szintén, a világot
eloltjuk. Mindent ott kell hagynunk, egész életünk munkáját.”

* * *

Részletek a várad-újvárosi – Szent László Római Katolikus Parókia
Historia domusából, Ópalotay János lelkész beszámolója.

Június 8-án elmaradt az ünnepi körmenet az állandó légiveszély
miatt. Többször kellett a szentmiséket megszakítani és az óvóhelyre
húzódni. Június 18-án a Jézus Szíve körmenet is elmaradt az olasz
plébánián. Sok a légózás az esti és délelőtti rendszeres berepülések és
szórványos bombázások miatt.

Szeptember 25. Két komoly légitámadás után immár hallatszik az
ágyúszó a Püspökfürdő felől. A németek augusztus 23. óta, a román
fegyverletétel óta állandóan visszavonulásban vannak. Először kórhá-
zaikat vitték el az Orsolya és Immaculata zárdából. Az Immaculatában az
SS tábori csendőrség negyven kis autója a parkban állott. Folyik a
menekülés és menekítés az orosz és román hadsereg elől.

Október 12-én, csütörtök reggel végleg elesett Várad. Először ugyanis szept. 27–28-án félig befejeződött a küzdelem, de a német kis tigris páncélosok, tankok közbeléptek halogatólag. De. 11 óra körül óriási dörrenéssel felrobbantották a németek a Szent László téri hidat, amely óriási kárt okozott a templom ablakain, tetőbádoggján, boltozatán.

A **június 2-i** bombázás a nagyállomás felé, a **szeptember 6-i** pedig Velence felé pusztított, az **október 12-i** hídrobbantás pedig a központban. Több magyar katonát, akik nem akarták, mint örök, utóvédek, a hidat felrobbantani, a németek lelőtték.

* * *

Dr. Lestyán Endre teológiai tanár és plébános feljegyzései a Római Katolikus Székesegyház Historia domusából.

1944. szeptember 1. Meghozza-e az annyira óhajtott békét vagy tovább tart a szörnyű öldöklés? Már korán reggel megjelentek a repülők. Első péntek – igen sok gyónó volt és kb. 300 áldozó. Alig volt vége a 8 órás misének, máris megszólaltak a szirénák, $\frac{3}{4}$ óra múlva feljöttünk az óvóhelyről, de jó félóra múlva ismét riasztottak és déli fél 1 óráig lent ültünk a pincében. Az iskolákban megkezdték a beíratást, a tanulók 50–60 % beiratkozott, de a szülők kijelentették, hogy míg a légi riasztás lehetősége tart, nem küldik gyermekeiket az iskolába.

Szeptember 2. Ma csendes nap volt, még zavarórepülést sem jelentett délig a rádió. Az oroszok és románok Sepsiszentgyörgy felé törnek, könnyen bejöhetnek a román kézen lévő Kárpáti szorosokon és a gyenge magyar erőket visszanyomták.

Szeptember 3., vasárnap. Ritka szép ünnep volt ma a Székesegyházban. Imrik S. Zoltán prel. kanonok tartotta ma reggel 8 óraker gyémánt miséjét! Tulajdonképp augusztus 28-án volt a felszentelési évforduló, akkor az Orsolyák templomában, ahol első szentmiséjét mondta, misézett; Scheffer János püspök, apostoli kormányzó kérésére halasztotta vasárnapra az ünnepélyes misét. A püspök volt a manu-duktor és evangéliumkor ő is prédikált. A templom teljesen megtelt az ünneplő közönséggel. Délben a szemináriumban volt ünnepi ebéd a káptalan részvételével. Légiriadó volt, Váradot bombázás nem érte. Az első vasárnapi szentséges misét este fél 7-kor tartottuk meg.

Szeptember 6., szerda. Reggel 8 órakor a Székesegyházban Te Deum volt a felszabadulás és magyar hadsereg bevonulásának évfordulóján. De amitől féltünk és aggódtunk, bekövetkezett. Úgy tíz óra körül légiriadót jeleztek a szirénák és csakhamar az ünnepi hangulat és öröm rettenetes szomorúságra és pusztulásra változott. Rémes bombázás hullott a városra. A nagyállomás volt a célpont, de az állomási épület ép maradt, azonban a fűtőház fele megsemmisült 13 halottal, az Árpád vezér utat szőnyegbombázással a szó szoros értelmében megsemmisítették. Körülbelül az Árpád vezér úti villamos végállomásig mindkét oldalon elpusztult minden, óriási bombatölcserék keletkeztek. Tönkre ment a református imaház és paplak és a most épülő református iskola; Pray Gy. utcai nagypréposti házat is bomba érte, a ház felét lerombolta, de az erős pince boltozatát nem törte át, az ott levő óvóhelyen levők megmenekedtek, de annál szomorúbb sorsa lett a régi szemináriumban a szociális testvérek házában levő óvóhelynek, a fal mellé esett bomba ráborította a falat az óvóhely egy részére, rászakadt az emelet is és így 18 halott maradt az óvóhelyen. A szociális testvérek a mellette levő pince-szakaszban megmenekültek. Mind a nagypréposti ház, mind a Szoc. Testvérek házában a kertjét a sűrűn hulló bombák hatalmas mély tölcse-ekkel teljesen tönkretették.

Hasonló pusztulás történt a Hajótértől lefelé a Kolozsvári utcán a velencei vasúti állomásig. Itt is szörnyű szőnyegbombázás romhalmazzá változtatta főleg kisemberek házeit. Igen sokat szenvedett a Ghillány út is. A Székesegyházban a rettenetes légnyomás a hajó nagy ablakait törte össze, megsérült a szentélyben Szent László és Szent Erzsébet üvegképe is. A Szent József telepi kultúrház és óvoda kisebb sérüléssel és ablakkárral úszta meg ezt a szörnyű bombázást.

Szeptember 8. Ma volt a bombatámadás szomorú áldozatainak temetése, akiket nem közös sírba temettek. Katolikus hívő aránylag kevés volt. Az összes áldozatok száma 160 polgári személy és 20 német és magyar katonára. Az estéli misén ismét sokan voltak, a karkáplán misézett és prédikált.

Szeptember 9. Fiedler István püspök végezte a bombatámadás áldozatainak közös temetését a Rulikovszki temetőben. Egy részét már előzőleg a sírba helyezték, mert a nagy melegben a negyed napos halottak gyorsan oszlani kezdtek.

Szeptember 10. Naponként kétszer is van riadó, a déli órákban és este 8 óra után. Ma is. Azért az esti misét megtartottuk. Északi légáramlás következtében a hőmérséklet csökkent, csak 20–22 Celsius-fok a meleg.

Szeptember 13. Ma négyszer volt Váradon riadó, kétszer délelőtt és kétszer este 8 és 10 óraker, szerencsére bombázás nem történt.

Szeptember 15. A rádió ma bemondta, hogy a magyar hadsereg bevonult Aradra. A hőmérséklet az elmúlt napokhoz képest emelkedett, az északi légáramlás megszűnt. A káptalani uradalomtól ma 2 mm árpát és 2 mm butaaljat kaptam. Újra kétszer volt légiriadó, du. negyed 5-kor és este fél 9-kor. Ez igen hosszán tartott, mert háromnegyed 11-kor volt lefúvás. Itt nem volt bombázás, de úgy hírlík, hogy Sztálin-gyertyákkal megvilágítva, ismét Debrecent bombázták. A gépek északról jöttek, valószínűleg orosz bombázók voltak.

Szeptember 18. Szatmárról rendkívül szomorú, lesújtó hírek jöttek. Szörnyű orosz bombázás érte a várost, a főteret, telitalálat érte a püspöki palotát is, az óvóhelyen tartózkodó Kovács Gyula kanonok, szemináriumi rektor, Szeibel István irodaigazgató, Gyurkovács dr. teol. tanárok és talán még több egyházi személy elpusztult a beomlott óvóhelyen. Az óvóhely elég kezdetleges volt, csak gerendákkal feltámasztott pince, amiatt nem bírta meg a szörnyű bombázást. Scheffer püspök és Scheffer Ferenc, a püspök öccse fél órával a bombázás előtt mentek ki a szatmári szőlőbe. Szatmárral különben posta- és telefon-összeköttetés megszakadt. A szolnoki hatalmas vasúti hidat is találat érte, emiatt Váradról direkt összeköttetés Pesttel megszakadt, ugyanaz a helyzet Szeged felé is, ott a szegedi Tisza hidat bombázták össze, most már Debrecen–Füzesabony–Hatvan felé lehet Pestre jutni. Emiatt a posta-közlekedés is nagyon kihagyó. A Nemzeti Újságnak szeptemberben csak három számát kaptuk meg.

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 7., csütörtök. IV. évf. 203. szám.

„Szombaton temetik a szeptember 6-i nagyváradai bombatámadás áldozatait.

Dr. Gyapay polgármester nyilatkozata a város intézkedéseiről.

A magyar honvédségnek Nagyváradra történt bevonulását, 1940. szeptember 6-át ünnepelte tegnap lélekben, minden külső ünneplés nélkül Nagyvárad közönsége. A házakat fellobogóztuk és az egyes felekezetek templomaiban hálaadó istentiszteleteket tartottak, amelyekben nagyszámban vett részt nemcsak a hivatalos személyek sora, hanem a nagyközönség is, hiszen e város lakosságának kevés ily igazi ünnepe van, mint a tegnapi. De az ünnep nem lehetett zavartalan. Alig fejeződtek be a korareggeli órákban tartott istentiszteletek, már is zavaró repüléseket jelzett az ország különböző tájairól a rádió. Rövidesen Nagyvárad nevét is említette a bemondó s kevés fél 10 óra előtt felbúgtak a szirénák, a lakosság fegyelmetlenül levonult az óvóhelyre s már hallatszott is az ellenséges gépek bűgása. Ez a riasztás közel negyven percig tartott s ekkor megszólaltak ismét a szirénák, most már a riadó feloldását jelezve. Az emberek boldog felszabadultsággal sóhajtottak fel:

– Hála Istennek nem történt semmi, nem zavarták meg ezt a szép napot.

Az öröm azonban korainak bizonyult. Fél tizenegy előtt ugyanis ismét felbúgtak a szirénák. Aki tehetett, óvóhelyre menekült és most már mindenki érezte, hogy komoly támadás várható. Több mint száz gép repült a város felé. A gépek egy ideig köröztek, majd a város három részén szőnyegbombázást hajtottak végre. Jellemző, hogy ismét, akár csak június másodikán, nem katonai célpontokra, hanem lakónegyedekre hullatták gyilkos bombáikat. Kicsiny proletárházak semmisültek meg, nagy károk és emberéletben is veszteségek keletkeztek. A légiterroristák támadása mintegy tíz percig tartott. A riadót tizenkét óra után néhány perccel fűjták le. A szeptember hatodiki ünnep így vált tegnap sajnos szomorú eseménnyé.”

* * *

„Megindul a mentési munkálat.

Már a riadó alatt megkezdődött a mentési munkálat. Dr. Gyapay László polgármester és vitéz Tóth Gyula rendőrfőtanácsos, nagyváradi rendőrkapitányság vezetője, valamint a szakreferensek azonnal a bombázott városrészekbe siettek és a helyszínen adták meg utasításait a

mentési munkálatokra. A légoltalmi szervek mindenütt kifogástalanul és lelkiismeretesen működtek és a romok eltakarítása még most is folyamatban van. A mentési munkálatokban úgy a honvédség, mind a szövetséges német hadsereg kirendelt egységei is résztvettek.”

* * *

„Új rend a kibombázottak elhelyezésére.

Dr. Gyapay László polgármester csütörtökön reggel értekezletet tartott, amelyen megbeszélték a kibombázott lakosság elhelyezésének és segélyezésének kérdéseit. Ezzel kapcsolatban a polgármester a következő nyilatkozatot tette a sajtó képviselői előtt:

– A múlt tapasztalataink okulva, a kibombázott lakosság ügyeinek intézésére hat új hivatalt állítottam fel. Három ügyosztályon jelentkezhetnek a károsultak, itt veszik fel személyi adataikat. Ez a három hivatal az Árvaszéken, a Szociálpolitikai Ügyosztályon és a Közjogi Ügyosztályon működik. Itt jelentik be a károkat is. Ezek a hivatalok reggel 8-tól 2-ig és délután fél 5-től addig működnek, amíg jelentkező van. A kárbejelentéseket azonnal átadják a szociálpolitikai ügyosztályon működő gondozóknak, akik a helyszínen vizsgálják be a kárbejelentéseket s ennek a vizsgálatnak eredményeképpen fogják a lakásokat kiutalni. A lakásokat, bútorokat, ágyneműket, konyhaedényeket is ennek alapján utalják ki. A már említett három hivatallal szoros kapcsolatban működik a lakásigényléseket intéző hivatal, a tisztii főügyészi, gazdasági és lakáshivatal. Akik lakás nélkül maradtak, azokat egyelőre menhelyeken helyezzük el, de rövidesen mindenki megkapja az új lakását. E tekintetben tárgyalásokat folytattam a pénzügyigazgató úrral, akivel megállapodtunk, hogy a kibombázott lakáshoz juttatásnál 28 bizottság fog működni, miután elsősorban a már kiürített, de azon túlmenőleg a még lepecsételt zsidó lakásokat is igénybe vesszük és ahol annak szüksége felmerül, ideiglenesen a bútorokat, házi felszereléseket is átadjuk a kibombázottaknak. Mindenki csak olyan nagyságú lakás kaphat, amelyből kibombázták és visszaéléseket nem fogunk tűrni.

– Már a bombatámadás napján három népkonyhát állítottunk fel és helyezettünk működésbe, ahol az arra igényjogosultak étkezést kapnak.

– A legközelebbi órákban ismételt felhívással fordulok a város társadalmának megértő intézményeihez, vállalataihoz és magánosaihoz, hogy a bombakárosultak segélyezésére indított gyűjtésünket minél határozottabban támogassák. Elsősorban azoknak kötelességük adni, akiket az isteni gondviselés most megkímélt.”

* * *

„Szombaton temetik Nagyvárad új hősi halottait.

A szerdai bombatámadás áldozatait Nagyvárad városa saját halottainak tekinti és eltemetésükről gondoskodik. Akik egyénileg akarják eltemetni hozzátartozóikat, azoknak ehhez a város a hozzájárulását megadja, azoknak a holttestét pedig, akik eddig még nem kerültek elő, későbbi időpontban fogja a város eltemettetni. A város új hősi halottainak temetése szombaton délután fél 6 órakor lesz a Rulikovszki úti temetőben. A légi támadások gyakori volta miatt kénytelen voltam úgy dönteni – mondotta a továbbiakban a polgármester –, hogy a bombatámadás áldozatainak temetése a lehető legrövidebb és legegyszerűbb legyen, az egyházi szertartások is minden gyászbeszéd mellőzésével folynak le. Dalárdák sem fognak közreműködni. Csupán a vasutasok zenekara játssza el a szertartás előtt a Himnuszt, majd annak befejeztével a Szózatot. A város vezetősége és Nagyvárad közönsége nevében én fogok rövid búcsúbeszédet mondani.”

* * *

„Tekintsék meg családtagjaikat a tegnapi bombatámadás áldozatainak hozzátartozói.

A rendőrség nagyváradai kapitánysága felhívja mindazokat, akiknek családtagjaik közül valaki eltűnt, hogy a Rulikovszki úti halottasházban nézzék meg azokat a holttesteket, akik ott agnoszkálásra megtekintethetők.”

* * *

„Hivatalos jelentés a kedd esti és szerda reggeli berepülésekről.

A Magyar Távirati Iroda jelenti: F. hó 5-én az esti és éjjeli órákban északkeleti irányból több ellenséges gép repült be a Tiszántúlon, Erdélyben, valamint az északkeleti határszélen keresztül. Bombázásról sehonnan nem érkezett jelentés.

Szept. 6-án a délelőtti órákban több száz ellenséges gép délről berepült az ország légtérébe. A Duna–Tisza közén északi irányban haladtak, majd visszafordulva, délnyugati irányban elhagyták az ország légtérét. Egyes vidéki városokból bombázást jelentettek. Légvédelmünk a berepülés egész vonalán hatásosan tüzelt.”

* * *

„Takarékoskodjunk a vízvezetéki vízzel.

Értesítjük a város közönségét, hogy a vízszolgáltatásban beálló zavarok miatt a vízellátás a város nagy részében 1–2 napig szünetelni fog. Ez idő alatt a főzéshez és iváshoz szükséges vizet mindenki a város légókútjaiból, vagy esetleg a Sebes Körösből szerezze be, de a vizet egészségügyi szempontból felforralás után használja.

Városi vízművek”

* * *

Egy cikk azzal foglalkozik, hogy az üzleti záró és a hivatali munkaidő megváltoztatását kérik a nagyváradai kereskedők, tekintettel a gyakori légiveszélyekre.

„Felhívás üres lakások bejelentésére.

A város polgármestere felkéri a háztulajdonosokat, házgondnokokat és a város egész közönségét, hogy 24 órán belül írásban jelentsék be a lakáshivatalnál mindazokat az elhagyott vagy üres lakásokat, amelyeket

kibombáztak részére igénybe lehet venni. Megjelölendő az utca és a házszám, a szobák és a mellékhelyiségek száma és a lakás minősége, továbbá, hogy a lakásban van-e bútor és egyéb felszerelés. Az egyszerű formában, de olvashatóan történt bejelentést a lakáshivatalban (Városháza I. em. 24. szobában) kell átadni.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 9., szombat.

„**Temetünk.**

Ma délután fél hatkor fájdalmas végtisztességre gyűl össze Nagyvárad lakossága. A Rulikovszki temetőben helyezzük örök nyugalomra azokat a hozzátartozóinkat, barátainkat, polgártársaikat, akik áldozatul estek a szeptember hatodikai terrortámadásnak. Férfiak és nők, gyermekek és aggok koporsóira fog ráhantolódni a váradi föld. Mialatt hős honvédeink hazánk védelmében ontják véréüket, a védtelen polgárság sorából szedett számos áldozat is felmagasztosul hősi halottainknak glóriás sorába. Bármilyen mélységes fájdalommal temetjük is áldozatainkat, magyar testvéreinket, bármilyen súlyosan érintett is emberéletben, polgári vagyonösszeomlásokban bennünket a pusztítás – egy hitet ki nem irthat belőlünk és pedig azt, hogy élethalál küzdelmünket végső lehetünkig meg kell vívunk. Adjon az Isten örök nyugodalmat halottainknak, akiknek emlékét feledni sohasem fogjuk.”

* * *

„Nagyvárad város polgármesteri hivatala közli azoknak az áldozatoknak a névsorát, akiket saját hozzátartozóik temetnek el vagy temettek már el. Ez a szomorú névsor a következő:

Ifj. Bika István Híd u. 22 sz., Baumeister József Mikszáth Kálmán u. 31, Oláh Etelka Karácsonyi püspök u., Veres Lőrinc Ráday Gedeon u., Szabó József Czeglédy Gy. u. 6, Szabó Józsefné Czeglédy Gyula u. 6,

Szabó Ibolya Czeglédy Gy. 6, R. Szabó Józsefné Michelangelo u. 6, Boros László Gyár u. 14, Makranczai András Gyár u. 14, Takács Ferencné Mátyás kir. u. 94, Lakatos Károlyné Cinka Panna u. 22, Bogdán Mária Velencepart 93, Kerekes Etelka Damjanich u. 7, Heilman Péterné Béke u. 3, Heilman Rózsika Béke u. 3, Szabó Géza Szilágysomlyó (Nagyváradon temetik el), Veres György Árpád vezér u. 76, Gombos István Árpád vezér u. 76, Boros Margit férjezett Nagy Zoltánné Tisza Kálmán tér 19, Hoduc Jánosné, szül. Bánffy Julianna, Alsókörosoldal 39, Keresztessy Károlyné Mátyás kir. u. 99, Huszka Vince Nagyvárad Városi Vasút, Huszka Vincéné NVV, Varga Sándor NVV, Boros Béla NVV, Gazsi Julianna NVV, Körtvélyesi Antal Michel Angelo u. 9, Körtvélyesi Antalné Michelangelo u. 9, Horváth Rebeka Gyöngyike Szent Vince Intézet, Hegedüs Ilona Szent Vince Intézet, Kelemen Péter Szőlős u. 18, Kelemen Péterné Szőlős u. 18, Ramacsán Gizella Zápor u. 8, Ramacsán Terézia Zápor u. 8, Kávássy Sándor Mátyás kir. u. 39, Kozák Julianna Mezőtelegd, Bálint Mihályné Melius Juhász Péter u. 6, Papp Mihály Gyár u. 20, özv. Zs. Juhász Imréné Árpád vezér u. 4, Csete Sándor Oláhapáti u. 51, Balogh Zsigmondné Strobl u. 11, Nagy Ferenc, Nagy Ferencné, Dr. Nagy Károly, Nagy Éva Dobó István u. 22, Zathureczky Gyuláné, Zathureczky Miklós Budapest, özv. Palotay Horváth Andrásné Mátyás kir. u. 88, Saskői József Kálvária u. 12, Szála Koszta Óssi telep, Farkas Györgyné Horthy telep, Elek Ferencné Óssi telep, Kovács András Fraknoi u. 3, Kovács Magdolna Mátyás kir. u. 88, Perei Imréné Velence 10, Perei Imre, Nagy István, Nagy Istvánné Csaba u. 14, Szilágyi József, Szilágyi Józsefné Mátyás kir. u. 87, Rózsa Paula Holdvilág u. 3, Gombos Istvánné Michelangelo u. 1, Tokay Gáborné Szaniszló u. 55, Szilágyi József, Szilágyi Tibor Kolozsvári u. 6, Orosz János Cigánytelep, Kiss Julianna Bencúr u. 39, Kovács Józsefné Kereszt u. 6 sz.

A további kimutatást hősi halottainkról, beleértve elsősorban azokat, akiket Nagyvárad városa temet el, a hatóságok hétfőn fogják közzéadni.”

Megszámoltam az áldozatokat, ebben a névsorban 69 név szerepel!

* * *

„Forradalmi légkörben mondják ki a halálos ítéleteket a gaullisták.

Svájci lapok szemtanúk tudósítását közlik, a gaullista rögtönítélő bíróságon uralkodó légkörről. Eszerint a tárgyalások a francia forradalom rémuralmának időszakára emlékeztetnek. A bírósági termék tele vannak hallgató közönséggel, amely folyamatosan beleavatkozik a tárgyalásokba. A légkör oly viharos, hogy a vádlottak közül csak kevesen védekeznek, mert annak nem sok értelme van. A bíróság csak néhány percet szán egy vádlottnak és nyomban kihirdeti a halálos ítéletet.”

* * *

„Anglia és Amerika tehetetlen Moszkvával szemben.

Berlinből jelenti a Német T. I. Bulgáriának a szovjet által történt erőszakos elnyomása, ami – egyöntetű londoni és washingtoni jelentések szerint – Anglia és az Egyesült Államok teljes jóváhagyásával találkozik, iskolapéldája azoknak a módszereknek, amelyekkel Moszkva keresztül akarja vinni szándékát Európában. Emellett egy állam sem számíthat Anglia vagy az Egyesült Államok legkisebb segítségére sem, aki Moszkvának megadja magát, mert e két szövetséges egyike sem fogja a szovjet karjait... A szovjet folytatja az 1919-ben elkezdett cinikus és erőszakos hatalmi politikáját mindazokkal a nemzetekkel szemben, amelyek gyengének mutatkoznak arra, hogy fegyvert ragadjanak ellene. Churchill és Roosevelt Teheránban kiszolgáltatták Európát a bolsevizmusnak és így Sztálinnak senkitől sem kell tartania, amikor Finnország és Románia után most Bulgáriát is bolsevizálni akarja...”

* * *

„Igénybe veszik az ifjú korosztályokat honvédelmi szolgálatra.

A honvédelmi miniszter a 8-ik és 9-ik hadtest területét kivéve az egész ország területén falragaszok útján elrendelte az 1925-ben született ifjaknak honvédelmi munkára való igénybevételét...”

* * *

„Rimanóczy-fürdő közli, hogy további értesítésig a fürdő nyitva kedden, szerdán, szombaton és vasárnap. Ezekon a napokon a gőzfürdő nőknek és férfiaknak egyaránt rendelkezésre áll, ugyancsak a kádfürdő is. A fürdő hétköznapokon reggel 6 órától délután 6 óráig déli szünet nélkül egyfolytában nyitva.”

* * *

„Felhívás Nagyvárad város közönségéhez.

A június 2-án Nagyváradot ért légitámadás számos magyar testvérünket tett hajléktalanná. A könnyek letörlése, az élet nehéz küzdelmében elfáradt bombakárosult testvéreink megsegítésére gyűjtést indítottam. Városunk derék közönsége, vállalkozói, kereskedői, iparosai és munkásai hívó szómat megértették. Szívük sugallatának engedelmességgel, szívesen, testvéri érzéssel vettek részt az adakozásban s örömmel kell jelentsem, hogy a mai napig a bombakárosultak részére 88.879 pengő és 76 fillér folyt be, amit ezennel hálásan megköszönök. Ez a szép összeg közönségünk áldozatkészségét hirdeti, de ez a jún. 2-i bombatámadás károsultjainak megsegélyezésére elégséges nem volt. És most újabb légitámadás érte városunkat. Új bánat jött és újabb károk keletkeztek. Testvéreink közül többen ismét hajléktalanná váltak és sokan a házak romjai közül csupán pusztá életüket mentették meg. Nem nézhetjük nélkülözéseiket, szenvedéseiket tétlenül, cselekednünk kell. Új adakozásra hívom fel magyar testvéreimet. Segítsünk a sors által megpróbáltatkon. Biztos vagyok benne, hogy a város lakossága megértő szívvel fordul most is felénk és minden erejükkel támogatásukra siet. Közlöm a város közösségével, hogy a légitámadások károsultjai részére szánt adományok a 98.266 számú s a m. kir. postatakarékpénztárnál „Nagyvárad thj város háztartási alap” cím alatt nyitott csekkszámra javára, avagy a városi pénztárnál fizethetők be. A postatakarékpénztári csekklapon annak feltüntetését kérem, hogy a beküldött összeg a légitámadás károsultjainak felsegélyezésére szolgál. A természetbeni adományok a város szociálpolitikai ügyosztályán adhatók át.

Dr. Gyapay László polgármester”

* * *

„Jelentkezzünk a romok eltakarítására.

Nagyvárad városát ért bombatámadás olymértű rombolást okozott a város lakónegyedeiben, hogy a rendeletek alapján biztosított munkaerő nem elegendő a romok eltakarításához, az igénybevételi eljáráshoz időt veszíteni nem kívánok, azért felhívom a város férfilakosságát, hogy önként vállalt munkával a romok eltakarításában vegyen részt s a megbénult élet helyreállításában tevékenyen és áldozatosan működjék közre. Társadalmi állására és helyzetére való tekintet nélkül hívok mindenkit. Jelentkezés naponként reggel 7 órakor Hitler u. 70 szám alatt. Munkaeszközül ásó, lapát vagy csákány hozandó. Diákok csoportosan jelentkezzenek. – Munkavezetőtörzs parancsnoka.”

* * *

„A Zathureczky család tragédiája.

A nagyváradai sajtó munkatársai megrendült lélekkel és mélyen résztvevő szívvel éreznek együtt azzal a gyásszal, amely kitűnő kolozsvári illetve budapesti kartársukat, Zathureczky Gyula főszerkesztőt érte a szept. 6-i nagyváradai terrortámadás alkalmából. Zathureczky Gyula felesége, született Prott Annamária és kislánya, a kilencéves Zathureczky Miklós átléptek a hősi halottak sorába. Zathureczky Gyuláné és Miklós szeptember 6-án a Félix-fürdőből, ahol nyaraltak, a kisvonaton igyekeztek Nagyváradra. Amikor a légvédelmi szirénák megszólaltak, a velencei állomásnál kiszállva a vonatból, egy szérűskertben kerestek menedéket, ahol azonban a támadás során életüket veszítették. Zathureczky Gyulánét és Zathureczky Miklóst Kovácsiban helyezik örök nyugalomra a család sírboltjában. Emléküket mindketten bevették a magyar igazságért folyó élet-halál harc történelmébe.”

* * *

„Jelentkezzék, aki gondozásba vette Papp Károly hároméves kisfiút. Papp László kéri, hogy aki a bombatámadás alkalmával a Mátyás király út 97 szám alól előkerült hároméves kisfiát gondozásba vette, jelentkezzék a gyermekkel együtt Gyár u. 20 szám alatt.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 11., hétfő.

„Könnyes részvétellel temettük el Nagyvárad új hősi halottait. A szept. 6-i terrortámadáskor életüket vesztett nagyváradai hősi halottak temetése szombaton délután ment végbe. A hivatalos temetés csak este 6 órára volt kítűzve, azonban a hatóságok úgy intézkedtek, hogy a gyakori légítámadások miatt az áldozatok beszentelését az egyes felekezetek lelkészei már délután 2 órakor kezdjék meg. Így temetés már a koradélutáni órákban megkezdődött. Az esti temetésre ezrek és ezrek zarándokoltak a Rulikovszki temetőbe. Ott voltak a város katonai és polgári vezetői, a német hadsereg képviselői és a gyászbaborult hozzátartozók mellett a város társadalmi egyesületeinek küldöttsége. A gyászszertartás megkezdése előtt a vasutasok zenekara játszotta el a Himnuszt, majd az egyes felekezetek lelkészei végezték el a rövid temetési szertartást. Ezután dr. Gyapay László polgármester vett búcsút a város nevében az új hősi halottakról a következő beszéddel.”

„Dr. Gyapay László polgármester búcsúbeszéde a város közönsége nevében.

Szept. 6-án reggel ünnepre harangoztak. Szent László városa ünnepi zászlódsízt öltve a mai rendkívüli időkhöz méltó komolysággal készült megünnepelni negyedik évfordulóját annak a napnak, amikor dicsőséges honvédségünk, Legfelsőbb Hadurunk, a Kormányzó úr őfőméltósága parancsára bevonult városunkba, hogy Nagyváradot, Szent László ősi városát visszacsatolja Szent István országához. A 22 évi rabságból felszabadult város hazafiasan érző magyar lakossága örömteli lélekkel

ébredt Nagyvárad történelmének e jelentős napjára és hálatelt szívvel sietett a harangok hívó szavára, hogy imádságos lélekkel mondjon köszönetet az egek Urának. Még úgyszólván el sem hangzottak imáink s hálaadó énekeink, vészjóslóan üvöltöttek bele a város ünneplő hangulatába a légiriadót jelző szirénák figyelmeztetésül, hogy ellenségeink újabb gaz támadásra készülnek városunk s annak védtelen lakossága ellen végrehajtani. Az angolszász légibanditák újabb terrortámadása ismételen lakónegyedeket, főként a szegény munkásemberek által lakott részeket pusztították és a városra zúdított tömege válogatás nélkül, kíméletlenül szedte áldozatait. Ártatlan csecsemők, kisgyermek, anyák és nők, munkásférfiak veszítették életüket. Szülők gyermekeiket, gyermekek szüleiket, a harctéren életüket hős apák gyermekeiket és feleségüket s mi valamennyien magyar testvéreinket siratjuk hősi halottainkban. Az ő hősi haláluk, a várost ért újabb támadás pusztításai sem félelmet, gyáva megbújást, hanem újabb erőt, elszántságot és mindenek felett elkeseredett gyűlöletet vált ki bennünk azokkal az angolszász hatalmakkal szemben, akik nem győzik minduntalan és elégszer hangoztatni a világ felé az emberi jogok tiszteletben tartását és a népeket boldogító állítólagos demokráciájukat. Amikor mély megrendüléssel és gyászoló lélekkel vesszük körül Szent László városa újabb hősi halottainak koporsóját, igaz s őszinte bajtársi együttérzéssel fordulunk nagy szövetségesünk, a Németbirodalom hősi halottai felé, akiknek életét itt városunkban ontották ki az ellenség gyilkos bombái. Nem kétséges, hogy az immár 6-ik esztendejébe lépett világháború, ez a borzalmas öldöklés döntő szakaszába lépett. A bolsevizmus réme itt fenyeget bennünket közvetlenül a Kárpátok bércein. Hős honvédeink, mint az első világháború idején, ismét a Kárpátok gerincén védik ezeréves határainkat és megszentelt ősi földünket. Az ő bátor kiállásuk, hősieis önfeláldozásuk és a TI hősi halálotok új erőt, bizalmat és elszánt akaratot önt belénk. Erős a hitünk, hogy ezt a háborút nagy szövetségesünk oldalán végül is meg fogjuk nyerni. Érezzük és tudjuk, hogy a TI hősi halálotok nem lesz hiábavaló. Sírhintjaitok felett teszünk szent fogadalmat, hogy minden pusztító barbárság, minden fenyegető veszedelem ellenére is nemzeti múltunkhoz, magyar becsületünkhöz híven kitartunk, álljuk a vártát s ha kell, összeszorított fogakkal, áldozatos lemondásokkal is dolgozunk

idebent és tartjuk minden erőnkkel a belső frontot, hogy odakint a harctereken mielőbb végső és döntő csapást mérhessünk az emberi civilizációt megcsúfoló gaz és ádáz ellenségeinkre. Ezzel az elszánt akarattal és szent fogadalommal veszünk búcsút tőletek, Isten veletek!

Dr. Gyapay László beszéde után a zenekar a Szózatot játszotta el, majd a halottak koporsóira hullott az édes anyaföld, hogy megvédje síri álmukat.”

* * *

„Hősi halottaink névsora.

A rendőrkapitánysághoz a mai napig beérkezett jelentések szerint azoknak a hősi halottaknak névsora, akiket Nagyvárad város temettetett el a következő: Bakonyi Mária, Balogh Zsigmondné Tolnay Julianna, Molnár Ágnes, Kovács Erzsébet, Nagy Istvánné, Keresztes Károlyné, Széles Józsefné, Makranczy Mária, Hávrám Péterné, Hávrám Péter, Hávrám Vera, Gazdag Lászlóné, László Ilona, özv. Szilágyi Károlyné, Gubányi Frigyes, Szabó Géza, Lőrincz László, Bakonyi Sándorné, özv. Mészáros Józsefné, Háromszéki János, Háromszéki Jánosné, özv. Lakatos Mihályné, Linczel Ilona, Gitye Mária, Nagy István, Popovics János (42 éves), özv. Veisz Imréné, Kovács Józsefné, Rózsa Paula, Frankfurt Éva, Petrik Péter, Petrik Péterné, Horváth Zsuzsanna, Lakatos János, Valesz György, Barabás Lajos (14 éves), Hatházi Lajosné, Barabás Lajos (9 éves), Sipos István, Ajtay Ignác, Rostás Veronka, Szilágyi Jenőné, Rostás Krisztina, Nagy Istvánné, Duli Pál, Szőlős Lajos, Csordás Ágnes, Tóth Sándor (58 éves), Tóth Sándor (13 hónapos), Tóth Sándorné, Elek Ferenc, Ávrám Péter (12 éves), Ávrám György, Csordás Lajos (4 éves), Petrila Ilona, Popovits János (12), Szt. Molnár Imréné és Imre (2 és fél éves), Huszka Vince, Huszka Vincéné, Farkas Györgyné, Bogdán Mária, Nagy Zoltánné, Végső Mihály, Végső Mihályné, Végső Kató, Gál Mihály, Zboray Jenőné és 3 éves fia Zboray Zoltán, Amant Béla, Szabó József, Kis Dezső, Duló Mária, Tapaszy Imre, özv. Farkas Ferencné, Csete Sándor, Széles Károly, Nagy Ferenc, Csáthy Lajos, Csáthy Ilona, Bíró Zsuzsanna, vitéz Csáthy Lajos, Nyíry József, Szőlős Ferenc. Miután a kiemelési és

romeltakarítási munkálatok még folynak, így valószínű, hogy ezt a szomorú névsort folytatnunk kell.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 12., kedd.

„Bombatámadás áldozatai:

Kerekes Etelka 23 éves, Gombos István 78, Veres György 57, özv. Kiss Istvánné Szalacsi Zsófia 70, Takács Ferencné Gubai Ágnes 26, Baumeiszter József 14, Bogsán Mária 14, Szabó Géza 30, Nagy Zoltánné Boros Margit 38, Szőlősi Ferenc 87, Frankfurt Éva 22, Lakatos Károlyné Rostás Éva 58, Zathureczky Gyuláné Prott Annamária 42, Zathureczky Miklós 9, Veres Lőrinc 68, Körtvélyesi Antalné Veres Rozália 58, Körtvélyesi Antal 64, Boros Béla 20, Boros Józsefné Klein Jolán 40, Boros Erzsébet 19, Hoducz Jánosné Bánffy Julianna 66, Petri Aladárné Lakatos Ilona 36, Petri Endre 23 hónapos, Heilman Péterné Imre Klára 35, Heilman Rozália 5, Makranczi András 62, Boros László 8, Saskői József 52, Háromszéki János 58, Sándor Imréné Gondos Borbála 62, özv. Juhász Imréné Mílian Julianna 51, Háromszéki Jánosné Tamás Katalin 53, Nyíri István 2, Nyíri József 39, Kovács András 30, Hegedüs Ilona 18, Horváth Rebeka 20, Palócsai Horváth Andrásné Selmeczi Mária 66, Kozák Julianna 26, Farkas Györgyné Csapó Anna 30, Gazdag Lászlóné László Rozália 46, László Ilona 14, László Ferencné Seiber Ilona 31, Kávássy Sándor 29, Nagy Éva 19, Nagy Károly 23, Nagy Ferencné Barátki Irén 47, Szála Koszta 74, Tokai Gáborné Radu Irma 40, Gazyi Julianna 21, Elek Ferenc 72, Nagy Ferenc 48, Huszka Vincéné Polgár Irma 51, Huszka Vince 65, özv. Hajdu Györgyné Zboray Julianna 71, Karsai Judit 11 hónapos, Szime Lászlóné Hajdu Mária 39, Karsai Mihályné Hajdu Erzsébet 23, Széles Károly 57, Szilágyi Jenő 9, Széles Károlyné Károlyi Ilona 65, Csáti Lajos 31, Csáti Ilona 10, ifj. Csáti Lajos 5, Csáti Katalin 3, Turzó Erzsébet 31, Kelemen Péter 62, Kelemen Péterné Beringye Katalin 56, Perey Imréné Simon Rozália 35, Szilágyi Tibor 3, Szilágyi József 20 hónapos.”

* * *

„Adomány a bombakárosultak javára. Dr. Balogh József ötven pengőt juttatott lapunk kiadóhivatalához, amely összeget rendeltetési helyére juttattuk.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 13., szerda.

„A bombatámadás áldozatai: Illetékes helyről közlik a legutóbbi terrortámadás halálos áldozatainak névsorát.

Nagy István 49, Nagy Istvánné Hartmann Erzsébet 44, Perey Imre 2, özv. Mészáros Józsefné Kiss Julianna 62, Bika István 44, Kovács Józsefné Markis Mária 40, Csete Sándor 21, Szücs József 37, özv. Fazekas Ferencné Köleséri Ágnes 76, Rózsa Paula 3, Szabó József 72, Szabó Ibolya 5, Szabó Józsefné Horváth Zsuzsanna 63, Vass Istvánné Kiss Etelka 32, Gardó János 32, Venczel Krisztina 22, Rostás Irén 9, Tóth Sándor 54, Csuzi Erzsébet 10, Csuzi Sándor 14 hónapos, ifj. Keresztesi Károlyné Bakó Mária 26, Ajtai Ignác 58, Balogh Zsigmondné Tolnai Julianna 47, Jeremiás István 68, Bakonyi Sándorné Schmelcz Erzsébet 51, Bakonyi Mária 22, Kovács Magdolna 8, Csordás Lajos 3, Sípos István 11, Bálint Mihály 62, Bálint Mihályné Végh Julianna 45, Papp Károly 3 és fél, Papp Mihály 9, Sz. Molnár Imréné Korpás Mária 29, Kovács Erzsébet 50, Sz. Molnár Imre 15 hónapos, Sz. Molnár Ágnes 2, özv. Buzássy Józsefné Alacs Hermina 74, Gitye Mária 45, Lele Károly 55, Gombos Istvánné Horváth Julianna 66, Avram Péter 45, Avram Péter 9, Avram Péterné Silinka Rebeka 45, Avram Demeter 8.”

* * *

„A Nagyvárad-réti református egyházzrész híveihez.

Református kis templomunk, most épült iskolánk, kultúrházunk, parókiánk a szept. 6-i gonosz támadás áldozata lett. Néhány perc alatt

mindent elvesztettünk. Közel húsz esztendőnek áldozatos munkája semmisült meg. A romok mellett ártatlanul legyilkolt asszonyok, gyermekek. Fájdalmas szomorú kép. És mégis! Erős a hitem, hogy a háború győzelmes befejezése után mindent felépítünk. Soha nem volt erősebb meggyőződésem a boldogabb, szebb magyar jövőről, mint e súlyos napokban. Ez a hit éltetett, táplált, erősített a megszállás éveiben, ez volt velem az óvóhely borzalmas perceiben és lesz velem az új építőmunka kezdetén. Ehhez a munkához kérem minden református magyar testvéremnek azt a szeretetteljes segítségét, melyet mindig tapasztaltam és amelyre mindig oly büszke voltam. Istentiszteleteinket egyelőre a Dobó Katica Polgári Leányiskola tantermében tartjuk (Horthy M. u. 36 sz. – a mai CFR-kórház) minden vasárnap reggel 8 órakor. A hétköznapi istentiszteleteink idejéről később fogunk határozni. Ezenkívül megtartjuk a Horthy István telepen is minden második vasárnap délután az istentiszteleteket. Istentiszteleteket tartunk továbbá az Élő-telepen, a Tüdőszanatóriumban és a hegyen. Ezeknek idejét és helyét esetenként fogjuk közölni. Mindent elkövetünk, hogy belmissziói alakulataink: énekkar, nőszövetség, ifjúsági munka is otthonra találjon. A polgármester úr gyors intézkedése folytán lelkeszi hivatalunk máris otthonra talált a Hitler utca 59 szám alatt. Itt lesz a lakásom is. Az ifjúsági bibliaórákat ebben a helyiségben tartjuk meg minden pénteken este. A munkadélutánokat is folytatni fogjuk. Félre tehát minden kishitűséggel! Meglássátok az Isten megsegít bennünket!

Nagyvárad, 1944. szept. 12-én

Dr. Szabó Lajos lelkipásztor"

* * *

„Felhívás a bombakárosult iparosokhoz. Felhívjuk azon bombakárosult iparosok figyelmét, akiknek ipari műhelyét kár érte, hogy ipartestületünknel 48 órán belül összeírás és nyilvántartás végett feltétlenül megjelenni szíveskedjenek.

Elnökség"

* * *

„A bombakárosultak nem fizetik a rádiódíjhátralékot.

A kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter a bombatámadás következtében megsemmisült rádiókészülékek előfizetőit felmentette az őket terhelő rádiódíjhátralékok és a felmondási időre járó rádióhasználati díjak megfizetése alól.”

* * *

„Adakozás bombakárosultak javára.

Tegnap Nancsik Mihály Dugonics Titusz u. 26 alatti lakos a nagyvárad bombakárosultak javára 40 pengőt adományozott kiadóhivatalunk útján. Eddigi gyűjtésünk a szept. 6-i támadás károsultjai javára 90 pengő.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 14., csütörtök.

„Adományok a szept. 6-i bombatámadások károsultjainak.

Nagyvárad társadalmának szíve ismét megmozdult, akiket az isteni gondviselés megőrzött a szept. 6-i bombatámadáskor, igyekeznek segítséget nyújtani azoknak, akiket a terrortámadás súlyosan meglátogatott és minden földi javaikat elpusztította. Dr. Gyapay László polgármester felhívására máris megindultak az adakozások s ebből lapunk előfizetői is kiveszik részüket. Legutóbbi számunkban már közöltük az új adakozók névsorát s amikor újabb adományukat nyugtázzuk, tudjuk a további adományokkal együtt ismét jelentős összeget juttathatunk kárlátott testvéreink megsegítésére. Eddigi gyűjtésünk a szept. 6 károsultjai részére 90 pengő. Újabb adományok: Eötvös Bertalan Szt. Anna u. 12 50 p, Külüs Sándor Feszthy Árpád u. 40 20 p, eddigi gyűjtésünk 160 p. További adományokat nyugtázzunk.”

* * *

Várad-velencei Historia domus – Zitmann Ferenc plébános feljegyzései 1944. szeptember 15-én.

Várad történetében örökké emlékezetes marad szept. 6. De. 9 órakor légi veszély riadó. Rövid fél óra alatt vége mindennek. Valami balsejtellemmel jöttünk fel az óvóhelyről, magunk sem akartuk elhinni, hogy ezzel már befejeződött. Közben megérkezett a posta. A püspöki leirat különféle intézkedéseket foganatosít, széleskörű felhatalmazásokat ad a közelgő rendkívüli és bekövetkezhető események alatt. „Deus probidebit” Még egészen el sem olvastuk a leiratot, a szirénák máris újból a pincébe kergetnek. Isten nevében s az ő szent akaratában megnyugodva megyünk le a föld alá. Az engesztelő rózsafüzért el sem mondtuk s egyszer csak az „őrs”, Vlagyovits káplán jelenti, hogy jönnek a gépmadarak! Alig egy-két perc és iszonyatos zúgás közepette szólalnak meg a bombák. Hasra feküdve, lélekben inkább a másik, mint ezen a világon várjuk az Isten hívó szavát. A nagy légnyomás felszakítja a pince ajtaját s a repeszdarabok helyszíni közvetítést rendeznek. A zúgás, morajlás, süvítés, csattanás – most veszem észre, hogy mily szegény a szótár – és azt vártuk, amit nem vártunk, a halált. A támadás elmúltával mely ½ 11-től 11 óráig tartott, káplánommal azonnal felrohantunk s kimenve az utcára a Mátyás király út vasút felé vezető részét valóságos vihar felhőben találtuk. Ég és föld összeolvadt a nagy füstfelhőben. Lassan-lassan kibontakozott a gyász – földig lerombolt házak, jajgató, véres tagú sebesültek a romok alól, bedült óvóhelyek mélyéről felsíró, életért könyörgő halálraítéltek. A zavar első pillanatában nem tudtuk mihez nyúljunk, csákányhoz vagy az extrema sanctio olajához. Végül is először az utóbbit választottuk. Két irányba mentünk, hogy ellássuk a gyász sebesültjeit. Az emberi fantázia gyenge, a szó kifejezéstelen, vérszegény, hogy leírni tudjuk amit láttunk, hallottunk és tapasztaltunk. Az első bomba a plébániától kb. 100–150 m-re fekvő szeszgyárra esett. Ettől kezdve aztán felfelé valósággal szántott a bombazápor. Ennek mélysége a Velenceparttól a Ráday Gedeon úton végig tartott, hosszúsága a Czinka Panna utcában – Cigánytelepen – ért véget. Legtöbbet a Velencepart és a Hajótér szenvedett. A járványkórház udvari része teljesen eltűnt, a velencei állomás fele leszakadt. A vasúti Körös-híd is kettészakadt. Állandóan folytak a mentési munkálatok. Később mi is beláttuk, hogy előbb csákánnyal kell dolgoznunk és csak aztán vehetjük kézbe az extrema sanctio szent olaját. Borzasztó látvány

volt egész családokat halva látni. Szívet tépő volt a feleség és gyermek elnémult élete felett siránkozó hozzátartozókat nézni. A szerencsétlenségben a szerencse az volt, hogy Velence dolgozó népe legnagyobb részt távol volt s így a halálozások száma nem volt oly nagyméretű, mintha éjjel vagy vasárnap jött volna az Isten szörnyű nagy megpróbáltatása. A gyönyörűen kijavított templom eltekintve a repeszek okozta kisebb sérüléseket, megmenekült. A plébánia, iskola, zárda és kultúrház is sértetlen maradt. Legalább is annak minősítik, ha az ablakok be is törtek, meg a falak itt-ott megsérültek. Úgy nézett ki ez a szegény Velence mint egy nagy ravatal. Valóban az is lehetett, mert valóságos emberáradat lepte el sűrű sorokban jöttek emberek, hogy lássák a szörnyű vihar okozta pusztítást.

Külön érdemes az utókor számára feljegyezni Dörner Péter és neje nevét, akik a Mátyás király úton a Hajótér felé eső részen laktak és mélyen bent a bombázott területen. Nem sokkal azelőtt a templom számára Lisieu-i Kis Szent Teréz-szobrot rendeltek, s magukat a szent oltalmába ajánlották. A hátuk mögötti ház a Velenceparton rom, a jobb és bal oldali szomszéd ház rom, velük szemben a Mátyás király út páratlan oldalán levő ház rom. Ők maguk, azonban – hisszük a Kis Szent Teréz közbenjárására az isteni gondviselés csodájára házastól, mindenestől épen maradtak.

A szomorú emlékű szeptember 6. után négy napig egyebet sem tettünk, mint temettünk, vigasztaltuk az életben maradottakat, már amennyire a gyenge emberi szó vigasztalni tudott.

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 18., hétfő.

„Adományok a bombakárosultaknak.

Lapunk kiadóhivatalában tegnap Révay Sándor a szeptember 6-i nagyvárad bombatámadás rászorultjai számára 30 pengőt adakozott. Az adományt rendelkezési helyére juttattuk.”

* * *

„Mit mentsünk ha becsapott a bomba?

A legutóbbi légitámadás alkalmával egyes helyeken az önvédelmi szervezet igen eredményes és dicséretes munkát végzett. A kárelhárítás és mentés egyike a legfontosabb légoltalmi tennivalóknak. A károkat az őrségparancsnoknál kell bejelenteni, aki abban az esetben ha a házország és az összes lakók bevetésével sem tud a kárral megbirkózni, először a háztömb parancsnoksághoz fordul segítségért, hogy a szomszédos házak együttes erővel igyekezzenek elhárítani a károkat. Csak ha a háztömb sem tudja a kárt leküzdeni, akkor fordulhatnak a legközelebbi hatósági légoltalmi parancsnoksághoz. A kár bejelentése után a kárhelyet ideiglenesen le kell zárni, a kíváncsiskodókat távol tartani és a rendet feltétlenül fenntartani. Azonnal meg kell kezdeni a kár elhárítását is. A sérülteket minden mást megelőzve elsősegélynyújtásban kell részesíteni, ha kell a legközelebbi mentőállomásra, hatósági segélyhelyre vagy kórházba kell szállítani. Ugyancsak meg kell kezdeni haladéktalanul a tűzoltást is, hogy a tűz tovaterjedését megakadályozzuk. A háztömbparancsnoknál mindig ott kell lenni a háztömbrajznak, amelyben a tömbhöz tartozó házak óvóhelyei, megközelítési útvonalai, vészátjárói és a vészkijáratok helyei is fel vannak tüntetve. Esetleges betemetett óvóhelyek mentését elsősorban a szomszédos házak vészátjáróin keresztül kell megközelíteni. Ha ez nem sikerült, a romhalmazhoz csak akkor szabad nyúlni, ha az a törmelék egyensúlyi helyzetének megbomlását nem idézi elő. A fel nem robbant bombákat úgy kell tekinteni, hogy azok bármely pillanatban robbanhatnak, tehát a veszélyeztetett helyről mindenkit el kell távolítani. Közös kötelesség az ingóságok mentése, azok őriztetése és a további veszélytől való megóvása. Ne feledkezzünk meg a hajléktalanná vált embertársainkról. Ezeket a kárhely közelében kijelölt helyen kell összegyűjteni, majd a kerületi átmeneti szállásra irányítani. Mindig tartsuk szem előtt, hogy minden segítő kézre szükség van, de nincs szükség bámészkodókra és kíváncsiskodókra.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 20., szerda.

„Bombatámadás áldozatai: Ávrám Valéria 12 éves, Ávrám Kornél 11, Papp János 1, Csordás Ágnes 45, Barabás Lajos 14, Barabás József 9, özv.

Lakatos Mihályné Milák Julianna 61, Lakatos János 2, vitéz Csáti Sándor 64, Csáti Sándorné Nátházy Ágnes 57, Lakatos József 29, Lakatos Józsefné Bogdán Jolán 24, ifj. Lakatos József 6, Lakatos Elvira 4, Lakatos Mária 2. özv. Kiss Istvánné Szalacsi Zsófia 70, Lakatos Miklós 18, ifj. Kincses László 18, Fülöp Lajos 54, Lakatos Mária 31, Lakatos Sándor 2, Lakatos Elvira 7, Lakatos Rozália 6, Horváth Erzsébet 13, Kordován János 3, Horváth József 6.”

* * *

„A bombakárosultak javára indított gyűjtésünk ismét széles visszhangra talált olvasótáborunkban. Az eddigi adományokból kiemelkedik az a két adomány, amely ma érkezett kiadóhivatalunkba, mert azt bizonyítják, hogy az adakozásra kész lélek mindig megtalálja a módot a másokon való segítségnek. Az első adományt a nagyvárad Református Kultúrház vezetősége juttatta el hozzánk s ezt az összeget a Kultúrház óvóhelyén menedéket találtak adták össze kárlátott testvéreik számára. A másik adományt az oláhszentmiklósi kicsiny szórvány reformátusok adták össze, Kádár Béla állami népiskolai igazgató, egyházi gondnok beszédének hatása alatt a hívek 70 pengőt adtak össze, amelyet aztán kiegészítettek. Hátha ezek a példák követőkre találnak! Eddigi gyűjtésünk 290 pengő. Református Kultúrpalota óvóhelye 61 P 12 fillér, Oláhszentmiklós szórvány reformátusok 110 P 56 fillér. Összesen 464 P 68 fillér.”

* * *

ÚJ NAGYVÁRAD, 1944. szeptember 22., péntek

„Nagyvárad thj. Város pénzügyi osztály – 4351/1944 ikt. szám.

Hirdetmény a bombakárok bejelentése ügyében.

Felhívom azokat a bombakárosultakat, akik személyesen vagy megbízott által még nem jelentették volna be kárukat a városháza közgyűlési

termében (I. emelet 14 sz.), hogy a kár megtérítése iránti kérelmüket sürgősen tegyék meg az említett helyen. Nyomatékosan felhívom a károsultak figyelmét arra a körülményre, hogy a városi mérnöki hivatal és a szociális ügyosztály közegei azonnal megjelentek az okozott kár kivizsgálása végett, azonban ettől függetlenül minden károsultnak ill. megbízottjának személyesen kell jelentkeznie a kár megtérítése iránti bejelentés megtétele végett. Ha a légítámadást követő 3 hónapon belül a károsult nem jelentkezik, úgy a kártalanításra vonatkozó igénye megszűnik.

Nagyvárad, 1944. szept. 22.

Dr. Dalló Gyula főjegyző"

* * *

REFORMÁTUS HÍRADÓ, 1944. szeptember 23. XXIV. évf. 38. sz.

„1944 szeptember 6-ika, hazatérésünk negyedik évfordulója romlásnak és gyásznak napja marad a nagyváradai református egyházközség történetében. Jeremiás siralmas szavait vehetjük ajkainkra: „Jaj! de árván ül a nagy népű város! Olyanná lőn, mint az özvegyasszony!” (Siralmak könyve 1.1)

Gyülekezeti lapunk közel negyedszázad óta hétről-hétre hűségesen beszámolt egyházközségünk eseményeiről. Lehetetlen, hogy hiányozzék belőle e gyásznapi krónikája.

Hazatérésünk évfordulójának reggelén lobogódíszben öltözött Nagyvárad. Nyolc óraker tartottuk a hálaadó istentiszteletet, amelyen olasz templomunkban megjelentek a hatóságok küldöttei. A templomból hazajövet alig kezdtünk munkához, már légítámadást jelentettek. Az első riasztás baj nélkül telt el. Alig jöttünk föl az óvóhelyről, mikor újból megszólaltak a szirénák s megkezdődött a terrortámadás, amelynek bombái egyházunk épületeiben felbecsülhetetlen kárt okoztak és sok jó református férfi, nő, gyermek életét oltották ki.

Egyházrészeink közül a két legfiatalabb, Velence és Rét esett áldozatul. Réti imaházunk telkén egy négyzetméternyi sem maradt sértetlenül; a bombák elsöpörték az 1928-ban épült imaházunkat és az

épülőfélben, már fedél alatt levő új elemi iskolánkat. Dr. Szabó Lajos lelkipásztor (családja Biharon lévén), valamint az egyházi a közeli óvóhelyeken élték át a támadást s Isten jóvoltából életben maradtak. Velencén az 1921-ben épített imaházunknak csak ablakai zúzódtak be, de lelkészlakásunk a körülötte aláhulló bombák hatása következtében összehasadozott, Kiss Károly lelkipásztor és családja az épület megrongálódott pincéjében Isten különös kegyelméből maradt életben.

A veszedelem óráinak elmúltával megindult a mentés munkája, az áldozatok felkeresése, a sebesültek gondozása, a halottak számbavétele; a megmenekült lelkek vizsgálatása, erősítése. Majd napokon át a halottak temetése. A város által szeptember 9-én délután rendezett temetéskor a református áldozatok felett Csernák Béla elnök-lelkész hirdette a feltámadás evangéliumát. Másnap vasárnap pedig a megsemmisült réti imaház helyett az állami polgári leányiskolában ugyancsak ő tartott istentiszteletet, hogy egyetlen vasárnap se múljon el a vizsgálatás ígéinek hirdetése nélkül. Velencén az imaházban továbbra is megtartható az istentisztelet zavartalanul.

Az elnök-lelkész az egyházközségünket ért nagy csapásról azonnal értesítette Dr. Révész Imre püspököt, aki velünk együtt siratja a gyönyörű megújhodásnak indult váradi egyháznak megpróbáltatását.

Levelében többek között így ír: „Az Úr adjon Nektek erőt, mint ahogy eddig irgalmasságából nekünk (ti. a szintén nagyon megpróbáltatott debrecenieknek) adott, hogy sírok és romok között is mindazt elvégezzétek, amit az Úr az ő sokat szenvedett Sionáért reátok bízott. Szorongó és féltő imádságaink teljességével veszünk körül Benneteket, tudva, hogy Ti is úgy cselekesztek mivelünk.”

Vélünk imádkozó püspökünk üzenetét hálásan fogadjuk s hittel tekintünk fel a mi Főpapunkra, a Jézus Krisztusra, aki szól hozzánk e nehéz órában: „E világon nyomoruságtok leszen, de bízzatok, én meggyőztem a világot. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, higgyetek Istenben és higgyetek énbennem.”

Hisszük, hogy Isten segítségével felépítjük a romokat s a második templom dicsősége nagyobb leszen az elsónél.

Cs. B.”

* * *

A hírekben ismertetik az istentiszteletek időpontját és az igehirdető lelkészek nevét. 15 istentiszteletet tartanak másnap, szeptember 24-én, vasárnap, a helyszín Olaszi, Újváros, Ósi-telep, Velence, Tokaji-telep, Csillagváros, Váradszőlős és Rét-Horthy telep, az igehirdetők száma kilenc.

Olaszi, Újváros és Velence anyakönyvi adatai a néhány keresztelés és esketés mellett közlik a bombatámadás áldozatainak névsorát a kórházban elhunytak mellett. Az áldozatkészség számbavételekor főleg a bombakárosultak javára szóló adományokat veszik számba. Érdekes módon a gyászbaborult családok elpusztult szeretteik emlékére a bombakárosultak megsegítésére vagy a templom javítására adakoznak jelentősebb pénzüsségeket. (Erre a következtetésre jutottam, mivel a hetilap ára éppen 10 fillér, így a 10, 20, netán 50 vagy 100 pengő bizonyára jelentős összeg volt.)

Egy rövid hír arról tudósít, hogy a református szórványok, így Oláhszentmiklós, Cséffa, Inánd, Gyapjú és Marciháza reformátusai adakoztak a bombakárosultak megsegítésére.

* * *

Római Katolikus Székesegyház – Historia domus – Dr. Lestyán Endre feljegyzései:

„1944. szeptember 23. Rossz hírek érkeznek a harctéri helyzetről. A felnyomuló oroszok visszafoglalták Aradot és onnan Gyula felé mennek. Belényes és Vaskohnál is visszavonult a magyar sereg, mert Drágcsékénél áttörte az ellenség a vonalat. Váradról pánikszerűen menekülnek a hivatalok, aki csak teheti, mert vonat még indul Pest felé, de sok csomaggal nem lehet felszállni. Teherautó Berettyóújfaluiig 70, Budapestig 800 pengőért visz el.

Szeptember 24. Nagyon komoly a helyzet. Az ellenség Várad felett Kardó vonalán áll, azt beszélik, hogy a hadvezetőség kiüríti Váradot, nyílt város lesz, nem védik a várost, ez azt jelenti, hogy a bolsevikok nyugodtan besétálhatnak Váradra. A menekülés állandóan tart.

Szeptember 25. Állandóan visszavonuló alakulatok mennek át a városon. Nagyon lehangoló. A káptalan a mai ülésen elhatározta, hogy itt marad a végsőkig, nincs is hová menekülni, hisz ma sehol se biztos és talán értékeinket jobban biztosítjuk, ha maradunk, mintha itt hagyjuk az ellenség prédájának. Az ellenség már a Félix- és Püspökfürdőnél áll. Bartoss kanonok gyenge idegzetű nővérét kísérve mégis elment, egyelőre káptalani fogaton Újirázba, ma délután Buday László plébánoshoz. Ahogy a hadi helyzet áll, egyhamar nem látjuk őket viszont.

Szeptember 26. Úgy volt, hogy ma adják át a várost az oroszoknak, de a helyzet változott, mert a német hadvezetőség nem enged, védeni fogja a várost, sajnos nincs elég ereje készenlétben. Déli 1 óra tájban rettenetes ágyúzás jelentette, hogy az ellenség betört a városba, a Ghillány és Kolozsvári utcán jöttek, a késő délutáni órákban a Pecénél és a Kolozsvári utcán egy zászlóaljnyi védősereg vonult fel és vitézül védte a várost, illetőleg az olaszí részt estig, sőt éjjel is tartott a kemény harc, állandó ágyúzás, tőlünk nem messze a temetőn túl az új műúton volt felállítva egy-egy üteg, de az ellenség is lőtt, aknataulat érte a Szent József kórházat, a rezidenciát is, a lövés a tetőt törte át egy helyen. A Halász utcán a kíváncsiak közül a szerterepülő repeszdarabok többeket megöltek. Mi az óvóhelyen töltöttük a délutánt, az éjjel nem volt riadó, de a folytonos ágyúdörrenések miatt alvásról szó sem lehetett. Újhelyi István karkáplán úgy megijedt a harcizajtól, hogy felkapaszkodott egy menekülteket vivő teherautóra és elment Püspökladányba a szüleihez. Miután a villanyvezetékek az ágyúzás folytán megszakadtak, nincs villanyáram; gyertyával kell világítani. Emiatt a víznyomás a vízvezetékben is a minimumra csökkent, az emeleten egyáltalán nincs víz.

Szeptember 27. Ma is tart a harc. Reggel nem volt hárangszó, az utcán nem járt senki, a székesegyház zárva, nem is misézhattünk. Az erős ágyúzás állandóan reszkettette a levegőt. Már kaptunk híreket arról, hogy mi történt tegnap délután és az éjszaka. Velencén keresztül törtek be a bolsevikok, közelharc volt a Nagypiacon. De itt visszaverték őket, tovább nem nyomulhattak előre, hanem kénytelenek voltak visszavonulni. Velence sokat szenvedett; megjelentek a partizánok is, állítólag innen Romániába menekült zsidók vezették őket. Befészelték magukat a velencei r. k. plébániára, ahonnan mindenki elmenekült, on-

nan lőttek katonáinkra, ezért a mi gránátjaink összelőtték a plébánia-épület frontját és a templom tornyát is, mert az ellenséget innen irányították. Persze hiteles és pontos tudósítást még nem lehet kapni a tegnapi és éjszakai harcokról és veszteségről. Olasziban csak itt-ott csapott le egy ellenséges ágyúlövedék, kevés sérülése volt az olasz római katolikus plébániatemplom tornyának is.

Szomorú áldozata is lett a folytonos fülsiketítő ágyúzásnak. Gálffy Sándor várad-olaszi apátplébános, gyenge beteg szíve nem bírta elviselni az iszonyú izgalmakat, ma délután, miután a sok izgalom miatt már délelőtt is gyengélkedett, 4 óra tájban két hatalmas ágyúdörrenés hallatára szívszélhűdés érte, összeesett, eszméletét veszítette, gyorsan a kórházba vitték, de már szerintem az orvosi segítség késő volt, pár perc múlva a kórházban meghalt. Igazán Jézus szíve szerinti rendkívül felkészült lelkipásztor volt, fáradhatatlan a prédikálásban, gyóntatásban, az egyesületi élet felvirágoztatásában. 1911 év óta lelkipásztori működése összenőtt Várad hitéletével. A harci zaj, a bizonytalan helyzet, a közlekedés nehézsége miatt nem nyilvánulhatott meg az őt méltán megillető részvét, temetése is akadályokba ütközött, koporsót is csak harmadnap kapott. Szeptember 29-én délután Fiedler püspök temette el a Hallerkápolnából a papok sírkertjébe. R. I. P., 60 évet élt.

Szeptember 28. Miután csendesült a harci zaj, reggel már misézhetünk, néhány hívó is ki mert jönni az utcára, legtöbben a napot és éjszakát a pincében, az óvóhelyen töltötték. Az ágyúzás folyton tart, a visszavonuló ellenség a fürdő mögé vonult.

Szeptember 29. Meghalt özv. Kuchta Endréné, Pásztor Magdolna, igaz buzgó, apostoli lelkületű nő, különösen Újvároson buzgólkodott és minden hitélet, karitatív, egyesületi életben vezető szerepet vitt. Sajnos, hogy a város ostroma és a védőharcok miatt azt a kellő végtisztességet neki megadni nem lehetett, melyet apostoli buzgóságú életével méltán kiérdemelt.

Szeptember 30. Ma Kolozsvár felől nagy páncélos német alakulat érkezett a városba, az udvaromon egy tigris és három páncéltörő tank kapott helyet és egy hatalmas teherautó, amely az üzemanyagot szállítja. Ez megnyugtató, mert látjuk, hogy a hadvezetőség nem adja fel Váradot. Délelőtt helyreállították a villanyvezetékét, van már világítás, megszólalt

a rádió is, a vízvezeték is kezd működni, sőt ma már Biharpüspökiig megjött a pesti vonat is. A város közigazgatási és katonai parancsnokságát Lembrekovics tábornok vette át, délután hirdetmény jelent meg, amelyben a parancsnok számos pontban intézkedik a város életéről; este 7 órától reggel 7 óráig nem lehet az utcán járni, este fél 7-től reggel 6-ig teljes elsötétítés, szesztilalom, munkaszolgálat stb. Ma este megjelent az Erdélyi Néplap és az Új Nagyvárad is négy oldalon. Újhelyi István karkáplán visszatért, mert a Szalonta felől előrenyomuló ellenség már elérte Komádit és vonul felfelé a Sebes-Körös mentén a Nagyalföld felé.

Október 1., vasárnap. Reggel 7 és 8 órakor voltak szentmisék. A 8 órás misén résztvett a katonaság is, hálából, hogy Várad egyelőre felszabadult. Mivel a korai elsötétítés miatt, de meg a még mindig fenyegető harci helyzet miatt a hívek nem igen jönnek ki este a lakásukból, az esti misét megszüntettük, ezt hirdette ki a szószékről Fiedler püspök, aki a 8 órás szentmisét mondta és prédikált is. A fél 12-es misét megtartottuk, de igen kevesen voltak jelen. Este fél 6 órakor megkezdjük az olvasó ájtatosságot. Az ellenség állandóan mozgolódik, elfoglalta Szalontát, sokat szenvedtek a Várad környékbeli községek is, így Váradszőlős, Újpalota, Köröstarján. Ismét egész éjjel bömböltek az ágyuk. Közel hozzánk egy igen messze hordó üteg van felállítva, rettenetes dörrenéssel sül el, megreszketteti az épületet is. Napok óta állandó, kiadós naphosszat tartó esőzés indult meg. A vonatközlekedés Pest, Debrecen és Székelyhid felé megindult, a posta is közvetít egyszerű levelet.

Október 2. Megkaptam néhai Gálffy Sándor apátplébános hagyatékának leltározását. A plébánia ügyei egyelőre a két káplán látja el. Megjelent a Magyar Lapok és Erdélyi Néplap teljesen azonos szöveggel. A Katolikus Tudósító megjelentetését elhalasztottam, mert a hívek közül sokan elmenekültek, a bombázás miatt igen sokan lakást változtattak, nincs pontos lakáscímünk, levélhordó is alig van, a posta se vállalja a kézbesítést. Megvárjuk a nyugodtabb időket.

Október 3. Az ellenség még mindig elég közel van, a fürdőben partizánok húzódtak meg. Még mindig tart a pánikszerű menekülés Váradról.”

* * *

REFORMÁTUS HÍRADÓ, 1944. október 7., XXIV. évf. 40. sz.

„Hívj segítségül engem a nyomorúság idején. Én megszabadítlak téged és te dicsőítesz engem. (Zsoltár 50:15)

A többszöri, főként a június 2-iki és szeptember 6-iki légitámadás okozta nagy anyagi károk, valamint a bombák ártatlan áldozatainak halálával elszenvedett fájdalmas veszteségek után 1944 szeptember utolsó hetében reánk szakadt a háború közvetlen súlya, szörnyűségeivel együtt.

Az ellenség közeledtére menekülők százai indultak Nyugatnak. Ki hogyan tudott. Mínta valami szertehullás kezdete érkezett volna meg. Egyházunk sok fia, leánya könnyhullatások között hagyta itt puha meleg fészket. Lelkész jellegű munkásaink közül két öreg lelkipásztor s három ifjabb maradt itthon, hogy a gyülekezet vigasztalására álljanak a kemény megpróbáltatások alatt. Láttuk, hogy a háború miatt mint forgatta ki az emberek fonákját; mint szakadoztak el még az atyafiakat összefűző kötelékek is. Volt, aki hitehagyásra jelentkezett, gondolván, hogy így mentheti meg életét és vagyonát.

S aztán a maradék népet befogadták a pincék, óvóhelyek sötét boltozatai. Ha templomba nem mehetünk, a pincék üregeiből, tíz-húsz főnyi gyülekezet ajkáról zengett fel a zsoltár: „Az Isten a mi reménységünk”, zengett a régi dicséret: „Erős várunk nekünk az Isten”. Előkerültek a bibliák. Megnyíltak a szívek. A bűnbánat és az Istenben vetett hit, bizodalom vizeiben megfürdött lelkek érezték, hogy közelebb jutottak Istenhez, mint a béke boldog éveiben. Lehullott a lelkekről a vallás külsősége s megteljesedtek a katakombák keresztyénségével. Hányan fáj-lalták, mikor a sötétben énekelgettek – mert a villany is kialudt, a gyertya elfogyott –, hogy az iskolában nem tanulták meg az énekeknek minden versszakát; mennyivel többet ért volna minden más tudománynál!

Az olasz lelkészlakás százötven éves pincéjében éppen tizenhárman élték át a nehéz napokat. Isten oltalma megtartotta őket. Esetünkből tanulhatnak a babonás emberek. Másik csoport a Lorántffy leánynevelő intézetben. Ez épület dísztermének mennyezetét beszakította ugyan egy akna, de az óvóhelyen levőknek semmi bajuk sem esett. A diakonisszák

az Árvaházban maradtak; itt a kaput lyukasztotta rostává egy akna. Újvároson a nyugati torony kapott találatot, nagyobb kár nélkül.

A nehéz napok múltával a halál völgyéből Isten házába hívogatott a harang újra megzendülő szava. Szombaton is, vasárnap is alázatos örvendezéssel adunk hálát Istennek az ő szabadításáért. A hegyek közül még behallatszott a templomba a távoli ágyúdörgés, de már vidám orcával, boldogan fogadtuk, hallgattuk Isten üzenetét: Hívj segítségül engem a nyomorúság idején; én megszabadítlak téged és te dicsőítesz engem! Hálásan ösmertük be, hogy Istenben van hatalom is, jóság is arra, hogy megszabadítson és megtartsa, és megsegítsen akkor, mikor az emberi véges értelem már nem talál kivezető utat.

Ő adott erőt hős védelmezőinknek a kemény harcok megharcolására. Értük ontották vérüket. Értük áldozták életüket. Hisszük, hogy akik feláldozták magukat, azokat megmentette Krisztus nagy áldozata, s elnyerték az örökélet hervadhatatlan koronáját.

Egyik hősi halottunkat, Huszti Sándor törzsőrmestert szombaton délután temette el Csernák Béla olasz lelkipásztor.

Vasárnap reggel az olasz templomban összegyűlők feledhetetlen templomi órát éltek át. Jól esett a meggyötört lelkeknek ott látni a gyülekezetben Biharvármegye főispánját és alispánját is.

Hétfő reggel aztán megindult az élet a városban. De ne feledjük: „Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz az őriző.” Zsoltár 127:1.

Cs. B.”

* * *

A mindössze két oldalon megjelent hetilap a hírekben közli a másnapi, október 8-i vasárnapi istentisztelet időpontját, de már csak négy helyszínen, így Olasz, Újváros, Velence és Réten van délelőtt és délután istentisztelet. A szolgálatot teljesítő lelkészek Csernák Béla, Kiss Károly, Papp László, Rác Mihály és Sarkady Pál.

Csernák Béla elnök-lelkész értesíti a lelkész nélkül maradt újvárosi és réti gyülekezetet, hogy előterjesztésre dr. Vitéz Nadányi János alispán, egyházmegyei főgondnok az újvárosi egyház lelkigondozásával Papp László internátusi igazgató lelkészt, a réti egyházzrész lelkigondozásával

Sarkady Pál gépipariskolai vallástanárt bízta meg a további intézkedésig, 1944. október 4-én.

Az anyakönyvi adatok között szerepel Huszti Sándor 42 éves főtörzsőrmester (Debrecen), valamint Újvárosban Papp Gáborné és Bodó Imre, mindketten a keddi harcok idején elhunyt hősi halottak.

Velencén az első orosz bejövételnek számos áldozata volt, akik szeptember 26–27-én vesztették életüket. Így Szilágyi Tibor 30 éves vasúti munkás – Kolozsvári u. 6 sz. mell- és fejlövés, Nagy Károly 33 éves cipész, Kolozsvári u. 4 – agyroncsolás, mell-lövés, Burda Gyuláné Kovács Piroska 35 éves, Francia u. 8 – aknarobbanás, elvérzés, Bara János 41 éves kádár, Sorompó u. 21 – fejlövés, Orbán Sándor 15 éves gyermek, Bókay u. 4 agyroncsolás, Péter Etelka 30 éves – lősérülés az agyon és gyermeke, Péter Lajos 4 éves lősérülés a mellén, mindketten Késmárk u. 1 sz. alatti lakosok, haláluk szeptember 26-án volt. Október 7-én az asszony másik gyermeke, Péter Erzsébet 10 éves – lövedék sérülés, orbánc miatt halt meg. Szintén szept. 26-án erőszakos halállal hal Tank Györgyné Szepesi Mária 49 éves asszony és fia, Tank Pál 19 éves villanyszerelő, Tessedik S. u. 4 sz. alatti lakosok, az anya haslövés következtében, fia agyroncsolás miatt.

* * *

„Egyházunk minden tagját felkérjük, hogy egymás sorsát figyelemmel kísérik, a hajléktalanokat befogadják, a bátortalanokat bátorítsák, az anyagi veszteséget szenvedőket segítsék, a gyászolókat vigasztalják. Mindezekkel jót tegyenek, kiváltképpen a mi hitünk cselédeivel. Úgy fénylík a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei atyátokat!.

* * *

Dr. Lestyán Endre feljegyzései a viharos, háborús napokról a Székesegyház Historia domusából rég elfelejtett eseményeket idéz.

„Október 12. Nagyvárad elesett! Szomorú nap, a város az oroszok kezébe került. Már napok óta lehetett várni, hogy feladják a város védel-

mét, csak addig tartották, míg kellően visszavonulhattak. Az eseményeket naplószerűleg nem jegyezhetem ide, csupán röviden feljegyzem emlékezet okából a történeteket.

Október 11-én már tűrhetetlen és állandó volt a rémes ágyúzás, a napot jórészt az óvóhelyen töltöttük, mert az aknalecsapódások sok veszedelmet okoztak és emberéletet oltottak ki. A németek felrobbantották a Szent László-téri Körös-hidat, kigyulladt a városháza a fronton és a nagyterem, a szárnyakon a II. emelet leégett, kigyulladt a Dunkel ház, elhamvadt a Czillér és Mezey üzlet. Az Andrányi vasudvar, a főutcán az Orsolya zárda Szent István bérpalotája.

Október 12-én, csütörtöki napon reggel 8–9 között jelent meg az első orosz csapat a Káptalan soron, minden káptalani házba bementek karórát, ékszert kerestek és el is vettek, aztán behatoltak a szobákba is, főleg testi fehéreneműt „zabráltak”. 4–5–10-es csoportokban járták végig a házakat, persze beszélni nem tudtunk velük, ha valaki ellenkezni akart fegyvert, géppisztolyt szegeztek a mellének. Dél felé nálam is nagyobb csoport jött be és a vezetőjük jelekkel tudunkra adta, hogy ők itt akarnak étkezni és aludni. Bennünket pedig kitessékelték a házból, mi azonban a pincébe mentünk le, de utánunk jöttek és valósággal kitaszítottak a házból, sűrű eső esett reggel óta, no most hová? A főzőnő ment elől és a Schlauch téren egy emeletes ház óvóhelyére vezetett, mindenünk otthon maradt, felsőkabátban, reverendában, kis légócsomaggal állandó gépfegyvertűzben mentünk a főzőnő után – elég közel, úgy 300 méter távolságban volt. Az óvóhelyi bejáratnál más orosz katonák voltak, megmotoztak bennünket, szerencsére nem vettek el semmit – a két aranyórát még a pincében elrejtettem. Ott voltunk az óvóhelyen, teljesen idegenek között egész délután és éjjel. Az óvóhelyre is állandóan jöttek be újabb és újabb katonák és főleg zsebórát követeltek, egy különösen szigorúan lépett fel, revolverrel a kezében követelt és ha öt perc alatt nem adunk neki, lőni fog. A házigazda, Radó István mérnök – beteg, rokkant ember felkelt a nyugágyáról és az utolsó elrejtett órát is előadta – és így nem történt vérengzés.

Ily rémes hangulatban telt el az éjjel, reggel azon reménnyel hagytuk el az óvóhelyet, hogy hazajöhetünk, úgy 10 óra felé a háziszolga kíséretében vissza is tértem a káptalani házba, de rémes látvány foga-

dott; az irodában átdőzsölt éjszaka maradványa és szennye, üres és összetört befőttes üvegek, poharak, tányérok, a kamra ajtaja feltörve, benne minden elpusztítva, a pince hasonlóképpen, kb. 4 hl bort elhordták, az emeleten minden ajtó, szekrény feltörve, kifosztva.

A többi kanonoki házban is hasonló tivornya és fosztogatás ment végbe, egyik-másik kartárs otthon maradhatott és így még sem szenvedett annyi kárt, mint én. Újhelyi István karkáplán a délelőtt folyamán még velünk volt a plébániai irodában, az éjjel német sebesültek térvén be hozzánk, azokkal ébren töltötte, lehet, hogy ivott is velük, úgy hogy nem volt teljesen józan, én bevittem a szobájába, hogy pihenjen le, de dél felé eltűnt, mikor bennünket a házból kitaszítottak, már nem volt velünk. Óriási megdöbbenéssel értesültem aztán másnap, pénteken, hogy két orosz katona őt a Molnár K. Dezső prel. kanonok udvarán lelőtte. Ott feküdt szegény az udvaron egy nyitott színben. Arca vértől ellepve és eltorzulva. Talán csizmája kellett a katonáknak, mert azt lehúzták a holttestről, fekete papi ruháját meghagyták.

Nálam is a kapu alatti csarnokban egy német katona holtteste feküdt; akkor éjjel sebesülteket engedett be a káplán és ezek közül egy az éjjel meghalt. Az oroszok talán azért is voltak oly kegyetlenek a ház iránt, mert ezt a szerencsétlen halottat itt találták. A háziszolgát és Molnár kanonok szolgáját kértem, hogy Újhelyi káplánt ott a kanonoki kertben, a német katonát pedig a mi kertünkben ideiglenesen földeljük el, mert ki a temetőbe egyelőre menni nem lehetett.”

* * *

A szomorú eseményeket még oldalakon át taglalja a krónikás, így napokig az idegen óvóhelyen kell meghúzódniuk, és csak később térhetnek vissza a Kanonok sorra. A Székesegyház halotti anyakönyve aztán azt is elárulja, hogy a 33 éves korában agyonlőtt Újhelyi István káplánt jó három hónap múltán exhumálják a kertből, és egyházi szertartással eltemetik az olasz temető kertbe, sírja már ismeretlen.

NÉHÁNY GONDOLAT AZ EMLÉKEZÉSEKRŐL

Közel hatvan esztendeje a váradi bombázásoknak. A túlélők és szemtanúk javarésze már nincs az élők sorában. Akiket sikerült szóra vagy írásra bírni, legtöbbször rég elfelejtett gyermekkori élményeket idéznek fel; nyomasztó emlékeket, amelyeket az ember igyekszik elfeledni, mert megszépíteni nem lehet. Sajnos már igen ritka olyan személyre akadni, aki felnőttként élte át ezeket a szomorú eseményeket. A hosszabb-rövidebb múltidézések lehet, hogy pontatlanok, ám úgy hiszem tartogatnak érdekességeket. Az emlékezések értékét az események személyes átélésének felidézése adja. Az adatközlők születési idejét közlöm a név után, tisztelve annak az óhaját, aki ehhez nem járult hozzá.

* * *

Bernárd Józsefné Koszti Katalin, 1908. március 10.

Fiatal koromban Bukarestben éltünk, hentesboltunk volt. A bécsi döntés után a férjem hazaköltözött Váradra, itt is boltot nyitottunk. Velencén a Mátyás király úton, a Hajótérhez közel laktunk egy nagy új házban. Abban volt még egy kenyérüzlet is, a kertben pedig bunker két bejárattal. Az uram 1944-ben Ukrajnában szolgált, mint katona. Mivel sajnos családunk nem volt, segítettem a környékbeli gyermekeket. Sok szegény gyermek volt a környéken, ezért szinte minden nap vettem egy csomó kiflit a szomszéd kenyérboltban és kiosztottam. Egy szomszéd kislányt nagyon megszerettem – Istenem milyen nehéz ez a 96 év, már nem is jut eszembe a neve... Még nem volt iskolás... Amikor jött a bombázás, éppen nálam volt és szaladt haza. Meghalt a nagymamájával együtt, a pólyáskorú testvérkéje megmaradt a házban, az anyja szintén, aki éppen vásárolni volt. Velünk szemben találat érte a fűszerüzletet, csak az udvari lakás maradt meg a kisgyermekkel... Meghalt Nagy Pista fűszeres és a felesége is, a lányuk éppen nem volt otthon, így életben maradt. Félttem egyedül a bunkerbe menni, csak megálltam az ajtófélfá

mellett. A táskámat a légnyomás kikapta a kezemből és feldobta a levegőbe, ráakadt a villanydrótra, kiszóródott minden – irat, ékszer. Mikor láttam, hogy a kedves kislány is meghalt, rosszul lettem, összeestem és megütöttem a lábamat, így a temetésre sem tudtam elmenni... A szomszédunkban volt a Zöldkereszt és a környékbelieknek kijelölt erős pince, óvóhely. Ott sokan meghaltak, mert beomlott, megfulladtak szegények. Ott pusztult el a fodrásznőm, a szép kékszemű, szőke fiatalasszony, Mancika, Keresztesiné. Mikor jött a riadó, hívtak engem is, menjek az óvóhelyre, de én maradtam. Ha megyek, meghaltam volna, mint azok, akik ott kerestek menedéket.

* * *

Farkasné Madarassy Gyöngyi, akkor III. gimnazista

1944 nyarán töltöttem be a 13. évemet. Szeptember 6-án, amikor megszólaltak a szirénák, a Zöldfa utca piac felőli sarki ház pincéjébe mentünk a szüleimmel. Nagyon sok ember gyűlt össze, mert az utcában kereskedelmi központ volt. Mindenki nagyon félt. Egy középkorú férfi azt ajánlotta, hogy mindenki nyissa ki a száját, nehogy az esetleges légnyomás a dobhártyát elrepessze. Ez nekem akkor nagyon nevetségesnek tűnt, valószínűleg azért maradt meg bennem annyira világosan a pince, a hosszú padok ahol ültünk, na meg a férfi arca és hangja is. Mikor megszűnt a bombák robbanása, elzúgtak a gépek és végre megszólaltak a szirénák, mindenki rohant kifelé, majd haza. Mi Velencén laktunk, a Templom tér utáni első utcában – Ráday Gedeon u. 14, aminek az eleje Hajótér néven volt ismeretes. Hogy mivel mentünk? Gyalog, konflival, szaladva... erre nem emlékszem. Villamos biztosan nem járt. A Templom tér után volt a Kolozsvári úton egy ház, a Zöldkereszt, ami bombatalálatot kapott, de én nem figyeltem semmire, csak a lakásunkat szerettem volna minél hamarabb látni... azonban az utcába érve, megdöbbenve láttam, hogy a sarkon levő fűszerüzlet – ahol mindig vásároltunk és jól ismertük a tulajdonosokat – helyén csak egy romhalmaz van. Nevükre már nem emlékszem, de azt biztosan tudom, hogy a lány és a fiú – akik a városban voltak – őrjöngve keresték a

szüleiket, akik az üzletben árultak, de csak holtan kerültek elő a romok közül. Mi kb. 70 méterre laktunk a saroktól, egy L alakú sarokházban. Négy család lakott itt és a házigazda Dobák bácsi, egy idős egyedül élő ember. Az első lakásból előtte pár nappal költözött ki egy idősebb család, akik soha nem voltak hajlandók a pincébe lemenni a szirénák jelzésére. Igaz olyan állapotban volt a ház végében levő kis pince, hogy azt mondtuk mindig, akkor is összedől, ha egy kilométerre robban egy bomba... ennek ellenére kibírta a környék szőnyegbombázását! Az udvar nem volt nagy, kb. 25x15 m, közepén egy dió és egy kajszibarack fa. A diófa a bejáratunktól úgy 5–6 m-re volt. A bomba a két fa közé esett. A diófát a robbanás kitépte a földből és a pince ajtaja elé tette le – állva maradván –, mert a fa a 0,7–1 m hosszú és 10–17 centi átmérőjű oldalgyökerekre támaszkodott. Gondolom ez mentette meg a pincét és a benne lévőket... Az első üres lakás teljesen összedőlt, mellette volt a mi hálónk, a falon egy hatalmas Mária-képpel, majd az ebédlő. Az első volt a háló, amit kiürítettünk és miután lekerült a Mária-kép, rövid időn belül a fal kidült... Még egy kis emlék. A házigazdának volt egy tyúkjá. Ennek a ketrece a sütőkemence mellett volt, vagy két méterre a robbanás által áthelyezett diófától. Mikor meglátogattuk volt házigazdánkat, elmondta szomorúan, hogy a tyúkjá megsüketült. Biztosan nem nyitotta ki a csőrét, gondoltam gyermekésszel.

* * *

Pásztai Ottó, 1929. július 8.

Abban az időben 15 éves voltam s a Premontrei Főgimnázium IV. osztályát végeztem.

1944. június 2. A kora délelőtti órákban történt bombázás, talán olyan 10–11 között lehetett. Nem érkezett fölénk masszív kötelék, csak kb. 15 gép, már más városok bombázása után. Ez most már közel hatvan év távlatából úgy tűnik, amolyan figyelmeztetés volt csupán. Célpontjuk az állomás környéke volt. Több-kevesebb pontossággal, ekörül szórták le bombáikat. Magát az állomást csak kis részben érte. A szemben lévő városrészt, a magánházakat annál inkább. Hasonló sorsra jutott a

Püspöki út első része is. Ekkor sérült meg súlyosan a réti református templom is. Keresték a vasúti javító műhelyt is, ennek következtében a frissen felépült Oncsa-telepi házak közül is megsérült néhány, kb. 7–8. A Gerliczy házaktól lefelé azonban telitalálat érte a Csendőrség kihelyezett egységének épületét, szemben a Petőfi park becsatlakozásával a fő utcával. A helyére építették fel a szovjet típusú tömbházat az ívelt kapubejárattal. Az utca sarkán álló köztűz is ekkor sérült meg. Az előtte álló villanyoszlopon jól láthatóak voltak a szilánkok ütött lyukak. Itt halt meg egy ismerősünk, a Körös-parti csónakház tulajdonosa, Kiss bácsi, aki tényleges katonai szolgálatú őrmester volt. Nem ment le az óvóhelyre, végig akarta nézni a bombázást, de oly közel hulltak a bombák, hogy jószérével szitává lőtték a szilánkok. A Püspöki úti megrongálódott, összedőlt házak pincéiből az elbeszélések szerint kb. 17–20 túlélőt húztak, ástak ki. Kit súlyosabb, kit kevésbé súlyos sérülésekkel. Már nem emlékszem a halottak számára, úgy rémlik 40–45-en lehettek?... Közösen lettek felravatalozva a Rulikovszki temetőben s a különböző egyházak papjai egymás után végezték szertartásaikat, búcsúztatásaikat. Az újságok bő terjedelemben számoltak be az eseményekről, napokon keresztül.

1944. szeptember 6. A gimnáziumunk igazgatósága, dr. Oszvald Arisztid igazgató úr vezetésével, mivel a korán befejeződött – márciusban – iskolai év miatt lényegesen kevesebb tananyagot lehetett leadni, augusztus második felétől, napi 2–3 órát próbáltak leadni a Váradon maradt diákoknak, a gimnázium és a rendház óvóhelynek átalakított pincéiben, ahol néhány különálló helyiséget berendeztek padokkal. Így ezen a napon is órán voltam, amikor felbőgtek a szirénák, miután a rádió bement a légiriadót. Nem sokkal ezután már egészen tisztán lehetett hallani a Liberátorok zúgását. Ekkor lényegesen nagyobb számban jöttek s több hullámban tartott a bombázás. Félelmetes volt a bombák robbanása, a föld rázkódása, noha azt tapasztalhattuk, hogy tőlünk távolabb hullottak le. Üvegek csörömpölése, házak omlása, majd minden elnémult, szinte halotti csend borult a városra, talán egy-két percig, vagy addig sem, s utána felhangzott mindenhol a kétségbeesett kiabálás, zokogás, az egymást keresők segélyhívása, az óvóhelyek beomlása következtében betemetett emberek segélykérése,

jajgatása, általános fejvesztettség városszerte. Természetesen mindannyian igyekeztünk haza, az otthonainkba. Már a Szent László-hídon szembe jövő emberektől értesültem arról, hogy a Ghillány utat is elértek a bombák, házak omlottak össze, sok a halott, a sebesült. Mint az őrült, rohantam haza a Nagypiac kihalt terein. A már a városi vasút előtt haladva, borzalmas látvány tárult a szemem elé. A mai Banca Agricola helyén levő bérház rombadőlt fél szárnya fogadott. S mint egy bizarr Chagall-kép, a csupasz háztető lécein egy döglött ló hullája virított s csöpögött a vértől. Ezt látva, majd a Liszt Ferenc utcán lévő sarki házat rombadöntve, még jobban elfogott a pánik. Végig a Liszt Ferenc utcán egyetlen háznak sem maradtak meg a cserepei, ablakok betörve, kerítések kidúlva. Befordulva az Anonymus utcába, fellelégezve láttam, hogy áll a háznak s mellette a szomszédék háza is, ahol a légópincénk volt. Édesanyám, húgom, nagyszüleim kölcsönösen sírva-ríva borultak egymás nyakába, hálát adva az Istennek, hogy élünk! Nem számított, hogy nem maradt egyetlen ép ablakunk sem, nem maradt cserép a házon, de életben maradtunk... Miután magunkhoz tértünk, szerszámokkal mentünk a Tompa Mihály és a Liszt Ferenc utca rommá vált házainak lakóit kimenteni (Tarrékra emlékszem). Hála Istennek ott sem volt halálos áldozat, csak sérülések. Elláttuk sebeiket s a szomszédok bevitték a kórházba őket. Közben egyre újabb robbanások, pukkanások hallatszottak. Ezeknek okára csak a délutáni órákban jöttünk rá. Addig azonban úgy, ahogy megpróbáltunk valamelyes rendet csinálni, összeszedni az üvegtörmelékeket, diófa és levél szemetet s valami tetőfedésre alkalmas ponyvaféleséget keríteni, addig is, amíg a léceket kijavíthatjuk és cserepeket szerzünk a teljesen tönkrementek helyett, körülbelül 7–800 darabot. Majd kimerészkedtünk a Ghillány útra, ahol nagyon komoly volt a rombolás. Ahogy kikövetkeztettük, egyrészt a villanytelepet, másrészt az oxigéngyárat vették célba. Alig tévedtek az oxigéngyár esetében 60–70 métert, a villanytelepnél 130–150 m-t. Kora délután elmentünk felmérni a Velencén történt pusztítást. Ott egyrészt a vasúti hidat vették célba, amelynek egyik sín párját, a híddal együtt megrongálták. De mivel eközben körülbelül 70–120 métert tévedtek, a Hajótér és környéke, a kis családi házakkal esett áldozatul a bombázásnak s igen sok halálos áldozatot követelt. Másrészt a velencei

állomáson benn vesztgelt egy német katonai szerelvény, amely kitűnő célpontnak ígérkezett. Az állomás épületének felét le is rombolta a bomba – itt vesztette életét kollégánk, Kerekes Gyulának a nővére is, aki MÁV-alkalmazott volt. Ám igen jelentős része a bombáknak a szőlősi rétre hullott s még évtizedekig lehetett látni a mély bombatölcséreket.

A műúton éppen befele tartott a városba egy katonai konvoj. Ebből hármat találat ért, a vasúti híd és a mai Competrol közti szakaszon – a Sinteza festékgár magasságában. Két gépkocsin lőszert szállítottak, ezek fokozatosan még órák múlva is robbantak. Hasonlóképpen a harmadik gépkocsin nyomjelző lövedékek voltak s így olyan volt az egész, mint egy késleltetett tűzijáték. Színes lövedékek pukkantak egyenként vagy csoportosan... A bombázások következtében megrongálódott a vasúti hálózat, a műúton hatalmas bombatölcsérek éktelenkedtek, a Kolozsvári utca alsó szakasza teljesen romossá vált, összeomlott családi házakkal, sok halottal, sebesülten. Itt ugyanis nem voltak igazán megerősített pinceóvóhelyek; sok helyen csak egy árok létezett, így mivel sűrűn hullottak a bombák, a szőnyegbombázást kevesen éltek túl.

A szeptemberi bombázás alatt a Hadapródiskola légvédelmi útegei megpróbáltak közbeavatkozni, de jószerével mire lőállásba kerültek, vége lett az egész bombázásnak. A kortárs hadapródok tanúsága szerint kb. 12–20 lövést adtak le, de a nagy magasság miatt eredménytelenül. Egyébként egy érdekes tény: egyik bombázás alkalmával sem irányult a támadás a kaszárnyák felé, annak dacára, hogy Váradon ebből jócskán volt található, a különböző fegyvernemek képviselésében. A Nagyállomás környékét is megszórták ez alkalommal is, de ismét csak a Nilgesz-telepet találták el. A bombázásnak most lényegesen több áldozata volt. Az emlékezet ezúttal is cserbenhagy... Én 80–110 körül emlékszem, de mások elbeszéléséből 210-re is emelkedik a halottak száma... A kórházak több száz sebesültről adtak hírt. A napi sajtó beszámolói nagyon visszafogottak voltak. Annál is inkább, mivel a front közelsége egyre érezhetőbbé vált. A gyász mélyen érintette a családokat, de egyben városunk minden polgárát is. S még ott állt előttünk a bizonytalan jövő képe. A családok megfélemlítve, reményvesztetten a menekülés gondolatával foglalkoztak. Ehhez járult az is, hogy a közintézmények dolgozóinak családjait fokozatosan készítették elő az

evakuálásra! A férfiak egy jelentős része katona lévén, a családok teljesen védteleneknek érezték magukat. Ősz volt és a megrongált tetők kijavításához nem volt lécz, cserép, s nemsokára beköszönt a tél... A hiányzó ablakok pótlásához honnan az üveg?

A bombázással kapcsolatban még tudni kell, hogy 1940. szeptember 6-án jöttek be a magyar csapatok Nagyváradra, így a dátum időzítése tendenciózus volt! Még csak annyit, hogy 1944 áprilisától a városháza óratornyában rendszeresen teljesítettünk légő-szolgálatot három fős csoportokban s kezeltük a szirénát, ha légiriadót mondott be a rádió. Három naponként került reánk a sor, hatórás szolgálatra. Egy másik csoport a Kálvárián lévő bunkernél teljesített hasonló megfigyelést.

* * *

Kerekes Gyula, 1924. november 27.

IN MEMORIAM KEREKES ETELKA

Az utolsó csók

Az én világom annakidején az édesanyám és a nővéreimből állt össze. Nagyon szerettük egymást. Mi voltunk a mindenség.

Etelka távírdász volt a nagyvárad vasútállomás velencei részlegén. Munkáját küldetésnek, hivatásnak érezte. Mindig boldogan, vidáman csókol meg engem, az öccsét, munkába indulás előtt. Ragyogott az arca ezen a reggelen is, amikor ezerkilencszáznegyvennégyet írtunk.

Napfényes, gyönyörű szeptemberi nap volt. Aztán úgy kilenc óra után Nagyvárad számára elsötétült a világ, mert az ezüstösen csillogó testű, bombák terhétől makogó, halált cipelő repülőgépek feketévé tették a várost és az embereket.

Vészjósolóan vijjogták a szirénák a légiveszélyt. Nem először. Ilyenkor a vasúti dolgozókat mindig kimenekítették a Félixfürdő erdős fái közé.

Etelka nem ment. Ő távírdász volt, akinek felelőssége van, pedig mindenki szívét marokra szorította a félelem. Az enyémet is, mert tudtam, a bombázások egyik célja a vasúti gócpontok megsemmisítése.

És jött a hír, bombázták Velencét. Rohantam én is. Kerestem. Bombatölcsérek, földkupacok, riadalom. Ezt találtam.

Aztán hirtelen feketén zuhant rám az égbolt. Az egyik kráter kidobott földperemén ott feküdt az én drága testvérem élettelen teste.

Kirohantam az állomás épületéből, ahol a síneken vesztegelő német katonákat szállító szerelvény vesztegelt és egy német katona hozzászaladt, felemelte és szaladt vele. Mentette.

Etelka visszarahant az épületbe, az iratokat tartalmazó kézitáskáért. Pánikba esett. Ez lett a veszte, mert elkapta egy bomba légnyomása. Magasba lendítette és holtan hullott alá. Huszonhárom évesen.

Micsoda sors! Édesanyámnak én vittem meg a halálhírt. Azt hittem abban a pillanatban az a drága szív kővé vált. Olyan ez a kőbe vésett fájdalom, amit csak az érthet meg, aki a gyermeke koporsójánál áll.

Rémes az emlékek kútjából meríteni. Ilyen emlék után már csak az istenbemerülés segít.

* * *

Gazdovits Kálmán, 1930.

Velencén laktunk, a Hajótér közelében. Édesapám 1944. szeptember 6-án – mondván előérzete azt súgja, a nap nem múlik el baj nélkül, reggeli után az egész családdal elindult a Körös-parton, kifelé a városból. A hetedik gátnál éppen a csónakban voltunk, mivel át akartunk kelni a jobb partra, mikor bombázni kezdték Váradot. A fürdésből semmi sem lett, mert ahogy lefújták a riadót, indultunk haza. Házunk lakhatatlanná vált, hiszen a szomszéd ház udvarára hullott egy bomba. A további eseményeket már szükséglakásban vészeltük át.

* * *

Mattyasovszky Adél

1944. június 2. Előző nap érkeztem haza Szegedről. Ha jól emlékszem, 10 óra után felfigyeltem hat repülőgépre, déli irányba szálltak ék

alakban, mint ezüstmadarak a napsütésben. Mögöttük a kondenzcsík. Rövid idő múlva visszatértek, északi irányba szálltak. Akkor hangzottak távolból a robbanások.

1944. szeptember 6. Reggel az állomásra indultam, hogy az ottani postán adjam fel Szegedre – a Polgári Iskolai Tanárképzőbe, illetve az egyetemre a III. a évre a beiratkozási kérvényemet. Éppen feladtam, s jött a légiriadó-jelzés. A püspöki palota pincéjében kerestem menedéket. Rövidesen a légiveszély elmúlt. A Bémer téren ért a második légiriadó. A Transilvania Szálló menedékhelyén éltem át a bombázást. Ijesztő robbanások, a menedékhely fala szinte beleremegett. A villany pislákol. Hála az Úrnak, nem aludt el. Nem tudom, mennyi ideig voltunk ott. A légiriadó elmúlt jelzésre jöttünk ki. Porfelhő délkeleti irányban. Szívem alig dobogott, aggódtam szüleimért – életben találok-e őket. Ahogy hazafelé jöttem, a mostani Costaforu utcában hatalmas bombatölcsérek a kis családi házak helyén. A bombázók célpontja a villanytelep lehetett, de hála Istennek nem találták el. Szüleim az óvóhelyen sértetlenül élték át a bombázást.

* * *

Stoff M. Zita, 1926. március 24.

Gyásznapi Nagyváradon

1944. június 2. Jézus szíve ünnepe volt egyházunkban. Elsőéves jelölt voltam a Szociális Testvéreknél, a Pray György u. 2. szám alatt (ez az állomástól az Olaszi temető felé vezető kis utca, ahol a villamos megy). Ez az ünnep 1673 Alocque Szent Margit által megélt kinyilatkoztatás óta ismert. Eszerint az Úr kérte, hogy Szíve tiszteletére szenteljenek egy ünnepet; meg is jelölte az Úrnapi nyolcada utáni pénteket. Várad katolikusai jó részben felkészültek az ünnepre, számtalan lelket így ért a halál, sok kedves ismerőst híveink közül. Mise után jelzett a hangosbmondó: „Légoltalom, vigyázz!” Amilyen gyorsan lehetett, mindenki sietett az óvóhelyre, a már megszokott helyére. A házfőnöknő hozta az Oltáriszentséget egy kis faládjában. Az óvóhelyen külön helye volt egy faládján. A portás néni hozta a parányi fiúcskát, az unokáját és a Szentségház tetejére

helyezte. A pár hónapos kisbaba a ruháskosárban aludt, semmit sem tudott a világról. Ez a fiúcska Szőke Tibor mérnök, ma is él Magyarországon. A szomszéd néni is szaladt óvodás fiacskájával, aki ma endokrinológus professzor Marosvásárhelyen, dr. Kun Imre. A Gyermekmenhely igazgatója is mindig átfutott az óvóhelyünkre, de most elkésett, bombatölcsér temette be, már nem ért el az óvóhelyre. Nem tudom, hogy mennyi ideig ültünk benn, de a bombázás alatt olyan volt, mintha csónakban ültünk volna és az minden percben kész felborulni velünk. Előre-hátra-oldalra borultunk, egymásra estünk, mozgott a föld alattunk és talán még a falak is. Mindenki össze-vissza, hangosan fohászzkodott, nem ismert imát, hanem ami az eszébe jutott. Lefúvás után alig mertük a szemünket kinyitni. Mikor feljöttünk, első örvendezésünk az volt, hogy a Székesegyház áll! Elszomorító volt a sok emberáldozat.

A második bombázáskor nem voltam Váradon, mert a jelölteket kimenekítették, így engem is, Szegvárra, az Alföldre.

* * *

Özv. Oláh Gáborné Jurenka Irén, 1931. november 14.

Tősgyökeres velencei családból származom. Gyermekkoromban a Szent Jeromos – ma Oțelarilor – utcában laktunk. Édesapám 1944-ben katona volt, nehéz életünk volt, mert édesanyám három kicsi gyermekkel maradt. Mikor légiriadó volt, a két kicsi öcsémet levitték a pincébe, én velem több baj volt, mert mindegyre visszaaludtam, nem akartam lemenni a pincébe. Mikor a bombázás volt, édesanyám éppen nem volt otthon, a Zöldkereszthez ment a kisebb gyermekeknek tejért. Én karomon a kisebbik öcsémmel néztem, hogy hullanak a bombák, nyugodtan álltam az udvaron. Nem értem rá félni, mert éppen a bombázás előtt, két asszony, akik a mi udvarunkban laktak, előzőleg igen hevesen veszekedtek azon, hogy melyik mit lopott a gettóból. Aztán mikor hulltak a bombák, a fejüket ütve gyorsan leszaladtak a pincébe és bebújtak ott egy asztal alá és egymást átölelve reszkettek. Közben édesanyám hazaszaladt, nem maradt a Zöldkeresztnél, bár ott is volt légópince, még szerencse, mert ott sokan meghaltak, mivel találatot kapott.

* * *

Mogyoróssy István, 1928. október 8.

Úgy emlékszem, egy júniusi reggelen volt! Jóanyám korán kiment a nagy piacra, Éva húgommal ketten maradtunk otthon, ő még aludt, mikor teljesen váratlanul megszólalt a sziréna. Eddig még délelőtt soha nem volt légiriadó, csak esténként, de azokat hamar lefújták. Szikrázó napsütés volt, az órára néztem, kilenc múlt pár perccel.

A nagyállomástól 50–60 méterre laktunk, a mai Titulescu utcában, közvetlenül a vasúti sínpár mellett. A szokatlan riadó és a tény, hogy anyám sem volt otthon, még nagyobb elővigyázatra sarkallt és nem a mi pincénkbe menekültem le félig alvó kishúgommal, hanem átmentünk két lakással lejjebb, a nagybátyámék sokkal nagyobb és „óvóhelynek” titulált pincéjébe.

Itt már elég sokan gyűltek össze, találgatva, hogy mi lehet az oka a szokatlan időben történt légiriadónak? Kis várakozás után egy ottlevő váradi futballistával, Simatokkal kimentünk az utcára, hogy figyeljük a repülőgépeket... Már úgy féltíz lehetett, mikor feltűntek az égen az ezüstösen csillogó gépmadarak. Simatok átkarolt és futott velem a pince felé, miközben már hallani véltük a sistergő, surrogó hangokat. Éppen csak leértünk a pincébe, mikor borzalmas becsapódásokat hallottunk és reszketni kezdett a pince, amelynek az ajtaja elé nagy robajjal hulltak a tégladarabok és a pince tele lett az omló fal szagával (amit még sokáig éreztem). Természetesen ekkor már a kistestvéremet, Évikét szorítottam magamhoz, aki a többi gyermekkel együtt ordított: „Jaj meghalunk, jaj meghalunk!” Pár perc múlva hirtelen halálos csend lett és a pincében is. Mindenki rémülten, fehér hajjal (a falportól) az ajtóhoz rohant, de nem tudtunk kinyitni az előtte felhalmozott törmelékektől. Hallottuk a szirénák hangját, ami a légiriadó lefújását jelentette, de mi továbbra is foglyai voltunk a pincének. Három erős ember elzavart az ajtótól mindenkit és elkezdték bontani, cibálni a rogyant faajtót, amely végül is engedett és előbb a gyermekek, majd a nők kimásztak a poros és tégladarabokkal teli térbe, ahová lassan mindenki kimenekült, mert a bezártság még jobban megijesztett mindenkit.

Bukdácsolva indultam kishúgommal a lakásunk felé, ami közelnek tűnt, hiszen nem volt kerítés, csak rom és rom. Mikor a mi lakásunkhoz értünk, borzalmas látvány tárult elénk: csak egy óriási gödör volt a házunk helyén, tele vízzel! Kishúgommal leborultunk a romokra és kaparni kezdtük a földet, hátha találunk valamit a romok között... Hirtelen talált a kishúgom egy babafoszlányt, én pedig a gombfoci csapatomból egy szeretett játékost, Bodolát! Szinte önkívületben voltunk, mert tisztán láttuk, legalább is én, hogyha ott maradunk a pincénkben, régen halottak vagyunk... anyámért kezdtünk aggódni, mert akkor jött a hír, hogy a piac környékén is ledobtak pár bombát, de előttünk a főutcán is eltalálták a csendőriskolát, meg a közcéct. Sírdoogáltunk a tátongó gödör szélén, mikor végre megjött a síró, zokogó anyánk! Ott álltunk a tátongó gödör szélén, egymást átölelve, igazat adva anyánknak, aki folyton azt hajtogatta: Bár csak meghaltunk volna!

Nagymamámnál laktunk pár napig, majd megkerestek a hivataltól, és kezünkbe nyomtak egy lakáskiutalást, ami a Szent János utca 37. szám alá szólt. Egy eléggé lepusztult, vizes lakás volt, de nekünk mégis a „mindent” jelentette, hiszen teljesen nincstelenek voltunk, egy szál nyári ruhában, ami éppen rajtunk volt.

Az életünk azért is tűnt kilátástalannak, mert az apám a hadikórházzal már régen úton volt Németország felé. Anyám dolgozni ment, mint kasszásnő, én meg csomagokat hordtam egy raktárból a Kolozsvári úton lévő kereskedőnek. Már lassan kezdtünk rendbejönni, sőt terveket szőttünk, hogy veszünk egy néprádiót, mikor „felszabadultunk”!

Alig mertünk kimenni az utcára, mert levetkőztették az embereket, az a hír járta, hogy orosz katonák voltak, de ezt hamar el kellett feledni, mert a híresztelőket bevitték, és jól elverték! Ebből rájöttünk, hogy ez csak merő tévhit volt!

Egy reggel nagy dörömbölésre ébredtünk. Azt hittük az orosz hadsereg látogat el hozzánk, de tévedtünk. Két „néprendőrrel” megtámogatva szakállas emberek jöttek be a lakásba és „ez az én sógorom bútorá” jelszóval elvittek mindent a lakásból... Ágyat, szekrényt, asztalt, sőt még a kishúgom újonnan vett iskolatáskáját is el

akarták vinni, de ezt már nem hagytam! Ott maradtunk az üres, kifosztott lakásban, és ha a szomszédok meg nem szánnak egy szalmazsákkal, csak a csupasz föld maradt volna az alvóhelyünk. Újabb csapás hát az amúgy is szomorú helyzetünkben! A későbbiek folyamán senki sem kárpótolt minket, sem a lakásért, sem a bútorainkért, sem az átélt borzalmas traumáért, ami bennünket ért.

Lassan talpra álltunk, de mindennél többet jelentett, mikor drága apám is hazajött a Párizs melletti hadifogságból és bár semmit sem hozott magával, mert az orosz testvérek többször is kifosztották, rémesen örültünk, hogy újra együtt a kis család!

Körülbelül ez történt velünk a negyvenes években, de igazán akkor jött rendbe az életünk, mikor apám elhelyezkedett az új munkahelyén a fodrászatban, ahol ő volt a „legszórakoztatóbb” fodrászsegéd. Károsultak voltunk, de azok vagyunk még ma is, hiszen 42 éves színházi múlt után alig tudunk kijönni a „kisnyugdíjas Rezsők” nyugdíjából!

* * *

Özv. Petyár Béláné Szlafkai Katalin, 1922. február 11.

A szeptemberi bombázáskor a sörgyár szirénázott, lementünk a pincébe, ám később lefújták. Miután feljöttünk, nemsokára jöttek a repülőgépek, és lebombázták a cigánytelepet és a velencei állomást, közel hozzánk, hiszen a Rollinger-malom mellett laktunk. Nagypapám soha nem ment le a pincébe – már 87 éves volt –, ám ekkor megkapaszkodott egy öreg diófába, az is rázkódott a földdel együtt... Mi beszaladtunk a konyhába édesanyámmal együtt, akit aztán a légnyomás odavert az ajtóhoz. Néhány repeszdarab az udvarra is leesett, hiszen a legközelebbi bomba úgy kétszáz méterre esett le. Sógornóm a gyermekkocsit a pincelépésön lökte le a kislánnyal együtt, szerencsére nem borult fel.

Bátyám lovaskordéval hordta a tejet Váradra házakhoz. Már hazafelé jött a Kolozsvári úton, amikor jött a veszedelem. Megállította a lovat és beállt egy kapualjba. Szerencséje volt, hogy a Templom tértől a városközpont felé történt mindez, mert pár száz méterrel közelebb,

Szőlős felé, már bekerült volna a szőnyegbombázásba. Az állomáson német katonákat és civileket ért a támadás. Emlékszem a szomszédból néhány asszony sietett a sebesülteknek segíteni, mikor elmúlt a légiveszély és híre lett, hogy nagy a baj.

* * *

Farkas Ilona, 1935. október 2.

A Katalin-telepen magánháiban laktunk. Nyolc éves, nagyon virgonc kislány voltam, sok barátom volt a szomszéd gyermekek között. A júniusi bombázáskor emlékszem, a sziréna a Széles utcai hídnál lefújta a riadót, majd váratlanul a repülőök visszatértek, csillogtak a ragyogó napfényben. Szórták a bombákat, amelyek hosszúkás fekete tárgyakká tűntek. A Körös jobb oldalán a város utolsó házában laktak Dobos tímárek, akik a kerítés tövébe feküdvé éltek végig a támadást, a Körös-partot több találat érte, ám a vasúti híd épen maradt. Mint gyerekek, azonnal a bombatölcsérekhez szaladtunk, mivel a barátnőnk volt Dobos Éva és kíváncsiak voltunk, bajuk esett-e? Szedtük közben a repeszdarabokat, őrizgettük is sokáig. Mikor a házunkat bontották a nyolcvanas években, akkor veszett nyomuk.

A Zöldkeresztnél a gyermekeknek mindennap osztották a tejet. Éppen azért voltam a szeptemberi bombázáskor a Püspöki úton, ahol egy nagyon szép és kedves védőnő foglalkozott a gyerekekkel. Mikor a zavaró repülést jelezte a sziréna, kérte, hogy mindnyájan maradjunk a pincében. Mivel édesanyám a lelkemre kötötte, hogy mindig szaladjak haza, ha a sziréna megszólal, én az olasz temetőn keresztül nyargaltam a Wekerle Sándor – mai Lisabonei utcában lévő házunkig. Édesapám, mint légóparancsnok a támadás után lélekszakadva hazaérkezve, kérdezte – itthon van-e a gyermek, mert a Zöldkeresztet és a Püspöki úti sarki cukrászdát telitalálat érte! Ebből az időből emlékszem egy temetésre, amikor a Nilgesz-telepen egy egész nagy család teljesen elpusztult és egy csomó koporsó mellett állt a református pap. Az

egyenruhás gyászhuszár a hóna alatt vitte a sírhoz a pár hónapos kisgyermek világos-ezüstös koporsóját. Emlékem még az állandó harangzó, hiszen a halottak emlékére minden templomban megkondították a lélekharangot és így ment ez napokig.

* * *

Tuduka Oszkár, 1928. március 9.

1941 óta Váradon laktunk, hiszen édesapám törvénytudó jogász volt és ide helyezték. Az állomás melletti Endrődi Sándor 5. szám alatt laktunk a második emeleten. A Szent László Gimnázium tanulója voltam, VI. gimnazista. 1944. március 31-én kikaptuk a bizonyítványt, tekintettel a német megszállásra. A bérházban csak egy keresztény család lakott rajtunk kívül. Keserű emlék, hogy a baráti zsidó családokat deportálták. 1944. június 2-án légiriadó, verőfényes nyári napon rohantunk édesanyámmal a főutcán, bemenekültünk a csendőrlaktanya melletti házba, amelynek erős pincéje volt, szemben a ma is létező köztérrel. Mintegy 140 repülőgép bombázni kezdett. Néhányan felmentek körülnézni mi történik, azokat leseperte a légnyomás, amely a fákat is tövestől szakította ki. Nagy robaj és fény volt, mozgott a pince. Egy szegény asszony felkerült egy asztalra és sírva kiabálni kezdett, hagyják már abba, mert szívbajos vagyok... Anyám Szűz Máriához fohászkodott... Mikor kijöttünk, megdermedtem, mert üvegszilánkok és épületromok közt jártunk, a csendőrlaktanya romhalmaz. A szembelevő utcába menekültek mind elpusztultak (halál-utcának is hívták még sokáig!). Hazaérve láttuk, hogy a konyha beszakadt, ám a kis kanári még élt az előszobában, a bútorok tönkrementek. Aztán a Kórház utcán át a szőlő felé mentünk, ott is minden romos volt. Osztályfőnököm, András Gusztáv éppen kinézett az ablakon (részsüt szemben az Idegyógyászattal), melyen már nem volt üveg! A Szunyogh családnál húzódtunk meg. Mikor a közelben elbőgte magát egy tehén, azt hittem ismét jönnek a bombázók... Még egy, útközben láttam, hogy a főutcán a Poroszlai órasüzletéből a légnyomás kivitte az órákat, ám senki sem nyúlt hozzá. A Béládi fűszerüzlet is hasonlóan szenvedett, az árucikkeket ott sem

lopták el a járókelők. Mindezt látva, fogott el a rémület, mert a bombázás alatt nem volt időm megijedni...

Ezután Jádremetén több családdal együtt a Szikszay panzióban húzódtunk meg. Édesapám három hónapra előre kikapta a fizetését, így csak szeptember végén, mikor közeledett a front, jöttünk vissza Váradra. Szerencsére a szeptemberi bombázást így kikerültük.

* * *

Máté Istvánné dr. Nascsoics Emília, 1934.

Elég távol laktunk a bombázások színhelyétől, a Körös utcán. Légiriadó alatt június 2-ig soha nem mentünk le a pincébe, mert hiszen addig soha nem történt semmi. Játszottam az udvaron a többi gyerekkel. Már lefújták a légiriadót, amikor repülőgépbúgást hallottunk. Apukám is ott cigarettázott az udvaron és kémlelte az eget. Egyszer csak hirtelen ránk szólt – azonnal szaladjatok a pincébe! Mi elébb csak értetlenkedve néztük, hogy miért? Felnéztünk az égre és láttuk, hogy valami érdekes potyog ki a gépből. A pincéig sem értünk el, amikor meghallottuk a becsapódások, robbanások zaját. Akkor jutott el csak a tudatunkig, hogy de hiszen ezek bombáznak! Azok az érdekes valamik, amik lepotyogtak, azok a bombák voltak!

A második bombázást a pincében éltük át, mert mondanom sem kell, hogy június 2. után már eszünk nélkül szaladtunk az óvóhelyre a sziréna hangjára. Mivel elég távol laktunk a bombázások színhelyétől, minket „csak” a hangjával riogatott az esemény, de annyi is elég volt.

* * *

Csók Lászlóné Juhász Györgyi, 1933. szept. 23.

Reggel a rádió megszakítva műsorát az ellenséges repülőek célirányára figyelmeztettek: „Légoltalom vigyázz, Várad, Várad”. Az egész család lement a pincébe. Körülbelül öt perc múlva hallatszott a repülőek zúgása, majd hatalmas – de távoli – robbanások hangja. Apám, aki az el-

ső világháborúban harcolt, megnyugtatót bennünket, hogy ez a dörej távol van tőlünk, valószínű az állomás környékét bombázzák. Sajnos majdnem igaza volt. Délután fölkerekedtünk megnézni, hol is történt a szörnyűség. Ahol a műút betorkollik a főutcába, a szemközti oldalon a csendőrlaktanya, földig lerombolva. Az előtt egy hosszú, magassíkszintes ház volt... Persze a vasúti síneket akarták eltalálni, de csak a lakóházakat pusztították el.

A műút mellett van egy nyilvános óvóhely, oda sokan bemene-
kültek, ám a légnyomás beszakította a betonetőt és – úgy mondták – egy ember meg is halt, mert szétnyomta az omladék.

Kissé beljebb, a város felé, a céltévesztett bombák még okoztak károkat. A Járványkórház Schubert utcai kerítését szintén bombatalálat érte (akkor Bábaképezde volt, mert a Járványkórház a városon kívül a velencei állomás közelében volt). Talán volt ott egy ház is, melynek helyén újra épült valami...

A Kórház utcán a vasúti híd is megúsza, de a híd melletti házat földig rombolta a bomba. A sínek mellett a Kálvária utcáig óriási bombatölcsérek keletkeztek. Szintén a céltévesztés eredménye...

A sínek mentén még volt valami rombolás a város felőli oldalon, de azt nem tudom biztosan.

* * *

Dr. Sípos Gyula, 1932. augusztus 9.

A Püspöki úthoz közel, egy kicsi utcában laktunk a bombázások idején. Bár közelebb esett a Szociális Nővérek háza, mi mégis mindig a püspöki palota pincéjébe szaladtunk, mert szüleim biztonságosabbnak tartották. Óriási, boltíves építmény volt, tízezer literes hordókkal – úgy mondták – amelyre létrával mentek fel. A nagy hordók mellett padok voltak. Mindig sokan menekültek ebbe a pincébe, ahol gyertyával világítottak. Mindig papok és apácák foglalkoztak a félfő, rettegő emberekkel, közösen imádkoztunk. Református létemre így megtanultam, sőt ma is tudom a rózsafűzért... A bombázás után romhalmaz volt a házuk környéke, ám a miénk megmenekült, csak kisebb károk keletkeztek.

* * *

Dr. Dvorzsák László, 1932.

Egy bombázás alkalmával voltam otthon, mert Pesten jártam az első gimnáziumi osztályt. Akkor az állomást és a Püspöki utat bombázták. Mi az Ősi tér 1. sz. alatt laktunk, a Phoebus Vasgyár szolgálati lakásában, vagyis a város másik végében, oda csak a robbanások hallatszottak. Háborús élményem mégis van, a front. A szovjet csapatok kétszer foglalták el Váradot, igaz először csak a Körös bal partjáig jutottak. A második ostromot a Nyomda utcai házban vészelttem át. Ez a kicsi, szűk utca köti össze a Szaniszló utcát az Úri utcával, szinte szemközt van a Premontrei templommal. Én az utca másik végén laktam a sarokházban, nem a főutca felé eső oldalon. Mikor az oroszok már teljesen bejöttek, lekentróllálták a házakat, az emberek is kimerészkedtek az utcára. Apám kiment és szomorúan jelentette, a szemben levő ház udvarán – amely valami hivatalos épület volt, tehát nem lakóház – valami 6–8 öreg magyar katona fekszik agyonverve! Nem löve! Így mondta – át ne menjünk megnézni, mert szörnyű látvány! Kérdésünkre, kik lehetnek ezek, hogy „öreg katonák”, ő azt felelte, úgy hiszem a híd védői! Állítását természetesen nem kommentáltuk, családomból senki sem politizált, tehát nem is értett hozzá, én meg 12 éves voltam. Természetesen átmentem a szembelevő udvarra megnézni az agyonverteteket. Mert én mindent megpróbáltam, amit nem volt szabad.

* * *

Bod Péter, 1934. október 11.

Az első bombázáskor előbb légiveszélyt, majd légiriadót jeleztek. A csillagvárosi Zichy Mihály utcában laktunk és a szemben levő házban levő pincébe mentünk. Láttam a repülőket, ahogy ék alakban hármasával átrepültek felettünk. A nagyállomást és a Nilgesz-telepet érte a támadás, egy bomba a mostani Járványkórház – az akkori bábaképezdét és a szembelevő házakat is elérte a Schubert utcában.

Emlékeim szerint 250 bomba esett a városra. A Lorántffyban iskola-társam volt Czirják Erzsike, akiről szép megemlékezést írt Kelemen Etelka tantó néni.

A szeptember 6-i bombatámadás éppen a magyar bejövetel negyedik évfordulóján történt. Ekkor már egy másik pincébe húzódtunk, melyet biztonságosnak rendeztek be. Hét-hét gép repült tíz csoportban. Áldozatul esett Velence, az állomás, a rét a Pecéig, Szőlősig és a város felé a Hajótér. Nagynéném szerencsére nem volt otthon, mert a háza helyén bombatölcsér volt csak. A Hajótéren a 27-es számú villamoskocsi felborulva a sínről jó hat méter távolságra feküdt. A nagyállomás környéke ismét kapott bombákat; a Kanonok sor végénél levő iskola, amely akkor a szürke apácák háza volt és a vasúti állomás utasainak számított nyilvános óvóhelynek, az egyik sarkán találatot kapott, akárcsak a Püspöki út. A villanytelepet is célozták, ám csak a környéken robbantak a bombák. Mikor feljöttünk a pincéből, Velence felé szürke felleg látszott. Közben egy gép visszajött és elég alacsonyan szállva a pusztítást vette számba bizonyára. A velencei vashíd már alá volt aknázva, egyik része a Körös bal oldalán felrobbant, így a híd használhatatlanná vált. A szállítást az ősi állomástól a városon keresztül Velencéig kis villanyozdonyokkal oldották meg addig, majd az orosz bejövetel után javították meg. – A németek augusztus 23. után Romániából menekülve, jelentős csapatokkal voltak jelen. Így állt Velencén egy kórházvonal, tele sebesültekkel, nemzetközi jelzéssel, vörös kereszttel. Ezeket telibe kapta a támadás, azért úgy hírlett akkoriban, hogy az áldozatok száma több százra tehető, ám a korabeli sajtó nem közölte.

* * *

Hesz Márta, 1919. június 29.

Akkor én 25 éves voltam és a város közepén, a Kiss Ernő utcában laktam. Ez a Szaniszló és Sall Ferenc utca közötti pici utcácska, a Nyomda utcával majdnem szemben nyílik. Június 2-án reggel otthon voltam nagymamával és az öreg Jeje néniével. Arra már nem emlékszem,

hogy pontosan hány óraker – talán 9 óra felé – jöttek a gépek. Érdekes, hangra sem emlékszem, hogy szirénáztak, vagy csak a motorok bűgása hallatszott. Mi gyorsan lementünk kis pincénkbe, de csak a lépcső aljáig értünk, mikor irtózatoss robbanást hallottunk. Akkor magyar impérium volt s az utcák magyar nevet viseltek, de én csak úgy emlékszem erre az utcára, hogy Babeş utca – a Sall Ferenc utcáról vezet át, párhuzamos az akkori Polgárőr utcával, tehát a Babeş utcában zuhant egy házra a bomba. Dr. Alliqander Kálmánné – félig-meddig rokonunk is volt ez az özvegy – háza mellé.

A szeptemberi bombázást a váradi malom pincéjében éltem át. Akkor én ott szociális gondozóként dolgoztam. Délelőtt jött a támadás, lementünk a pincébe, éreztük a nem is oly messzi robbanásokat, mert Velencét bombázták. Arra emlékszem, hogy a malom tulajdonosa, Cseuz mérnök, a pince egyik sarkában térdelt és két kis gyermekét magához ölelve valószínűleg imádkozott – ez a jelenet élénken megmaradt emlékezetemben. – A váradi óvóhelyeken, még magánosoknál is művészi Krisztus-fejjel nagy plakátok voltak, barnasárga nyomásúak ezzel a felirattal: „Jézusom, irgalom!” Ez a tökéletes bánat kétszavas felindítása, halálveszélyben gyónást pótol, mert ebben a kér szóban szeretet és bűnbánat van. Dallos Ági, aki a Szent László könyvtárosa volt, pincéjükben egy szekrény mögött 1944 óta megmaradt egy ilyen plakát, le is fényképezte.

A kedvesnővérektől is kaptam emléket a témával kapcsolatban. Egy kismővérük és egy novíciájuk halt meg akkor. Horváth Rebeka, Györgyike nővér, csak egy fél évig működött közöttük – írja a Szent Vince Intézet akkori krónikája –, 1944. február 22-én kapta meg a szent ruhát és 1944. szeptember 6-án, a nagy bombázás áldozata lett. Gazdasági munkák végzésére kapott beosztást. Fogorvoshoz indult a városba, útközben érte a bombázás, pontosan azt az óvóhelyet, ahová ő is bemenekült. Testi maradványait csak a szentruha nyomán sikerült részben összeszedni. Velencén történt mindez. Hegedűs Ilonka novícia (szeminarista nővér) Biharugrára való volt, szerény, szolgálatkész egyéniség, 1944-ben lépett a rendbe és Györgyike nővérral együtt halt meg a bombázáskor.

* * *

Özv. Szász Józsefné Iványi Livia, 1919. november 23.

Férjem, Szász József-László-Kálmán, aki 1890-ben született, özvegségében, két fiúgyermekkel vett engem feleségül. A bombázás évében már nagyobb volt a család, hiszen nekem is született két fiaskám. Az első bombázáskor a Szilágyi Dezső utca 12. szám alatti első emeleti irodában dolgoztam, ami a Városháza kultur-ügyosztályához tartozott. Tanköteles gyermekek nyilvántartó hivatala volt. Az első szirénaszóra haza akartam szaladni, de csak a Szilágyi Dezső utca közepe táján levő Polgári Leányiskola pincéjéig jutottam. Ott húzódtam meg. Borzalmas volt. A pincében levő zsákok felugrottak, meg visszaestek. Mi emberek, imádkoztunk és jajgattunk. De oda bomba nem esett.

A második bombázás otthon ért és a ház pincéjében éltük át anyámmal és apámmal meg az egyik kisfiammal. Olyan légnyomás volt, hogy a tenyerünkkel fogtuk be a fülünket, mert oly fájdalmas volt, hogy ki akarta szakítani a dobhártyánkat. A férjem és a két nagyobbik fia a Kálvária dombon dolgoztak, mint villanyszerelő egy új villában. Ott is szörnyű volt, bár oda bombát nem dobtak.

* * *

Matos Ferenc, 1924. július 5.

A városi kertészetben laktunk, mivel édesapám főkertész volt, több mint száz alkalmazott munkáját irányította. A szolgálati lakás mellett egyik oldalon a repülőtér, másikon a hadapródiskola volt. Mint teológus vakáción voltam otthon június 2-án. Tőlünk távolabb bombáztak akkor. Később hallottam, hogy egy orvos házaspár gyermekei mellett egy palotai kislány volt alkalmazásban. A házukat találat érte a Lukács György utcában, kétségbeesve keresték a romok alatt a gyermekeket, mikor megjelentek a felvigyázó kislánnyal. Az elmondta, mivel első péntek volt, templomba mentek, csak a bombázás után indultak haza. A

szülők boldogok voltak, hogy nem esett bajuk a gyermekeknek. Édesapám, mint főkertész ott volt a közös temetésen a Rulikovszki temetőben. Akkor este megrendülve érkezett haza, mert egy fiatal katonatiszt, akinek egész családja meghalt, a sír mellett öngyilkos akart lenni és a golyó majdnem eltalálta édesapámat. Ezután édesapám, aki az első világháborúban huszártiszt volt, nem találta biztonságosnak a szolgálati lakást, azért az öt gyermekkel kiköltözött Palotára.

* * *

Dr. Vesselényi Gyula Tibor, 1929. november 22.

A bombázásokat, mint a Nagyváradi Premontrei Főgimnázium IV. osztályának végzett diákja és cserkészcsapatának tagja éltem át.

Az első bombázásra 1944. június 2-án került sor. Ez a tanév csonkán fejeződött be, mivel a németek március 19-én megszállták hazánkat, a gimnázium épületéből pedig hadikórház lett. Az ominózus nap kora délelőttjén a premontrei rendház épületében, az Úri utcai kéttornyú barokk-templom mellett tartózkodtam néhány diáktársammal. A légiriadót jelző sziréna hangjára a rendház igen vastag falú pincéjébe vonultunk főtisztelendő tanárainkkal együtt és a közeli robbanásokat is alig észleltük. A légiriadó után hazatérve, a Lakatos utca 1. szám alatti óvoda szolgálati lakásában adtam csak számot arról, hogy mi is történt. A tulajdonképpeni célzóna a nagyállomás és fűtőház környéke volt. Ott laktak anyám húgáék, az Egri család, a mozdonydepó szomszédságában. Ófeléjük indultam. Cserkész egyenruhában, viharkabátban, légós (légtalmi) karszalaggal. Meg kell jegyezmem, hogy a cserkészek rendelkeztek a bombámadások utáni teendőkre vonatkozó ismeretekkel. No, meg a Honvédelmi ismeretek elnevezésű tantárgy keretében is szerepeltek ide vonatkozó fejezetek. Valahol a mostani Crişul nagyáruház helyén akkor szép polgári magánházak álltak. Egyikőjükbe be is invitáltak a padlást átvizsgálandó. Ugyanis az említett célzónán kívül is hullottak a „céltevesztett”, elszórt bombák, főként légiaknak. Ezek repeszbomba fajták voltak és a föld felszínén robbanva főként élő célpontok tisztítására szolgáltak. Jó pár órával a bombázás után értem a

helyszínre. Így a rombolás külső nyomait láttam, sebesülteket, halottakat kevésbé. Az Egri család lakta ház nem semmisült meg, de súlyosan károsodott, lakhatatlanná vált. Érdekes, hogy egy szakajtókosárban a kis csibék, kacsák vagy libák – már pontosan nem emlékszem – életben maradtak. Szerencséjükre a nagynénémeket ért bomba a kert puha talajába csapódott, de annyira közel voltak a kráterhez, hogy csak a légnyomás és az óriási földgöröngyök érték őket. A bomba életet kioltó repeszdarabjai a fejük felett süvítettek el! Ancsi nénémet egészen elborították a zúzódások, véraláfutások, ám saját lábán le tudott jönni hozzánk. Akkorára férjét, Béla bátyámat és lányukat, a nyolcéves Mártát a főutcai kórházba szállították.

Már ekkor elterjedt a hír, hogy a kórházat is ki kell üríteni, mivel fel nem robbant bomba esett az udvarára. Mire a kórházhoz indultunk volna, már útközben jöttek felénk a család sebesültjei. Béla bátyám, aki gerincsérülést szenvedett, hóna alatt a gipszágyával, amiben aztán hónapokig feküdt, a törött, begipszelt karú Mártára támaszkodva. Ha jól emlékszem, szélesebb körben szóródó bombák is hulltak. Például a műút főutcai torkolatánál is becsapódott egy tekintélyes súlyú légiakna, amely megrongálta a csendőr szárnyparancsnokság masszív épületét. Erre az épületre a háború után emeletet húztak, és lakóháztömbként működik ma is. De talán találat érte a Szürke Nővérek otthonát is a városi stadion mellett, ahol anyám, nagynénje után kutatva, egy falrekeszben a bombázás egyik áldozatának holtestére bukkant. Szerencsére Korponay Annus nénénk, aki akkoriban a nővéreknél szakácskodott, átélte a légitámadást.

A második bombázás 1944. szeptember 6-án következett be. Engem a riadó a Nagypiac téren melletti Szebeni-féle autóbuszgarázs és -javító-műhely telepén ért, ahol akkoriban a német hadsereg egyik gépesített alakulata is javította járműveit. A Szebeni család lakóháza a telep utcára nyíló részén volt, ahol ma a Mecord fémpipari vállalat irodái vannak. Szebeni Laci nálam 2–3 évvel lejjebb járó premontrei diáktársam volt, de szüleink régtől fogva ismerősök voltak. A légiriadót jelző szirénahangra, a családdal egy autóbuszba ültünk, s elindultunk a Félixfürdő felé vezető úton, de már Szentmárton előtt egyre erősödött a motorzúgás és a tiszta kék égbolton felvillogott a többtucatnyi bombázó. Azonnal kiugrottunk

a buszból az országút menti árokba, a sofőr pedig a lejtős kukoricásba rejtette az autóbust. Úgy voltunk szemtanúi, néhány kilométernyi távolságból, Várad-velence és Várad-szőlős, illetve a szőlősi rét bombázásának, mintha csak egy mai televízió készülék képernyőjén láttuk volna.

A németeket is súlyos veszteség érte, mivel egy hosszú katonai szerelvény éppen a velencei állomáson vesztetelt. Ilyenkor a szerelvényeket ki szokták vontatni a nyílt pályára, eltávolítandó a bombázás céltárgyainak – állomás, híd stb. – közeléből. Ez azonban most, valamilyen okból kifolyólag nem történt meg. Talán későn érkezett a riasztás, vagy nem volt készenléti mozdony a vontatáshoz. A bombázás közben néhány kaszárnya-, meg vasútkörnyéki lőállásból tüzeltek a „boforc”-ok, de ezek kiskaliberű ágyúk voltak, melyek lövedékei nem értek az angol-szász repülőrajok magasságába. A szőnyegbombázás elültével egy magyar vadászgép is felszállt, de ez már csak a veszteség-felderítést szolgálta. Visszatérve a városba, közelről is megtapasztaltuk a szomorú esemény utóhatásait. Gyászba borult, elkeseredett, megrémült, sokkolt családokat, embereket. Magát a Szebeni garázst is találat érte, ami egy német katona halálát okozta és néhányukat megsebesített. Elképzelhető anyám rémülete, aki tudta hová mentem, és a légiriadó lefűvése után rögtön odasielve nem talált meg.

* * *

Hevesi Sándor, 1919.

Abban az időben, 1944 júniusában, tényleges katonai szolgálatomat töltöttem a nagyváradi honvédcsoport kórházban. Akkor katonai rangom hadapród őrmester és a kórházban szolgáló egészségügyi szakasz kiképző tisztje és parancsnoka voltam. Azon a napon bent voltam a kórházban és végeztem a megszokott dolgomat.

A délelőtti órákban hatalmas repülőgépzűgásra lettem figyelmes és a kórház udvarára mentem, ahonnan jól lehetett látni az égboltot. Gyönyörű napsütés volt, kék ég, jó látási viszonyok. A távolból, nyugatról, repülőkötelék tartott a város felé. Nézve az eget, láttam, hogy a repülőkből fekete színű tárgyak hullanak ki. Pillanatokon belül hatalmas robba-

nások hallatszottak. Úgy emlékszem megszólaltak a szirénák, és tudtam, hogy bombatámadás kezdődött. Az udvarról beszaladtam a kórház földszinti folyosójára, ahol a vastag falaktól menedéket reméltem. A légnyomás azonban betörte a folyosó ablakait és a cementes folyosóra hulló üvegcserépek rémisztő hangokat eredményeztek és eszembe jutott, hogy a kórház alagsorában van egy kis helyiség óvóhelynek kinevezve. Oda szaladtam, bent voltak már a személyzet tagjai, ápolók, konyhai dolgozók, járóbetegek és néhány apáca, akik hangosan imádkoztak. A bombázás olyan hirtelen történt, hogy nem volt idő, hogy pánik törjön ki, a betegek benn maradtak a kórtermekben, szerencsére a bombázás nem okozott kárt az épületben.

A légiriadó után gondolom, a kórház parancsnokságát tájékoztatták a bombázás helyszínéről, mert a kórházparancsnok engem küldött egy katonai mentőautóval – orvos nélkül –, hogy ha szükséges, segítsék a sebesültek elszállításában. Iránynak a vasútállomást és a Püspöki utat jelölte meg. A Püspöki úton, annak elején, a baloldalon, néhány találatot ért házat találtunk, melyek aránylag kisebb kárt szenvedtek. A nagyobb rombolást az út jobb oldalán levő szerény, főleg vályogházak szenvedték. Néhány összeomlott és maga alá temetett néhány embert. Komoly sérülteket nem találtam, egy derékig betemetett ember kiszabadítása foglalta el tevékenységünket. A bombázás célja feltehetőleg a vasúti csomópont megbénítása és a két híd lerombolása volt. Az egyik, a közúti nagy híd, mely a tüdőszanatóriumhoz vezetett – ez kisebb találatot kapott –, a másik, az Arad felé vezető vasúti híd, mely a Köröst hidalta át. A bombázást nem sikerült pontosan végrehajtani, így a vasúti sínnel párhuzamosan épült házakban tetek jelentős kárt.

Megjegyzem, nem láttam egyetlen repülőt sem felszállni, hogy megakadályozzák a támadást és nincs tudomásom, hogy a légelhárítás működött volna.

* * *

Dallos József, 1936. március 4.

A Püspöki úti textilgyár mögötti kertvárosban, a Kinizsi Pál, ma Cantacuzino utcai családi házban laktunk, melyet édesapám 1936-ban

épített. A június 2-i bombázást a házunk pincéjében éltük meg. A légőfelelősök mesélték, hogy az angol bombázógépek Püspöki felől érkeztek és szőnyegbombázással a Püspöki utat találták el, bár a célpont az állomás és a sínek voltak. A találatot kapott házakban sokan szörnyet haltak. A vasúti hídtól egészen a kórházig érte a támadás ezt a városrészt. A mi házunktól legközelebb jó ötven méterre, a textilgyár mögött esett le a bomba, a gödör sokáig ott díszelgett. Emlékszem még arra is, ahogy a rádió jelentette a zavarórepülést: Baja, Bácska, Pécs, Szolnok, Várad... Mikor mondták Várad, Várad, már tudtuk, baj van...

* * *

Somogyiné Wesselényi Magda, 1923. június 27.

1944. június 2-án a főutcai megyei kórház – akkoriban leginkább Közkórház néven ismert – borospincéjében éltem át a bombázást. Ez a pince a kórház udvarán van, a templom mellett. Ez egy földbe épített, boltíves, téglafallal épített pince, amit mindig is borospincének használtak, mert a kórháznak volt szőlője, földje, gazdasága. Sokan voltak a pincében és rémülten hallgattuk a közeledő bombázó kötelék moráját, majd egy óriási robbanás és mindnyájan a földre estünk, ahogy később mondták, a légnyomástól. Amikor kijöttünk, alig tudtunk tájékozódni, mert nagy porfelhő borított el mindent. A szüleimmel a lakásunk felé igyekeztünk, ugyanis szolgálati lakásunk volt. Amit először megpillantottunk, az egy belgyógyászati pavilon – ahol ma az orr-fül-gége és a szemészet van – vasúti töltés felőli szárnya volt, ami romokban hevert, ezt telitalálat érte. Ezen a helyen van ma a bőrgyógyászat.

Itt áldozatok is voltak, nem tudom mennyi. A lakásunk, amely egy kis magánház volt a belgyógyászati pavilon közelében, teljesen lakhatatlanná vált, a berendezést sallangokká tépték a hatalmas repeszdarabok, de életben maradtunk. Még egy fel nem robbant bombát is találtak a kórház területén.

Úgy emlékszem, hogy néhány magánház, a volt Hoványi kerttel szemben is találatot kapott. Különbben nem a kórházat akarták bombázni, hanem a Kórház utcai vasúti hidat.

* * *

Csernák Emília, 1920. március 12.

Nyári napsütés és tiszta kék égbolt volt június 2-án. A Körös-parti olasz parókiában laktunk. Nem emlékszem a légiriadóra, csak arra, hogy bátyám mandulagyulladásal negyven fokos lázzal feküdt abban a szobában, amelynek ablaka a templom felé nyílt. Hallottam a repülőgép zúgását, kíváncsian felültem a párkányra a nyitott ablakban. Láttam, hogy északnyugat felől a napsütésben csillognak a gépek. Pár pillanat alatt zajlott le minden, közben édesanyám szólt, hogy légitámadás van! Láttam, hogy potyognak le a bombák, így az előző szépségélményt felváltotta a rémület. Örök életre megmaradt bennem ez a két ellentétes élmény, szinte egyidőben, a szépség, az ezüstös repülő az égbolton, s az iszonyat, a félelem, a lehulló fekete bombák képe... Nagy lárma és füst, világvége-hangulat következett, nem is volt már idő lemenni a pincébe. Akkor ép ésszel megéltem az apokalipszist, ami évtizedek múltán is valószínűtlen élmény... A szépség és szinte egyidőben a gonoszság, boldogság és rémület. Ebben a hihetetlen lelkiállapotban úgy tűnt, hogy hallom a jajgatást, kétségbeesett kiáltásokat. Ez nem is lehetetlen, jöttem rá sokkal később, hiszen légvonalban igen közel van a Schubert utca, ahol több bomba is leesett. Emlékszem károsodott az Olasz Konzulátus és kultúrintézet irodája is.

* * *

Ujvárosi Tibor, 1923. május 26.

Mint gépipari középiskolás kiképzett mentőosztagos voltam. Az volt a parancs, hogy a riadó lefűvése után, bombázás esetén azonnal az iskolába kellett jelentkeznünk. Ez a mai Petőfi parkban levő zeneiskola épülete volt. Onnan a leventeparancsnok vezetésével kellett indulnunk, segítséget nyújtani. Így történt ez a júniusi bombatámadáskor is. Szaladva igyekeztünk az iskolába, aztán a szerszámokkal elindultunk. Mély nyomot hagyott bennünk a közeli, a sarki közbéce állapota. A háta mögötti ház kapuja alá bemenekült egy személy, akinek a fejét egy

repsz szétroncsolta. A csendőrlaktanya udvarára hulltak a bombák, mindenütt üvegcserép, omladék. Volt ott egy álló villamos, mellette egy halott feküdt. A kórház udvarára is esett egy nagy kaliberű bomba, az nem robbant fel, egy másik lerombolta a kórház egyik pavilonját, a vasúti híd közeli részen, a Kórház utcai szárnyon.

A Főutcán, a villamosvezeték oszlopán évekig látszottak a repesz ütötte sérülések. A kórházzal szemben, a Lukács György utca eleji épületre is hullott bomba, azt később le is bontották. Előbb ebben a körzetben dolgoztunk, tisztítottuk a romoktól, a letört faágaktól az utcát. Aztán jött a parancs, hogy lapátokkal menjünk a Nilgesz-telepre, mert ott több futóárkot betemetett a bombázás és az áldozatokat ki kell ásni. Odaérkezve, az egyik kertben mutatták a szomszédok, hogy hol van a futóárok, ahol a tizenegy tagú Czirják családot betemette a föld. Két hatalmas bombatölcsér között volt egy nagy kupac föld, ott futóárok volt rendszeresítve, mint légoltalmi óvóhely pince nélküli házaknál. Ez egy Z alakú árok volt, két végén kijáráttal, a középső tágasabb részben tartózkodtak az emberek, ott rendszerint padok, priccsek voltak, mivel a légi-veszély sokszor órákig tartott. Az árok tetejét vastag gerendák alkották, arra földet raktak, így persze a repeszdaraboktól védte a benne menedéket keresőket. Nos, azonnal nekiláttunk a földkupac széthányásának, rá is találtunk az árok tetejére, amely vasúti talpfákból állt. Azt megbontva megtaláltuk az áldozatokat, akik sajnos már halottak voltak. Valósággal a földben álltak vagy ültek, mivel a bombák légnyomása bepréselte az árokba az oldalfalak földjét. A gyermekek a felnőttek ölében voltak... A jelenlévő német katonaoorvosok megpróbálkoztak élesztetni azt a néhány személyt, akiről feltételezték, hogy még lehetséges, injekciót adtak, mesterséges légzéssel próbálkoztak, ám minden hiába volt...

Visszafelé jövet, az iskola felé még láttunk az úton halottakat, dögölt lovat...

* * *

Bagoly Ilona, 1932. július 23.

Emlékszem a váradi bombázásra, mind a kettőre, 1944-ben. A Püspöki utat érte a nagy támadás – ma Ștefan cel Mare –, a Volga utcát,

ma Milcovului és a Püspöki út vasút felőli oldalát. A cél a vasúti közlekedés megbénítása volt. A láncos bombák letarolták a Püspöki útnak a textilgyár felőli oldalát a 118. számtól, a szép kis magánházak elpusztultak. Azt a területet pusztították el, ahol épült a későbbi, azaz a mai textilgyár, a Lacul Roşu híd környékét, az orvosi rendelő és a réti református templom területét. Onnan is tovább haladtak, mert a réti templomtól a mai tömbházak helyén is szép családi házak álltak, üzletek, gyógyszerár... Az állomással szemben a tömbházak helyén akkor a kanonokok kertje volt, oda is hullott bomba. A Kanonok sor végén levő épületben akkor a Szürke Apácák otthona volt, az is részben megsérült. Végül is a nagyállomás megmenekült... A Szürke Apácák otthona ma kiegészítő iskola a villamos megálló mellett... Az állomás melletti repülőhíd nem a bombázástól, hanem a légnyomástól szinte felrepült. A helyén épült a ma is meglévő repülőhíd.

A bombázáskor a lakosság rémületében a Püspöki útról elmenekült a bolgárkertészeti kukoricásába, ami a mai Rogerius Körös-parti részein volt az ősi stranddal szembeni területen.

A második bombázás 1944. szeptember 6-án volt, amikor a Püspöki utat másodszor bombázták és a velencei állomást vették célba, el is találták az állomást és a vasútvonalat is. Úgy emlékszem rá, hogy még évek múlva is nagy bombagödrök éktelenkedtek a velencei állomás melletti réten a Szőlős felőli úton. Szüleink óva intettek, hogy közel ne menjünk hozzájuk, mert meglehet, nem robbant fel minden bomba és kárt tehet bennünk... Úgy 7-8 év múlva aztán úgy oldották meg a lakásgondokat, hogy kiosztották házhelyeknek a bombatölcséres területet. Ide épült fel aztán a szép kis típusházakkal, kerttel a mai krumpliföldi lakótelep.

Végül is a két bombatámadás bármilyen súlyos volt, nem követelt annyi áldozatot, mintha eltalálta volna az állomásokat tele utasokkal, netán egy zsúfolt villamost. Igaz akkor, főleg szeptemberre már a lakosság, aki tehetett, falura menekült... A villamos síneket eltalálták, mert sok helyen az ég felé mutattak a sínek. Akkoriban a Püspöki úton is járt villamos.

* * *

Kósa Lajosné Plainer Magda, 1929. augusztus 6.

Az első bombázáskor, a római katolikus püspökség birtokához tartozó Fácános tanyán laktam a szüleimmel. Az első bombázáskor gyűjtöttük a szénát a vasúti sínek mellett, ahol most az IAMT vasgyár van. Az intéző kiabált, hogy mindenki bújjon el, mert Váradon légiveszély van. A gyönyörű napsütésben a villával számoltuk a csillogó, ezüstös repülőgépeket, amelyek a város felé repültek. Röviddel azután hallottuk a robbanásokat. Ekkor már megijedtünk és elbújtunk a szérűskertben. Szüleimmel együtt hatan voltunk, három bátyám és én. Édesanyám éppen a városba ment vásárolni, Sanyi bátyám a Szent János utcán volt szabó tanuló, Lajcsi Pesten volt katona, Karcsi bátyám a micskei tanyán dolgozott. Mi ketten édesapámmal voltunk csak a Fácánosban, ő lóval gereblyézte a szénát, én villával gyűjtöttem... Édesanyám csak délutánra került haza, akárcsak Sanyi bátyám, szerencsére épségben. Mint fiatal lány, emlékszem, hogy az olaszi temetőben voltunk a Boros család temetésén...

A második bombázáskor, szeptember 6-án szintén a tanyán voltunk. Már volt bunker is a kertben, hiszen elég sokan laktak ott. Akkor a visszavonuló német katonákkal voltunk körülvéve és nagyon féltünk, hogy a bombázók észreveszik ezt. Akkor érte telitalálat a vasúti hidat, amely a Körös felett ívelt át az Arad felé vivő vonalon. Akkor a hídon kívül esett bomba a Körösbe és a mezőre is. Mindnyájan, akik a tanyán voltunk, az istállóba menekültünk, nem a bunkerbe. A robbanásokra a rémült lovak hátrahőköltek, nyerítettek, mert a Körös elég közel volt. Attól kezdve már nem aludtunk a tanyán, hanem a kis értékekkel a szennyvíztisztító állomásra, közel Szentjánoshoz mentünk.

* * *

Oszvaldt Jánosné Bódis Gizella, 1926. július 31.

Édesanyám református kántortanító, édesapám kisbirtokos volt. Korán árvaságra jutva, a nővéremmel állás után néztünk. A Hajótéren volt családi házunk és mint kalauzok a városi vasútnál dolgoztunk.

Magyar világban így nevezték a villamost működtető vállalatot. 1944. szeptember 6-án az első riadó a református nagy templomnál talált a nővéremmel együtt. Mivel mindketten fiatalok és árvák voltunk, mindig egy műszakba osztottak be bennünket. Mikor szólt a sziréna a villamosok azonnal leálltak és az utasok a vezetővel, kalauzokkal a legközelebbi óvóhelyre vonultak. Így történt ez szeptember 6-án is, amikor lefűjták a riadót indultunk tovább Velencére az állomásig. Mire oda értünk újból riadó lett, mindenki ugrott le a villamosról és keresett menedéket. Rengeteg német katona volt ott, a kórházvonalat éppen akkor indították a fürdő felé, rajta jókora vöröskeresztes jelzésekkel. A sarki kocsmából is rohantak ki az emberek, mi hozzájuk csatlakozva szaladtunk a közeli akácos felé, hasra vetettük magunkat, mert már potyogtak a bombák. Úgy emlékszem mintha ma lett volna, egymás után két ízben zajlott le a bombázás. A két vezető és mi a két kalauz ott voltunk az akácosban. Ordították, hogy teli találatot kapott a vonat. Két testvér volt a két villamosvezető és mi is a nővéremmel, a két kalauz. A közelben felrobbant bomba betemetett mindnyájunkat. A németek szerencsére rövid idő múlva kiástak bennünket, ám Kozák Sándor, az egyik vezető a súlyos sebesülések miatt meghalt, mire kiszabadították a ráhullott föld alól. Először Rózsit, a testvéremet ásták ki, aztán engem, majd a vezetőket. Mikor a mentők látták, hogy hárman élünk, felhajítottak egy autóra és elvittek a Paszúlyvárba, ahol a német katonakórház volt. Mindnyájan tele voltunk sebekkel, ütődésekkel, porosak, földesek voltunk, a hajunkat végig simítva egész tincsek a kezünkbe maradtak. Ott elsősegélyt adtak, majd valamikor délután már kerestek bennünket a városi vasúttól és este átvittek a közkórházba. Két évvel előbb Orbán doktor operált engem és mikor meglátott felismert. Közben megtudtuk, hogy a Hajóteret szőnyegbombázás pusztította el, ott volt a mi házunk is. A nővérem súlyosabban sebesült, nyílt törése is volt, ám én a kórházból kikérezkedtem másnap vagy harmadnap. Bizony a házunk telitalálatot kapott, pincéje óvóhely volt, így 17 személy halt meg ott, köztük a szomszéd fodrásznő, Mancika. Megfulladtak szegények, mire kiásták őket. A villamosok csak a Templom térig közlekedtek, hiszen tovább a velencei állomás felé az úttest és a sínek is tönkre mentek a szőnyegbombázás után. A nővérem sérülései miatt már

a lábát is le akarták vágni, ám megérkezett Karcagról a nagynénénk és magával vitt bennünket, hiszen nem volt már házunk, otthonunk. Szerencsére sikerült a testvérem lábát megmenteni, ő nem rég halt meg.

* * *

Rövid Sándor, 1931. október 19.

1944. június 2. Ez a reggel is úgy kezdődött, mint a legtöbb hétköznap. Mi gyerekek nevetgélve játszottunk kint az utcán az akkori Szent József, ma Lalescu utcán. Szép napsütéses zöld fűvön szaladgáltunk, bújócskáztunk, amikor a rádió, melynek hangja kihallatszott, megszakította műsorát. A megszokott riadó figyelmeztetését mondta be: „Figyelem, figyelem, légiriadó! Békéscsaba, Püspökladány, Nagyvárad. Légi-riadó!” Azt tudni kell, hogy a polgári légvédelem rendelkezése alapján minden olyan ház, melynek udvara, kertje volt, a tulajdonos költségén köteles volt légvédelmi fedezéket ásni a családja biztonsága érdekében. Ez egy derékszög alakú gödör volt, 1–1,5 méter mély, 2 méter széles, két kijáratral. Ezt mindenki úgy rendezte be, erősítette meg, hogy felülről és oldalról a súlynak ellent tudjon állni. A riadó hangjára és édesanyám hívására a játszást keservesen abbahagytuk és figyeltünk felfelé, a tiszta napsütötte kék ég felé. Nagy magasságban hét ezüstsínű úszó gépet pillantottunk meg. Majd Ősi felől, ahogy a gépek jöttek a vezérgép egy fehér csikot engedve ki, jelezte a bombázás irányát. A többiek az ősi vasúti nagyhídtól kezdték szórni a bombákat. Mi gyerekek csodálkozva bámultuk a csillogó gépeket és azt amint a bombák kioldva potyognak ki a gépekből. Édesanyám megfogott és leszaladtunk a bunkerbe. Ott is hallottuk a becsapódásokat, robbanásokat, jajveszékeltést. Miután a bombázás véget ért, megszólalt a sziréna, hogy a légiveszély elmúlt. A borzalom, a rémültség csak akkor kezdődött, amikor kijöttünk bűvőhelyünkről az utcára. Láttuk az összedőlt házakat, az össze-vissza heverő halottakat, állatokat. A réműlettől az emberek azt sem tudták, mit csináljanak hirtelen. Az ősi vashidat akarták lebombázni, de nem találták el, ám a szőnyegbombázás a Püspöki úti hídtól kezdve mindent elpusztított. Nem tudom mi lehetett az oka, de sem a fűtőház sem a vasútállomás nagy károkat nem szenvedett. A Püspöki út viszont átélte a ször-

nyűséget. Ahogy jöttünk fel a vasútállomás felé, a jobboldali házak, a Nilgesz-telep romokban hevert. A textilgyárral szemben egy gyönyörű magánház telitalálatot kapott. Tudtuk, hogy a pincéjében többen bújtak meg. Az egész családot csak napok múlva holtan tudták kiásni a romok alól. Ez olyan borzasztó emlék maradt számomra, amit még a mai napig sem tudok elfelejteni. Rengeteg ember meghalt, és akik életben maradtak, azon gondolkodtak, hogyan rakják össze kis megmaradt vagyonaikat, temessék el rokonaikat, építsék újra házaikat.

* * *

Dr. Madas Imre radiológus főorvos, 1928. szeptember 6.

1944. szeptember 6-án 16 éves voltam, a nagyváradai Szent László Állami Főgimnázium negyedik osztályos tanulója. A gimnázium a mai Gojdu Líceum helyén volt. Nagyváradon a Halász utca 35. szám alatt laktam, román neve Vasile Conta, melynek házait lebontották. A ház kertjében volt az óvóhely, ami lényegében az ott lakók pincéje volt. Légiriadó esetén ide mentünk be. Én, mivel 16 éves voltam, a gimnázium úgynevezett életmentő csoportjába lettem beosztva és Várad bombázása esetén 30 perc alatt a riadó lefújása után jelentkezni kellett a tűzoltó laktanyában.

Szeptember 6-án délelőtt kb. 10 óra táján volt a légiriadó. Én szokásomhoz híven nem mentem le a pincébe, hanem lefeküdtem a pince melletti veteményes kertben és onnan néztem végig Várad bombázását. Gyönyörű napsütéses idő volt, és egyszer csak Ósi felől tűntek fel az amerikai légihaderő bombázói. A napsütésben úgy csillogtak és villogtak, mint valami mesebeli madarak, majd felfejlődtek és egyszer csak megindult a Püspöki út és a vasútállomás szőnyegbombázása. Minden rezgett, mozgott alattunk, mintha földrengés lett volna. Majd innen továbbrepültek Velence felé. A riadó lefújása után egyik legjobb barátommal, Bagi Lászlóval, aki mellettünk a Keskeny utcán lakott, futva mentünk jelentkezni a tűzoltó laktanyába. Itt csoportokba osztottak bennünket. Én egy olyan csoportban voltam a barátommal együtt, akiket Velencére irányítottak. Mikor odaérkeztünk, csoportunk egy részét, amiben én és a barátom voltunk, egy telitalálatot ért házhoz irányítottak,

amelynek pincéjében civil lakosok és német katonák voltak. Ez volt az első olyan jelenet életemben, amikor szembetalálkoztam a háború szörnyűségeivel. A parancs az volt, hogy a pincében levő törmeléket csomókba gyűjtsük össze. Egy pár lépcső épen maradt, azon keresztül mentünk le. Az első pár lapát után olyasmit láttunk, amitől rosszul lettünk. Emberi kéz- és lábdarabok, szétroncsolt véres koponyák, béldarabok szanaszét. Részben a lábunk alatt, részben mellettünk. A látványtól az ájulás környékezett bennünket. Valahogy felkapaszkodtunk a lépcsőn és próbáltuk elhagyni ezt a helyet.

Ezután következett a második megrendítő látvány. Tudni kell, hogy ezekben az években Váradon nem voltak elektromos hűtőszekrények, hanem lovaskocsik hordták a jeget a jégszekrényekbe. Ezekben a kocsikban volt egy felső és egy alsó polc, amiken feküdtek a jégtáblák. Ezt a kocsit láttuk meg tőlünk vagy húsz méterre. A kocsiknak ekkor az a feladatuk volt, hogy a megtalált hullákat ezekkel szállítsák el. Ekkor tárult szemem elé egy olyan látvány, amit soha nem tudtam elfelejteni. Egy édesanya, ölében két kis szőke gyermekkel, akik halottak voltak, támogatva az emberektől, vezették a kocsi felé. Egész úton ezt kiabálta: „Uram, ez a két kicsi gyermek mit vétett ellened és az amerikai állam ellen?” Majd a kísérők kiragadták kezéből a két gyermeket, és betették a jeges kocsi alsó részébe. Az anya összeesett, az ajtókat bezárták, a kocsi elindult.

A harmadik eset, ami örök nyomot hagyott az emlékeimben, egy telitalálatot ért ház volt, ahova egész csoportunkat odavezényelték, mert az óvóhely pincéjéből jelek érkeztek, kopogtatás formájában, hogy ott még élő emberek vannak a romok között. Nekifogtunk óvatosan dolgozni, de a romokat minél jobban takarítottuk, annál jobban dőlt össze. Munka közben többször megálltunk, jeleket adtunk és válaszokat kaptunk. A romeltakarítás nagyon lassan haladt, ennek oka a képzettség hiánya, a rossz irányítás és a nem megfelelő szerszámok. Válaszok jeleinkre mind halkabbak és mind ritkábbak lettek, majd teljesen megszűntek. Ott álltunk dermedten és mi, fiatal fiúk sírtunk. Még sok más szomorú, megdöbbentő élményben volt részem, de ezt a hármat soha el nem tudom felejteni, még most sem, amikor 2005-ben a 77. életévemet fogom betölteni. A háború 1945 után sem fejeződött be, mind a mai napig tart. Földünkön gyermekek, ártatlan férfiak és nők, katonák pusztulnak el.

* * *

Kiss Károly (1928), Kiss Gáborné Ungvári Ágnes, Szűcs Ferencné
Kiss Eszter

Zathureczky Gyula budapesti újságíró szülei Hegyközkovácsiban éltek. A bombázáskor meghalt unoka kis köpcös gyermek volt, itt járt iskolába. A pajkos, vidám fiúcska örvendett, ha talált egy patkót, vasgyűjtő akart lenni. A család „az én házam, az én váram” magatartású volt, az udvarukban levő kútra csak azok mehettek, akiket ők beengedtek.

Elszegényedtek, a vagyon az egyik lányé lett, úgyhogy saját birtokukon csak intézők voltak. Elfogadták a falusiaktól a kóstolót, ez is annak a jele, hogy nem éltek nagy módban. Az újságíró katonatiszt is volt, a temetésre nem is érkezett időben, csak a cinterembe és már sírni sem tudott a nagy bánattól. Sajnálta az egész falu az asszonyt és a kisiút, a temetésen ott volt mindenki.

Zathureczky Gyula (Berti) újságíró az oroszok bevonulása után Nyugat-Németországban telepedett le. Újranősült és a Szabad Európa Rádió bemondója lett. Tartotta a kapcsolatot a szülőfalujával, így 1978-ban fényképet, levelet és csomagot is küldött.

AZ 1944. JÚNIUS 2-I BOMBÁZÁS EGYHÁZI ANYAKÖNYVEKBEN MEGTALÁLHATÓ ÁLDOZATAINAK NÉVSORA

Olaszi Református Egyházközség

1.	Kovács Kálmán özvegy, nyugdíjas irodatiszt	76 év	Nagyszalonta	Bombázás következ- tében	Temetés Június 5.
2.	Pénzes Gyula nős, MÁV-fűtő	25 év	Szentjános	"	"
3.	Olah Imréné Haraszti Ágnes özvegy	61 év	Nagyvárad Sötétág	"	"
4.	Halász Imréné Szabó Erzsébet férjezett	53 év	Nagyvárad Vörösmarty út	"	"
5.	Bartha Gyula nős, alkalmi munkás	64 év	Nagyvárad Bakonyszeg	"	"
6.	Bartha Sándor nős, napszámos	67 év	Hegyközpályi	"	"
7.	Ékes Józsefné Sike Zsuzsa	59 év	Nagyvárad Iskola u.	"	"
8.	Borcsik László nőfien, kereskedő tanuló	19 év	Nagyvárad Ferenc u.	"	"
9.	Erdély Gyula sütősegéd	30 év	Nagyvárad Halász u.	"	"
10.	Mácsai Ferencné Bujdosó Margit	33 év	Komádi	"	"
11.	Vencel Julianna tanuló	10 év	Nagykerekci	"	"
12.	Gergely Margit tanuló	11 év	Nagyvárad Alsódorongos	"	"
13.	Köblös Istvánné Mucsi Mária	52 év	Nagyvárad Bölöny u.	"	"
14.	Özv. Orbán Károlyné Tóth Eszter	69 év	Nagyvárad Horthy u.	"	"
15.	Puskás Mihály géplakatos	40 év	Nagyvárad Horthy- telep	"	"

16.	Máthé Lajos Futura megbízott	42 év	Cséffa	"	"
17.	Murguly Erzsébet	24 év	Nagyvárad Szép Ilona u.	"	"
18.	Tóth Eszter	14 év	Hegyközpályi	"	"
19.	Pelle Józsefné Baranya Erzsébet	35 év	Nagyvárad	"	"
20.	Kiss Etelka	20 év	Nagyvárad Munkás u.	"	"
21.	Kalmár Károly földműves	56 év	Nagyvárad Kígyó u.	"	"

Megjegyzés – közös temetés, lelkész Csernák Béla.

Olaszi Római Katolikus Plébánia

1.	Rozs Mária kórházi alkalmazott	24 év	Nagyvárad Vörösmarty u. 36	Fulladás, mellkasi sérülés	Temetés Június 5.
2.	Varga Mária	21 év	Nagyvárad Teleki u. 52	bombázás	"
3.	Kalmár András bányász	31 év	Bodonos	"	"
4.	Borbáth István kereskedősegéd	26 év	Biharpüspöki	"	"
5.	Kasztolenczy Erzsébet	29 év	Nagyvárad Horthy u. 22	csigolyatörés	Június 4.

Az első négy áldozatot a Rulikovszki temetőbe Fiedler István püspök temette, az ötödiket az olaszi temetőbe Gálffy Sándor apát-plébános.

Római Katolikus Székesegyház

1.	Dvorzsik Margit	35 év	Nagyvárad Közkórház	Bombázás következtében	Június 4.
2.	Fehérvári Inréné Varga Rozália MÁV- pályaoőr neje	72 év	Nagyvárad Munkás u.	Légnyomás, koponya- sérülés	"
3.	Szabó Kálmán fogházőr	34 év	Nagyvárad Bölöny Sándor u. 16.	Fulladás	"
4.	Ifj. Szabó Kálmán	3 év	"	"	"
5.	Szabó István	5 nap	"	"	"
6.	Bodnár Sándorné Kovács Margit kocsigyártó neje	36 év	Nagyvárad Hegyesi Márton u. 7.	"	"
7.	Hant Béláné Bálint Ilona városi vámós neje	48 év	Nagyvárad Bihari u. 21.	Koponya- roncsolás	Június 5.
8.	Hant Ida hajadon	20 év	"	Agysérülés	"
9.	Kocsis Ödön	9 év	Nagyvárad Síp u. 3.	Mellkas és hasi zúzódás	"
10.	Kocsis Károly	8 év	"	"	"
11.	Venczel Béla	9 év	"	"	"
12.	Venczel Gyula	7 év	"	"	"
13.	Venczel Károly	5 év	"	Koponya- roncsolás	"

Az első öt áldozatot az olasz temetőbe dr. Lestyán Endre temette, míg a 6–8. számú áldozatot a Rulikovszki temetőbe Szakács János segédlelkész, a többieket a Rulikovszki temetőbe közös temetési szertartással Fiedler István püspök.

Réti Református Egyházközség

1.	Erdélyi Gyula sütősegéd	20 év	Nagyvárad Halász u. 10.	Koponya- roncsolás	Június 4.
2.	Móra Lajos nyugdíjas fogházőr	68 év	Nagyvárad Bölony S. 16.	Belső sérülés	"
3.	Czirják Andrásné Móra Erzsébet	38 év	"	"	"
4.	Czirják András MÁV-pályamester	35 év	"	Fulladás, belső sérülés	"
5.	Szabó Kálmánné Móra Ilona	23 év	"	Fej roncsolt sérülése	"
6.	Czirják Erzsébet	10 év	"	Hasi sérülés	"
7.	Ifj. Czirják Ferenc	4 év	"	Légnyomás	"
8.	Ifj. Czirják András	2 év 6 hónap	"	Légnyomás, belső sérülés	"
9.	Szabó Sándor	68 év	Nagyvárad Felső Törökvész 8.	Bombázás áldozata	Június 5.
10.	Szabó Erzsébet	54 év	Nagyvárad Alsódorongos 52.	"	"
11.	Orbán Balázsne Kozák Piroska	31 év	Nagyvárad Csele patak u. 6.	"	"
12.	Murguly Erzsébet	23 év	Nagyvárad Szép Ilona u. 24.	"	"
13.	Pelle Józsefné Bagonya Erzsébet	35 év	Nagyvárad Alsódorongos 6.	"	"
14.	Kiss Etelka	20 év	Nagyvárad Munkás u. 5.	"	"
15.	Kalmár Károly	56 év	Nagyvárad Kígyó u. 18.	"	"
16.	Köblös Istvánné Mucsi Mária	52 év	Nagyvárad Bölony S. u. 19.	"	"
17.	Venczel Julianna	9 év	Nagyvárad Síp u. 3.	"	"

18.	Gergely Margit	11 év	Nagyvárad Alsódorongos 2	"	"
19.	Fehér Gábor MÁV- vasutas	55 év	Nagyvárad Széchenyi u. 26.	"	Június 14.
20.	Ihász József MÁV- pályamunkás	31 év	Nagyvárad Galagonya u. 2.	"	"

Az első áldozatot Csernák Béla temette az olasz temetőbe, a 2–11. személyt Nagy Lajos az olasz sírkertbe. Közös temetés volt a Rulikovszki temetőben, ott a 12–18. szám alatti áldozatokat helyezték örök nyugalomra, míg az utolsó két halottat, június 14-én dr. Szabó Lajos temette az olasziba. A közös temetésen Csernák Béla szolgált.

Újvárosi Református Egyházközség

1.	Pázmány Ferenc nőtlen, MÁV-tisztviselő	22 év	Budszentmihály	Hősi halott, bombatámadás áldozata	Június 10.

A Rulikovszki sírkertbe temették, Költő Gyula lelkész szolgált.

Evangélikus Egyház

1.	Kosztelny János gazdálkodó	49 év	Nagyvárad Bocskai u. 1.	Fulladás, mellkas- zúzódás	Június 5.
2.	Hajcsek János erdőmunkás	45 év	Békés Posta u. 11.	Bombatámadás	"
3.	Özv. Sievers Györgyné Jumpertz Katharina tanítónő	60 év	Nagyvárad Schubert u. 5.	Koponyatörés	"

Az első áldozatot a várad-szőlői temetőbe Materny Imre esperes temette, a másodikat közös sírba a Rulikovszkiba Thúrmezei Sándor lelkész, a harmadikat Beyer Aurel temette német nyelven a Rulikovszkiba.

Újváros – Szent László Római Katolikus Plébánia

1.	Farkas Erzsébet	41 év	Nagyvárad Szacsвай u. 39.	Szívbenulás, bombatámadás	Temetés Június 4.
2.	Raboin Károly	–	Sem állami anya- könyvben, sem rendőrségi nyilván- tartásban nincs	Bomba- támadás	Június 5.
3.	Rozs Mária kórházi alkalmazott	23 év	Nagyvárad Vörösmarty 36.	"	"
4.	Kocsis Ödön	9 év	Nagyvárad, Síp u. 3.	"	"
5.	Lukács Károly	8 év	Nagyvárad, Síp u.	"	"
6.	Özv. Kiss Istvánné	57 év	Nagyvárad Alsódorongos 97.	"	"
7.	Ismeretlen férfi	–	–	"	"
8.	Urbán Károlyné	24 év	Nagyvárad, Ciano 8.	"	"
9.	Cseh Ferenc	10 év	–	"	"
10.	Komlósi Julianna	32 év	Nagyvárad Mátyás király 2.	"	"
11.	Patkás János terménykereskedő	36 év	Nagyvárad Mussolini tér 26.	"	"
12.	Ismeretlen nő	–	–	"	"
13.	Pelle Józsefné Bagonya Erzsébet	35 év	Nagyvárad Alsódorongos u. 2.	"	"
14.	Pelle Pityu	4 hónap	"	"	"
15.	Pelle Évike	23 hónap	"	"	"
16.	Illés Ferencné	30 év	Nagyvárad Attila u. 77.	"	"
17.	Magyar István	57 év	Nagyvárad Csobánc u. 31.	"	"
18.	Varga Mancika	19 év	Nagyvárad Teleki u. 52.	"	"

Az első halottat Mellán István prelátus, a többi Fiedler István püspök temette a közös sírba.

AZ 1944. SZEPTEMBER 6-I BOMBATÁMADÁS ÁLDOZATAI

Velencei Római Katolikus Plébánia

1.	Heilman Rózsi	6 év	Nagyvárad	Bombázás áldozata	Szept. 8.
2.	Boros Józsefné Klein Jolán	40 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 103.	"	"
3.	Boros Erzsébet	19 év	"	"	"
4.	Lakatos Károlyné Rostás Erzsébet	58 év	Nagyvárad Cinka Panna 22.	"	"
5.	Makranczy András nyomdász	64 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 103.	"	"
6.	Bálint Mihály festő	61 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 97.	"	"
7.	Bálint Mihályné Vigh Julianna	58 év	"	"	"
8.	Papp Mihály tanuló	9 év	Nagyvárad Gyár u. 20.	"	"
9.	Rózsa Paula	4 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 104.	"	Szept. 9.
10.	Huszka Vince városi vasúti ellenőr	65 év	Nagyvárad Templom u. 8.	"	"
11.	Huszka Vincéné Polgár Irma	51 év	"	"	"
12.	Palocsai Horváth Andrásné Selmeczi Mária özv.	68 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 88.	"	"
13.	Orosz Miklós	19 év	Nagyvárad Cinka Panna 24.	"	"
14.	Kovács Magda	9 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 88.	"	"
15.	Perey Imréné Simon Rozália	36 év	Velencepart 101.	"	"
16.	Ifj. Perey Imre	3 év	"	"	"

17.	Szime Lászlóné Hajdú Mária	39 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 99.	"	"
18.	Karsay Mihályné Hajdú Erzsébet	22 év	"	"	"
19.	Karsay Judit	1 év	"	"	"
20.	Özv. Hajdú Györgyné Zboray Julianna	72 év	"	"	"
21.	Nagy Ferenc villamos-művezető gépész	49 év	Templom u. 24.	"	Szept. 8.
22.	Nagy Ferencné Barátky Irén	48 év	"	"	"
23.	Nagy Károly szigorló orvos	23 év	"	"	"
24.	Nagy Éva	19 év	Templom u. 24.	"	"
25.	Kávássy Sándor fogtechnikus	29 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 93.	"	Szept. 10.
26.	Kordován János	4 év	Nagyvárad Cinka Panna 14.	"	Szept. 14.
27.	Kordován József	3 év	"	"	"
28.	Kordován Erzsébet	13 év	"	"	"
29.	Lakatos Mária	32 év	Nagyvárad Cinka Panna 15.	"	"
30.	Horváth Sándor	2 év	"	"	"
31.	Horváth Rozália	5 év	"	"	"
32.	Horváth Elvira	7 év	"	"	"

Az olasz temetőbe Zitzman Ferenc temette az első három áldozatot, a velencei katolikus temetőbe Vlagyovits István a negyediket, míg szintén oda az 5–20. áldozatot Zitzman Ferenc plébános. A Rulikovszki temetőbe hantolták el a Nagy család négy tagját, a szertartást a plébános végezte, és szintén ő kísérte el a velencei római katolikus temetőbe Kávássy Jánost. Szeptember 14-én, a később kiásott és eltemetett cigány áldozatokat a Rulikovszki sírkertbe Vlagyovits István káplán kísérte az utolsó útra.

Velencei Református Egyházközség

1.	Hoducz Jánosné Bánfi Julianna	67 év	Nagyvárad Holló u. 20.	Szívbénulás	Szept. 8.
2.	Heilman Péterné Imre Klára	35 év	Nagyvárad	Légnyomás	"
3.	Boros László	8 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 105.	Fulladás	"
4.	Turzó Erzsébet	31 év	Nagyvárad Ráday G. u. 7.	Szívbénulás	"
5.	Ramocsán Teréz	22 év	Nagyvárad	Fulladás	"
6.	Ramocsán Gizella	19 év	Nagyvárad	"	"
7.	Keresztesi Károlyné Bakó Mária	25 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 99.	"	"
8.	Takács Ferencné Gurbai Ágnes	26 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 94.	"	"
9.	Szabó József	72 év	Nagyvárad Kolozsvári u.	"	Szept. 9.
10.	Szabó Józsefné Horváth Zsuzsanna	64 év	"	"	"
11.	Szabó Idu	5 év	"	"	"
12.	Szilágyi József	22 év	Nagyvárad Mátyás kir. u.	"	"
13.	Szilágyi Józsefné	22 év	"	"	"
14.	Nagy Zoltánné Boros Margit	38 év	Nagyvárad	"	"
15.	Szilágyi Tibor	3 év	Nagyvárad Kolozsvári u. 6.	"	"
16.	Szilágyi József	17 hónap	Nagyvárad Kolozsvári u. 6.	"	"
17.	Nagy István kereskedő	48 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 99.	Fej- és láb- roncsolás	Szept. 10.
18.	Nagy Istvánné Hartmann Erzsébet	44 év	"	Fulladás	"

A halotti anyakönyv nem rögzíti a temetés helyét, csak a szertartást végző lelkész nevét. Így Rácz Mihály segédlelkész az 1–3. áldozatot, Kiss Károly lelkész a 4–7-et, Papp Andor segédlelkész Takács Ferencné, Rácz Mihály segédlelkész a 9–13. áldozatot, míg a többieket Kiss Károly lelkész temette el.

Olaszi Református Egyházközség

1.	Szabó Géza mozdonyvezető	26 év	Szilágysomlyó	Légi- támadás áldozata	Szept. 9.
2.	Nyíri József MÁV-géplakatos	39 év	Nagyvárad Mezei Mihály u.	"	"
3.	Nyíri István	4 év	Nagyvárad Ferenczi I. u. 4.	"	"
4.	Csáti Ilona	10 év	Nagyvárad Ferenczi I. u. 29.	"	"
5.	Csáti Lajos MÁV-fűtő	32 év	"	"	"
6.	Ifj. Csáti Lajos	6 év	"	"	"
7.	Csáti Kató	3 év	"	"	"
8.	Gombos István nyugd. vasutas	79 év	Nagyvárad Michelangelo	"	"
9.	Özv. Kiss Istvánné Szalacsi Zsófia	70 év	Nagyvárad Téglagyár u.	"	"
10.	Gazdag Lászlóné	46 év	Nagyvárad Mátyás kir. u.	"	"
11.	Frankfurt Éva	22 év	Nagyvárad Mátyás kir. u.	"	"
12.	Szilágyi Jenő	10 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 88.	"	"
13.	Széles Károlyné Károlyi Ilona	65 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 88.	"	"
14.	Széles Károly asztalos	60 év	"	"	"
15.	László Ilona villamos kalauznő	16 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 105	"	Szept. 9.
16.	László Ferencné	32 év	"	"	"
17.	Gazsi Júlia	22 év	Nagyvárad Árpád u.	"	"
18.	Zathureczky Gyuláné Prott Annamária	42 év	Hegyközkovácsi	"	"
19.	Zathureczky Miklós	9 év	"	"	"

Sajnos nem derül ki, hová temették az áldozatokat, csak a Zathureczky-áldozatokat illetően, mert a megjegyzés szerint – a temetés a Hegyközkovácsiban levő családi sírkertben történt. Valószínű az áldozatok jó része a közös temetésen tömegsírba került a Rulikovszki temetőbe. Itt a korabeli újsághírek szerint Csernák Béla lelkész végezte a végtisztességet.

Olaszi Római Katolikus Plébánia

1.	Horváth Rebeka Gyöngyike irgalmas nővér	21 év	Nagyvárad Nogáll u. 5.	Légítámadás áldozata	Szept. 8.
2.	Hegedűs Ilona novícia	19 év	"	"	"

A temetést az olaszi sírkertben, a nővérek temetkező helyén Szedenik lazarista házfőnök végezte.

Római Katolikus Székesegyház

1.	Oláh Etelka	58 év	Nagyvárad Karácsonyi u. 2.	Zúzóadás és fulladás	Szept. 8.
2.	Petri Aladárné Lakatos Ilona MÁV-lakatos neje	30 év	Nagyvárad Markosi u. 11.	Fulladás	Szept. 9.
3.	Farkas Györgyné Csapó Anna MÁV-fűtő neje	30 év	Nagyvárad Kenderesi u. 63.	"	"
4.	Kovács András MÁV- mozdonyfelvigyázó	31 év	Nagyvárad Fraknói Vilmos 3.	"	"
5.	Háromszéki János MÁV- nyugdíjas	59 év	Nagyvárad Thaly Kálmán 7.	"	"
6.	Háromszéki Jánosné Tamás Katalin	52 év	"	"	"
7.	Szóllósi Ferenc	87 év	Nagyvárad Bihari u. 39.	Koponya és mellkas zúzóadás	"

Az első két áldozatot az olaszi temetőben, Kovács Andrást szintén, míg Farkas Györgynét a Rulikovszkiban temette Újtelyi István karkáplán (akit október 12-én az oroszok agyonlőttek). Az utolsó három személyt Fiedler István püspök kísérte el a közös temetésen a tömegsírhoz.

Újváros – Szent László Római Katolikus Plébánia

1.	Kerekes Etelka MÁV-távírdásmű	23 év	Nagyvárad Damjanich u. 7.	Bombatámadás	Szept. 8.

A temetést a Rulikovszki temetőben Ópalotay plébános végezte.

Újvárosi Református Egyházközség

1.	Pázmány Ferenc nőtlen, MÁV-tisztv.	22 év	Nagyvárad Budszentmihály (halálozás helye)	Légítámadás hősi halott	Szept. 10.

A temetést Költő Gyula végezte.

Evangélikus Egyház

1.	Saskői József MÁV-segédraktárnok	52 év	Nagyvárad Kálvária u. 12.	Fejroncsolás légitámadás	Szept. 10.
2.	Boros Józsefné Klein Jolán	40 év	Nagyvárad Mátyás kir. u. 103.	Légnymás	"

Mindkét temetést Thúrmezei Sándor lelkész végezte, az első áldozatot az olasz, a másodikat a Rulikovszki temetőbe temették.

Réti Református Egyházközség

1.	Petri Endre	2 év	Nagyvárad Marconi u. 11.	Légítámadás áldozata	Szept. 9.
2.	Baumeister József	14 év	Nagyvárad Mikszáth K. u. 31.	"	"
3.	Körtvélyesi Antal	64 év	Nagyvárad Michelangelo u. 9.	"	"
4.	Körtvélyesi Antalné	58 év	"	"	"
5.	Gardó János	34 év	Nagyvárad Podmaniczky u. 5.	"	"
6.	Szabó Józsefné Csátray Zsófia	44 év	Nagyvárad Michelangelo u. 6.	"	"

Az első öt áldozat temetését Nagy Lajos, a hatodikét Bokor Sándor végezte, valószínűleg az olasz temetőben (nincs ilyen irányú megjegyzés).

EGYKORI ÉS JELENLEGI UTCANEVEK

Alsódorongos utca – Izvorului utca
 Árpád vezér út – Ștefan cel Mare, Püspöki út
 Attila út – tömbházak vannak a helyén a Menumorut utcától
 északra, a mai Odobescu utca környékén
 Béke utca – Păcii utca
 Benzúr Gyula utca – Lacul Roșu utca
 Bihari út – Bihorului út
 Bocskai István utca – Spiru Haret utca
 Ciano utca – Bucegi utca
 Czeglédy György utca – Ștefan Zweig utca
 Czinka Panna utca – Micsandrelor utca
 Csaba út – Topârceanu út
 Csobáncz utca – Depoului utca
 Damjanich János utca – Simion Bărnuțiu utca
 Dobó István utca – Zlatnei utca
 Dugonics Titusz utca – Constantin Tănase utca
 Endrődi Sándor utca – Mestecănișului utca
 Ferenc utca – Réten, a blokkok között, a Negruzii utca környékén
 Ferenczy István utca – Nistrului utca
 Feszty Árpád utca – Cloșca utca
 Fraknói Vilmos utca – Zimbrului utca
 Francia sor – Beiușului utca
 Galagonya utca – Jiului utca
 Ghillány út – Dimitrie Cantemir út
 Gyár utca – Eftimie Murgu utca
 Halász utca – Vasile Conta utca
 Hegyesi Márton utca – Ecaterina Teodoroiu utca
 Híd utca – Ioan Rațiu utca
 Hitler Adolf utca – Úri utca, Ciorogariu utca
 Holdvilág utca – Lunii utca

Hollós utca – Cerbului utca
 Horthy Miklós utca – Republicii (a Nagyállomástól a Crişul áruházig)
 utca
 Kálvária utca – Dózsa György utca
 Karácsonyi János utca – Vintului utca
 Kereszt utca – Parcului utca
 Keskeny utca – Tarcăului utca
 Késmárk utca – a városon túl, a Kolozsvári út mellett
 Kígyó utca – Dimitrie Anghel utca
 Kinizsi Pál utca – Cantacuzino utca
 Kis Sötétág utca – Plaiului utca
 Kiss Ernő utca – Széchenyi tér környékén lehetett
 Lakatos utca – Berthelot utca
 Liszt Ferenc utca – a velencei temető és állomás környékén volt
 Lukács György utca – Nicolae Jiga utca
 Marconi utca – Vagonului utca
 Mátyás király út – Clujului út
 Melius Juhász Péter – Războieni utca
 Mezey Mihály utca – Avram Iancu utca
 Michelangelo utca – Michelangelo utca
 Mikszáth Kálmán utca – Széles utca, Menumorut utca
 Munkácsy Mihály utca – Victor Babeş utca
 Munkás utca – talán a Munkácsy Mihály utca
 Mussolini tér – December 1. tér
 Nagy Sötétág utca – Adevărului utca
 Nogall János utca – Partenie Cosma utca
 Nyomda utca – Deltei utca
 Oláhapáti út – Apateului út
 Ősi tér – beépült
 Podmaniczky Frigyes utca – Mureşului utca
 Polgárőr utca – Rovine utca
 Pray György utca – Berzei utca
 Ráday Gedeon utca – Grădinarilor utca

Sall Ferenc utca – Dunărea utca
Schlauch tér – Petőfi park
Șip utca – Herculană utca
Sorompó utca – Barierei utca
Szacs vay Imre utca – Cuza Vodă utca
Szaniszló utca – Eminescu utca
Szent Anna utca – Negruzii utca
Szent János utca – Ady Endre utca
Szent József utca – Traian Lalescu utca
Szép Ilona utca – Negoifului utca
Szilágyi Dezső utca – Moscovei utca
Szőlős utca – Seleușului utca
Téglagyár utca – Gutenberg utca
Teleki utca – Városház utca
Templom utca – Petroliștilor utca
Tessedik Sámuel utca – Lugojului utca
Thaly Kálmán utca – Egalității utca
Tisza Kálmán tér – Traian tér
Tompa Mihály utca – Alexandru Vlahuță utca
Volga utca – Volga utca
Vörösmarty Mihály utca – Kórház utca, Louis Pasteur utca
Wekerle Sándor – Lisabonei utca
Zápor utca – Cerbului utca
Zichy Mihály utca – Biruinței utca
Zöldfa utca – Vasile Alecsandri utca

FORRÁSMUNKA

- Historia domus – Nagyváradi Római Katolikus Székesegyház
 Historia domus – Velencei Római Katolikus Plébánia
 Historia domus – Újváros – Szent László Római Katolikus Plébánia
 Kuglis Mária feljegyzései
 Nagyváradi, 1944. jún. 3–4., 124. sz.
 Nagyváradi, 1944. jún. 5., 125. sz.
 Nagyváradi, 1944. jún. 6., 126. sz.
 Magyar Lapok, 1944. jún. 3., 122. sz.
 Magyar Lapok, 1944. jún. 4., 123. sz.
 Magyar Lapok, 1944. jún. 7., 125. sz.
 Magyar Lapok, 1944. jún. 10., 128. sz.
 Magyar Lapok, 1944. jún. 12., 129. sz.
 Bihari Hírlap, 1944. jún. 10., 24. sz.
 Bihari Hírlap, 1944. jún. 17., 25. sz.
 Bihari Hírlap, 1944. jún. 24., 26. sz.
 Református Híradó, 1944. jún. 10., 23. sz.
 Református Híradó, 1944. jún. 17., 24. sz.
 Református Híradó, 1944. jún. 24., 25. sz.
 Nagyváradi Katolikus Tudósító, 1944. jún. 15., 6. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 9., 205. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 9., 205. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 11., 206. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 12., 207. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 13., 208. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 14., 209. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 18., 212. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 20., 214. sz.
 Új Nagyváradi, 1944. szept. 22., 216. sz.
 Református Híradó, 1944. szept. 23., 38. sz.
 Református Híradó, 1944. okt. 7., 40. sz.

Várad-Olaszi Református Egyházközség anyakönyve
Várad-Olaszi Római Katolikus Plébánia anyakönyve
Római Katolikus Székesegyház anyakönyve
Várad-Réti Református Egyházközség anyakönyve
Újvárosi Református Egyházközség anyakönyve
Újvárosi Római Katolikus Plébánia anyakönyve
Evangélikus Egyház anyakönyve
Velencei Római Katolikus Plébánia anyakönyve
Velencei Református Egyházközség anyakönyve

ADATKÖZLŐK

Bernárd Józsefné Koszti Katalin

Farkasné Madarassy Gyöngyi

Pásztai Ottó

Kerekes Gyula

Gazdovits Kálmán

Mattyasovszky Adél

Stoff M. Zita

Oláh Gáborné Jurenka Irén

Mogyoróssy István

Petyár Béláné Szlafkai Katalin

Farkas Ilona

Tuduka Oszkár

Máté Istvánné dr. Nascsoics Emília

Csók Lászlóné Juhász Gyöngyi

Dr. Sípos Gyula

Dr. Dvorzsák László

Bod Péter

Hesz Márta

Szász Józsefné Iványi Livia Jolán

Matos Ferenc

Dr. Vesselényi Gyula Tibor

Hevesi Sándor

Dallos József

Somogyiné Wesselényi Magda

Csernák Emília

Ujvárosi Tibor

Bagoly Ilona

Kósa Lajosné Plainner Magda

Oszvaldt Jánosné Bódis Gizella

Rövid Sándor

Dr. Madas Imre

Kiss Károly, Kiss Gáborné Ungvári Ágnes, Szűcs Ferencné Szabó Eszter

KÉPMELLÉKLET

1944. június 2.
Alsódorongos u. 2. sz.

1944. június 2.
Háztetők a Nilgesz-telepen

1944. június 2.
A csendőrlaktanya
a légitámadás után

1944. június 2.
A Közkórház
szárnyépülete
a légitámadás után

1944. június 2.
Nilgész-telep:
a Szerencse
és az Üteg
utca sarkí
telitalát

1944. június 2.
Schubert utca

1944. június 2.
Gerliczy utca

1944. június 2.
A Gerliczy utca

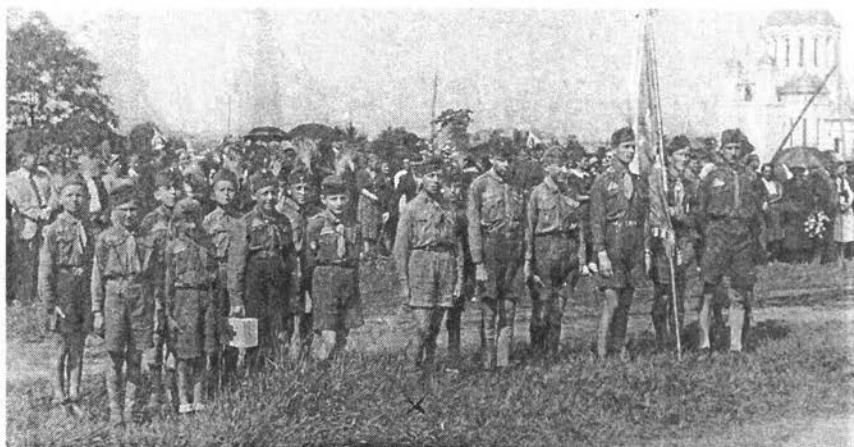
1944. június 2.
Bölöny Sándor utca
21. sz.

1944. június 2.
Az állomás felőli rész a Bartha utcában.
E romok alatt sebesült meg halálosan Illés Ferencné, a hentes felesége

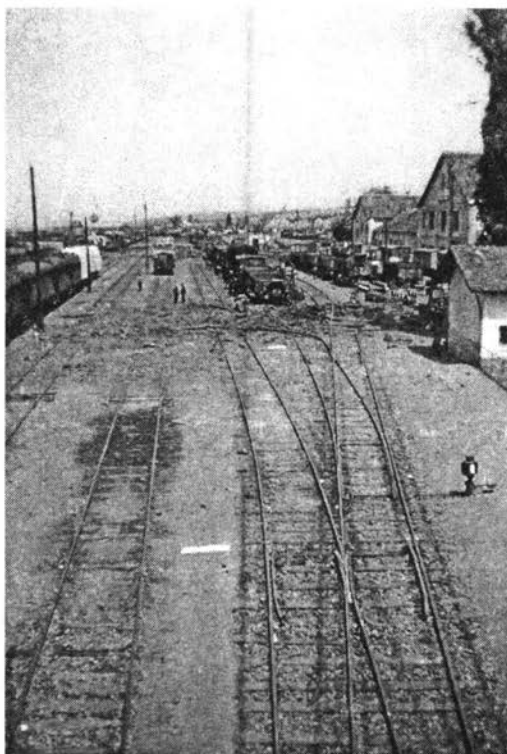

1944. június 2.
Munkácsy Mihály utca

1944. június 5.

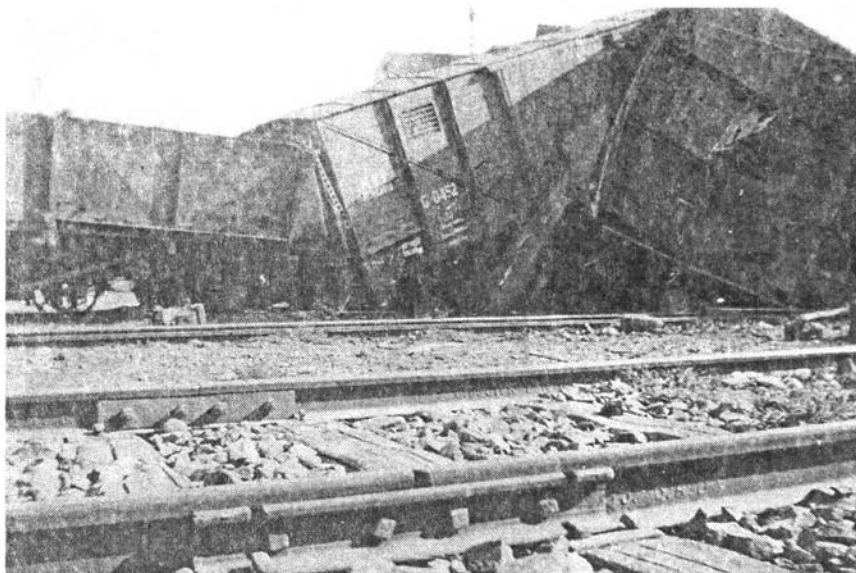
Temetés a Rulikowszki temetőben. Az áldozatoktól búcsút vett a nagyváradi cserkészcsapatok összevont alakulata. A Premontrei Főgimnázium képviselőiben X-szel jelölve Péter Dezső, tőle balra, a zászló irányában Vesselényi Gyula Tibor és Bordy József

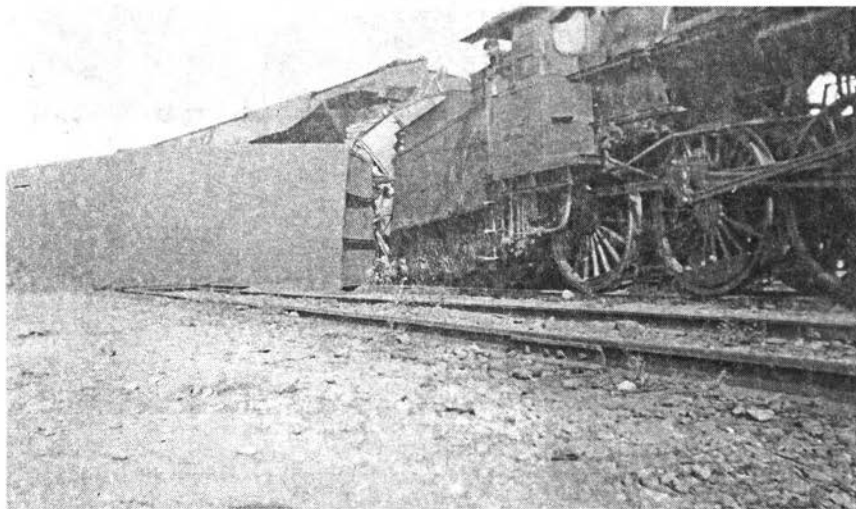
1944. szeptember 6.
Az állomás

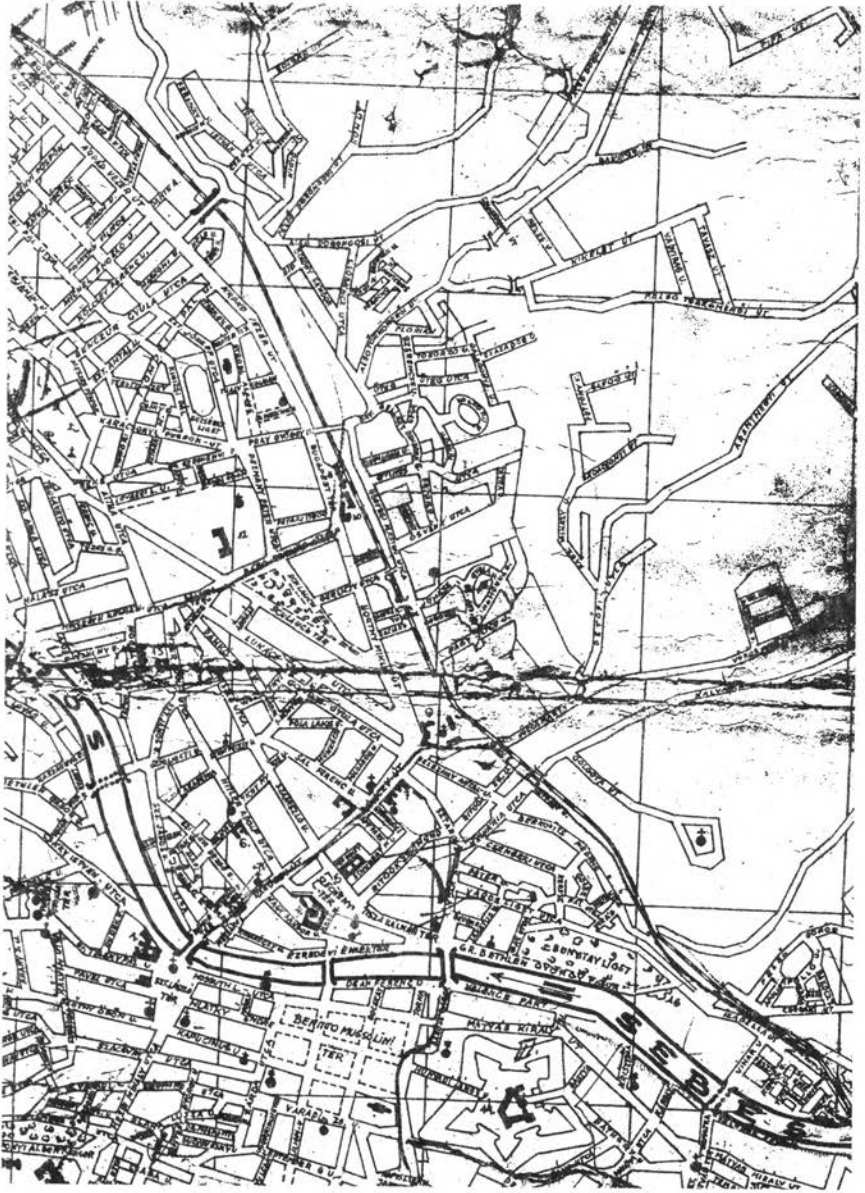
1944. szeptember 6.
Kerekes Etelka vasúti távirtdász igazolványképe

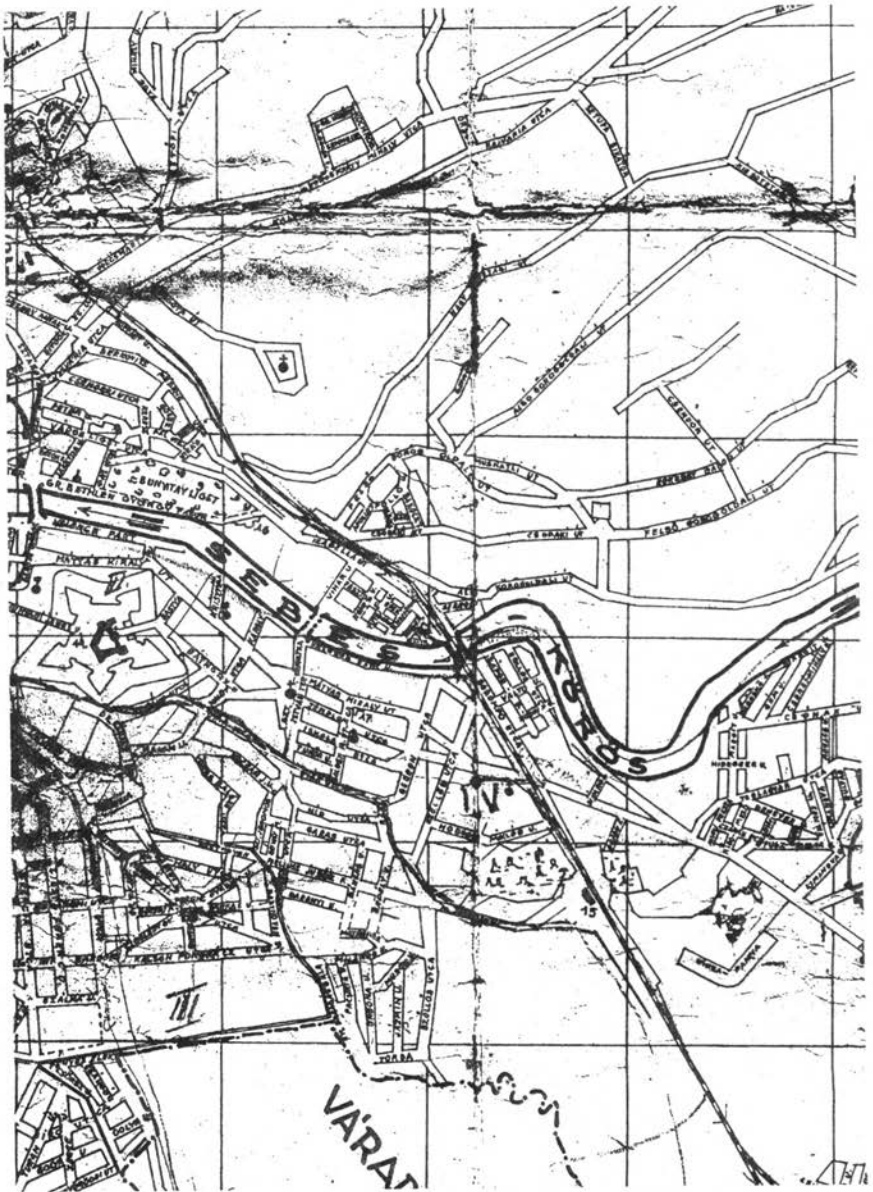
1944. szeptember 6.
Összetorlódott vasúti kocsik

1944. szeptember 6.
Találatot kapott mozdony

Az állomás környékének 1941-es térképe

A váradi-velencei állomás környékének 1941-es térképe

TARTALOM

Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál	3
Néhány gondolat az emlékezésekről	71
Az 1944. június 2-i bombázás egyházi anyakönyvekben megtalálható áldozatainak névsora	107
Az 1944. szeptember 6-i bombatámadás áldozatai	113
Egykori és jelenlegi utcanevek	119
Forrásmunka	122
Adatközlők	124
Képmelléklet	125

Készült
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Szenczi Kertész Ábrahám nyomdájában

Felelős vezető: Sándor Lajos

A Partiumi füzetek kiskönyv-sorozatában eddig megjelent munkák:

1. Borbély Gábor – Csernák Béla: Bihar
2. Kordics Imre: Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben
3. Péter I. Zoltán: Félixfürdő
4. Dánielisz Endre: Nagyszalonta – városismertető
5. Benedek Zoltán: Nagykároly – református templom
6. Bessenyei István: Sarmaság
7. Hol sírjaink domborulnak – partiumi temetők (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: Szilágyság – tájak, műemlékek, emlékhelyek
9. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: Püspökfürdő
10. Dánielisz Endre: „Csonkatorony nyúlik a felhőbe...”
11. Bunyitay Vince – Fodor József: Székesegyházi Bazilika – Nagyvárad
12. Alexandru Pop: Varadinum – a vizek határolta város és vár
13. A szabadságharc zászlaja alatt (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: Rajtuk taposunk – A Bánság útjai a 19. században
15. Kupán Árpád: Mezőtelegd iskolatörténete
16. Csilik József: István király Szent Jobbja és Szentjobb község története
17. Emődi János: Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból
18. Szabó István: Ottomány (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: Érsemjén (kismonográfia)
20. Turulmadaras emlékműveink (gyűjteményes kötet)
21. Dr. Mózes Károly: A nagyvárad egészségügyi oktatás történetéből
22. Rév, Erdély sziklakapuja
23. A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról
24. Nánási Zoltán: Dr. Andrásy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora
25. Nagyvárad tudós püspökei
26. György Irén: Szalacs (kismonográfia)
27. Antal Béla: Biharpüspöki
28. Balláné Bakó Erzsébet – Török Ferenc: Albis (kismonográfia)
29. Pásztai Ottó: „Aki fényt hagyott maga után...”
30. Péter I. Zoltán: Nagyvárad római katolikus székesegyháza
31. Kiss Kálmán: Egri község (kismonográfia)
32. Dr. Mózes Teréz: A révi fazekasság monográfiája
33. Emődi János – Varga Árpád: Telegdi sírkövek, emléktáblák

